

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС

**Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки**

Журнал видається з 2015 року

№ 4 (8)

Луцьк
2016

УДК 33(062.552)
ББК 65я54
Е 45

*Рекомендовано до друку вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 17 від 24 листопада 2016 р.)*

Редакційна колегія

Ліпич Л. Г., доктор економічних наук, професор, головний редактор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Базилевич В. Д., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київський національний університет імені Т. Шевченка).
Карлін М. І., доктор економічних наук, професор, заступник головного редактора (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Крупка М. І., доктор економічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка).
Крупка Я. Д., доктор економічних наук, професор (Тернопільський національний економічний університет).
Кіндрацька Л. М., доктор економічних наук, професор (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).
Кузьмін О. С., доктор економічних наук, професор (Національний університет «Львівська політехніка»);
Макара О. В., доктор економічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Павліха Н. В., доктор економічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Реверчук С. К., доктор економічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка).
Стрішенець О. М., доктор економічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Супрун Н. А., доктор економічних наук, професор (Інститут економіки та прогнозування НАН України).
Черчик Л. М., доктор економічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
Andrzej Cwynar, prof. nadzw. dr hab. (Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie).
Roman Patoga, prof. nadzw. dr hab. (Spoleczną Akademią Nauk w Łodzi).
Кулинич М. Б., кандидат економічних наук, доцент, відповідальний секретар (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).

Рецензенти

Дзюблюк О. В., доктор економічних наук, професор (Тернопільський національний економічний університет);
Іванов Ю. Б., доктор економічних наук, професор (Харківський національний економічний університет);
Крикавський Є. В., доктор економічних наук, професор (Національний університет «Львівська політехніка»).

Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал / уклад.
Е 45 Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – № 4 (8). – 114 с.

У виданні «Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки» розміщено наукові статті про сучасний стан та перспективи розвитку економіки України, їх теоретичні, методологічні й практичні аспекти.

Для науковців, аспірантів, студентів, економістів і всіх, хто цікавиться питаннями розвитку економічної системи України.

The collected papers «Economic Journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University» publish scientific articles on the current state and prospects of economy development in Ukraine as well as on its theoretical, methodological and practical aspects.

For researchers, graduate students, economists and all those interested in the issues of economic system development in Ukraine.

Журнал є науковим фаховим виданням України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора чи кандидата наук (див. додаток 8 до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 № 1328).

**УДК 33(062.552)
ББК 65я54**

Сайт журналу:
echas.eenu.edu.ua

© Ліпич Л. Г., Кулинич М. Б. (укладання), 2016
© Маліневська І. П. (обкладинка), 2016
© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

- Зайчук Катерина**
Особливості структури туристичного ринку та взаємозв'язку між його суб'єктами..... 7
- Галянт Сергій**
Генезис інституціоналізму в працях українських учених XX–XXI ст. 12

РОЗДІЛ II. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- Дишкантюк Оксана**
Концепт стратегічних дій та заходів розвитку індустрії гостинності 16
- Карлін Микола**
Особливості функціонування СЕЗ у нових країнах Європейського Союзу: досвід для України 23
- Власюк Тарас**
Зовнішньоторговельна безпека економічного співробітництва України з КНР 30

РОЗДІЛ III. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

- Ліпич Любов Глубіцька Тетяна**
Оптимізація функціонування еколого-економічних систем підприємства на засадах
антисипативного управління..... 38
- Коленда Наталія**
Груповий соціальний потенціал: поняття, основні ознаки та складники 44

Макаренко Інна	
Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі.....	49
Lialiuik Alla, Koniukh Ivanna	
Investigation of Integrated Marketing Communications to the Buyer in the Retail Trade Network	54
Войтович Сергій	
Особливості організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом	60
Лютак Олена	
Особливості використання геоінформаційних систем у міжнародному туризмі	66

РОЗДІЛ IV. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Strishenez Olena, Tesliuk Mikhailo	
The Regional Dimension of the Waste Management in Volyn and Rivne Regions	72
Мартиєнко Антоніна	
Методологічні основи формування соціоекономіко-екологічних обмежень власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси.....	77
Хумарова Ніна, Вартамян Ганна	
Обґрунтування програми розвитку поліфункціональних територій.....	83
Павлов Костянтин	
Вплив конкурентних відносин на регіональні ринки нерухомості в умовах інституційного забезпечення	89
Strishenez Olena, Myhalchuk Maria	
Social-economic Responsibility Companies by use of Natural Resources	93

РОЗДІЛ V. ГРОШІ, ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

Tymbaliuk Iryna, Kalchevskyy Vladislav	
The Problems of Efficiency of a Property Tax in Ukraine.....	99

РОЗДІЛ VI. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ, СТАТИСТИКА ТА МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ Й ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Фатенок-Ткачук Алла	
Облікові процедури в управлінських процесах.....	105
Вимоги до оформлення статей у журналі «Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки».....	111

CONTENT

CHAPTER I. ECONOMIC THEORY AND HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT

<i>Zaychuk Kateryna</i> Features and Contractual Relations Between Actors in the Tourism Market	7
<i>Haliant Sergii</i> Genesis Institutionalism in the Works of Ukrainian Scientists XX–XXI Century	12

CHAPTER II. ECONOMICS AND NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT

<i>Dyshkantiuk Oksana</i> The Concept of Strategic Actions and Activities for Development of Hospitality Industry	16
<i>Karlin Mykola</i> The Features of SEZs Functioning in the New Countries of the European Union: Experience for Ukraine	23
<i>Vlasiuk Taras</i> Foreign Trade Security Cooperation Between Ukraine and China	30

CHAPTER III. ECONOMICS AND ENTERPRISE MANAGEMENT

<i>Lipych Lyubov, Glubitska Tatiana</i> The Optimization of Ecological and Economic Systems is on the Basis of the Antysypatyvne Management	38
<i>Kolenda Nataliia</i> Group Social Potential: Concept, Main Features and Components	44
<i>Makarenko Inna</i> Reporting on Sustainable Development: Perspective for Stakeholders' Decision Making and Problem for Presentation in an Integrated Format	49
<i>Lialiuk Alla, Koniukh Ivanna</i> Investigation of Integrated Marketing Communications to the Buyer in the Retail Trade Network	54
<i>Voitovykh Sergii</i> Features of the Organizational Construction of System of Management of Sanatorium-Resort Institution	60
<i>Liutak Olena</i> Features of the Application of Geographic Information Systems in International Tourism	66

CHAPTER IV. REGIONAL ECONOMY AND ECONOMY OF NATURAL RESOURCES

<i>Strishenez Olena, Tesliuk Mikhailo</i> The Regional Dimension of the Waste Management in Volyn and Rivne Regions	72
<i>Martienko Antonina</i> Methodological Bases of Formation of the Socio-economic and Environmental Constraints Ownership of Natural Recreation and Tourism Resources	77

<i>Khumarova Nina, Vartanian Anna</i>	
Rationale for the Development Program of the Multifunctional Territories in Tatarbunar’s District	83
<i>Pavlov Kostyantyn</i>	
The Impact of Competitive Relations to Regional Real Estate Markets in Terms of Institutional Support.....	89
<i>Strishenez Olena, Myhalchuk Maria</i>	
Social-economic Responsibility Companies by use of Natural Resources	93

CHAPTER V. MONEY, FINANCE AND CREDIT

<i>Tymbaliuk Iryna, Kalchevskyy Vladislav</i>	
The Problems of Efficiency of a Property Tax in Ukraine.....	99

CHAPTER VI. ACCOUNTING, AUDITING, STATISTICS, MATHEMATICAL METHODS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMICS

<i>Fatenok-Tkachuk Alla</i>	
Accounting Procedures in the Management Processes	105
<i>Requirements to the Completion of the Articles to the Collection of Journal «Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University».....</i>	111

РОЗДІЛ I

Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 338.48

Катерина Зайчук – аспірант кафедри аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Особливості структури туристичного ринку та взаємозв'язку між його суб'єктами

У статті обґрунтовано поняття «туристичний ринок»; розглянуто структуру туристичного ринку; визначено суб'єктів туристичної діяльності; досліджено відносини між суб'єктами на туристичному ринку; окреслено перспективи подальшого розвитку туристичного ринку.

Ключові слова: туристичний ринок, туристичні ресурси, тур, туристичний продукт, туристичні послуги, турагент, туроператор, договір.

Постановка наукової проблеми та її значення. У зв'язку з безперервним процесом розвитку та вдосконаленням туристичного ринку простежено багатогранний процес його вивчення та приділено постійну увагу серед наукових кіл його дослідженню. Нині ринок туристичних послуг стає все більш важливим компонентом у сучасних ринкових відносинах. Тому ця проблема актуальна для дослідження. Сам процес просування туристичної послуги до кінцевого споживача складний і часто непередбачуваний. Туристичний продукт проходить певний шлях до того, як буде використаний (туроператор–турагент–турист). Ефективність цих відносин між суб'єктами неможлива без певних законодавчих і юридичних процесів. Саме тому з'ясування структури туристичного ринку та взаємозв'язку між суб'єктами туристичної діяльності досить важливе.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженнями в окресленому напрямі туризму займаються такі вчені, як О. О. Любіцева, В. К. Бабарицька, Н. Є. Кудла, О. О. Бейдик, П. Пуцентейло, В. Гаворцький, Р. Лазарек, В. А. Квартальянов та ін. Питання про відносини між суб'єктами на туристичному ринку піднімалося в працях Е. Старчук, А. І. Кубах, Т. А. Коляди, О. В. Харитонова, С. В. Максименка, З. А. Балченка. Проте поза увагою науковців залишаються особливості договірних відносин, які виникають між ключовими учасниками туристичного ринку – туроператором, турагентом і туристами.

Мета й завдання статті. Мета роботи – здійснити комплексний аналіз функціонування туристичного ринку, з'ясувати його структуру та відносини між суб'єктами на ньому.

Завдання статті:

- узагальнити сутність поняття «туристичний ринок»;
- здійснити розподіл туристичного ринку за певними критеріями;
- охарактеризувати суб'єктів туристичної діяльності, визначити договірні умови взаємозв'язку між ними;
- запропонувати чинники забезпечення сприятливого середовища для стимулювання діяльності туристичного ринку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В умовах сучасних глобалізаційних тенденцій розвитку чільне місце відведено ринку. Його можна поділити на два аспекти. За першим, ринок – це спосіб мислення та поведінки й організації суспільного виробництва, за другим – місце, яке має конкретний економічний зміст і є формою організації споживання на певній території, у межах якої збалансовуються попит та пропозиція товарів і послуг.

Ольга Любіцева вважає, що «туристичний ринок – це сфера задоволення потреб населення у послугах, пов’язаних із відпочинком, змістовним проведенням дозвілля чи оздоровленням» [1].

Квартальянов зазначає, що «туристичний ринок – це організація процесу доведення туристичного продукту до споживача» [3].

Туристичний ринок – сукупність організаційно-економічних відносин із приводу організації та купівлі-продажу туристичних послуг. Цей ринок, як і будь-який інший, пов’язує разом покупців (пред’явників попиту) і продавців (постачальників). Але від звичайних товарних ринків туристичний відрізняється тим, що на ньому товар не просувається від продавців до покупців, а навпаки – покупці самі переміщуються до місця призначення, щоб отримати зарезервовані послуги [9].

Узагальнюючи наявні підходи до поняття «туристичний ринок», потрібно відзначити, що *туристичний ринок* – це місце, де відбуваються угоди купівлі-продажу послуг туризму (турів, туристичного продукту, туристичних послуг) і створюються особливі відносини між його суб’єктами. Але це зовсім не означає, що угоди відбуваються в одному й тому самому місці. Угоди купівлі-продажу можуть відбуватися без прямого залучення продавця та покупця турпродукту. Це може відбуватися за допомогою телефонного дзвінка, чека, пошти тощо. Тому основна характерна риса ринку туристичних послуг – це те, що він не обмежений спеціальним місцем чи зоною. Туристичний ринок можна поділити за різними критеріями (табл. 1).

Таблиця 1

Поділ туристичного ринку

Критерій поділу	Тип туристичного ринку
Географічний	<ul style="list-style-type: none"> • локальний; • регіональний; • державний; • континентальний; • світовий
За видом туристичних послуг	<ul style="list-style-type: none"> • послуги з розміщення; • харчування; • туристичного обслуговування; • туристичних перевезень
За віковими групами	<ul style="list-style-type: none"> • молодіжний; • сімейний; • пенсіонерів та інвалідів
Зв’язок: місце проживання й місце відпочинку	<ul style="list-style-type: none"> • в’їзний; • виїзний
Ціль подорожі	<ul style="list-style-type: none"> • бізнесовий; • лікувально-оздоровчий туризм; • відпочинковий; • краєзнавчий; • релігійний; • культурний; • мотиваційний

Джерело [3].

Наведений у табл. 1 поділ має характер узагальнення. На практиці кожне туристичне підприємство може виконувати поділ ринку за допомогою критеріїв, які відображають його діяльність на більш ефективних засадах [8].

Така класифікація ринку передбачає, передусім, вплив елементів попиту. Туристичний ринок регулюється основними засадами ринку, водночас, порівняно з ринком матеріальних благ, він виявляє багато специфічних ознак. Здебільшого ці особливості випливають з ознак туристичного попиту, а також із властивостей предмета обміну. Ураховуючи це, потрібно розрізнити:

- туристичний ринок відповідно до рівня доходів покупців (молодіжний туризм, сімейний туризм, туризм для людей похилого віку тощо);
- туристичний ринок за метою подорожі: відпочинку, реабілітації, навчання, у вирішенні службових справ, задоволення культурних, релігійних потреб тощо;
- ринок внутрішнього та зовнішнього туризму.

Окрім того, сучасний ринок туристичних послуг характеризується:

- збільшенням пропозиції продуктів і все ширшою їх диференціацією;
- збільшенням кількості конкурентів, які стають більш спеціалізованими в досягненні своїх цілей;
- зміною вимог клієнтів, яких щораз важче задовольнити;
- широким впливом змін зовнішнього ринкового середовища (законодавчі, демографічні, виробничі, суспільно-культурні, технологічні).

Туристичні послуги є предметом обміну на туристичному ринку, а отже, ринок туристичних послуг можна визначити як сукупність відносин обміну між продавцями й організаціями, які надають туристичні послуги туристам (представляючи пропозицію) та споживачами й інституціями, котрі купують ці послуги, визначаючи при цьому предмети туристичних потреб (представляючи попит) [3].

Суб'єктами туристичного ринку є юридичні та фізичні особи, задіяні у виробництві й організації споживання туристичного продукту туристами-споживачами [2].

Суб'єкти туристичної діяльності – підприємства, установи, організації, незалежно від форм власності; фізичні особи, котрі зареєстровані у встановленому чинним законодавством України порядку й мають ліцензію на виконання діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг. До них належать як власне туристичні агентства, бюро подорожей, туристичні оператори, туристичні комплекси, так і готельно-ресторанні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства громадського харчування, транспорту, заклади культури, спорту та ін., які забезпечують приймання, обслуговування й перевезення туристів.

До організаційних форм суб'єктів туристичної діяльності потрібно віднести:

- фірму-туроператора (турорганізатора);
- фірму-турагента.

Фірма-туроператор є виробником туристичного продукту. Вона формує тури: туристичні подорожі, поїздки за визначеними маршрутами в конкретні терміни, забезпечені комплексом туристичних послуг, – а також забезпечує їх реалізацію. Фірма-туроператор може самостійно продавати путівки туристам, однак найчастіше виступає оптовим продавцем, який реалізовує свій продукт посередникам – турагентам.

Фірма-турагент реалізовує за певну винагороду тури фірми-туроператора на підставі укладеного між ними договору – агентської угоди. Турагент забезпечує рекламу турів, їх продаж і доставку клієнтів до місця початку подорожі, здійснює контроль якості обслуговування, збирає зауваження та побажання клієнтів.

Оформлення туристичної документації й страхування туристів можуть здійснювати за домовленістю як туроператор, так і турагент. Агентська винагорода закладається туроператором як комісійний відсоток у ціну турпакета або дорівнює проценту знижки з роздрібною ціною туру. Та сама фірма може виступати на ринку туристичних послуг і як туроператор, і як турагент одночасно [3].

Головним документом, на підставі якого будуються відносини між турагентством та туроператором, є *агентський договір*. Сторонами за договором є туроператор і турагент.

Існує два види договорів між суб'єктами туристичної діяльності:

- 1) договір між туроператором і турагентством;
- 2) договір між туроператором та туристом;

Договір між туроператором і турагентством. Туроператори більшість подорожей продають через незалежних роздрібних торговців – турагентства, виплачуючи їм комісійні від продажної ціни мандрівки. Туристичні агентства не мають права власності на тури, якими вони торгують, для цього представляють інтереси туроператорів через агентську угоду, що передбачає передачу турагентству права на продаж окремих видів послуг та інклюзив-турів від імені й за рахунок туроператора. Договір містить у собі чіткі інструкції щодо реалізації турів, територіальні обмеження сфери діяльності, права та обов'язки сторін, а також порядок виплати й розмір комісійної винагороди [7].

Обсяг і характер вимог, які висуваються до агентства під час укладання угоди, залежать від конкретних умов, що існують на туристичному ринку. Найчастіше договір містить такі умови:

1) агентство зобов'язане виконувати свою діяльність лише в приміщенні та за адресою, на яку видано дозвіл (ліцензія);

2) агентство повинно продавати тури тільки за цінами, установленими туроператором;

3) агентство за свою діяльність одержує комісійну винагороду в розмірі від 5 до 15 % продажної ціни подорожі. На кожен тур установлюється свій відсоток у вищевказаних інтервалах, що зазначено в додатку до угоди. Знижки з цін надаються клієнтам не за рахунок комісії;

– усі кошти, що одержує від реалізації подорожей турагентство, не належать йому та відокремлюються від його власних коштів;

– уся документація, що стосується торгівлі подорожами туроператора, може бути в будь-який момент перевірена ним.

Агентська угода, з одного боку, уможливує працю на споживчому ринку без ризику й великих витрат, що пов'язані з купівлею туристичних послуг і які бере на себе туроператор; з іншого – він привласнює весь прибуток, виплачуючи агентству лише комісійні. Крім того, роздрібного торговця такий договір позбавляє самостійності та ставить у велику залежність від туроператора. Саме тому туристичні агентства часто купують подорожі як готову продукцію, а потім реалізують їх на ринку. У цьому випадку угода являє собою договір купівлі-продажу, згідно з яким на підставі заявки агентства туроператор розробляє подорож й укомплектовує її всіма необхідними послугами. Тур-агентство купує цю подорож для подальшої реалізації [4].

Договір між туроператором і туристом. Під час реалізації туристичного продукту турагентом укладається договір про туристичне обслуговування від імені та за дорученням туроператора. Договір повинен містити інформацію про туроператора (найменування, місцезнаходження, номер ліцензії, телефон тощо).

Формуючи групи туристів, туроператор (турагент) повинен укласти договір окремо з кожним туристом. Якщо до складу групи входять неповнолітні діти, договір укладається між туроператором (турагентом) та їхніми батьками або законними опікунами. Якщо замовником туристичних послуг є юридична особа, договір із кожним туристом не укладається. У разі колективної заявки від юридичних осіб можливе укладання угоди між туроператором (турагентом) та юридичною особою, яка замовила туристичне обслуговування.

Існує два варіанти договорів між туроператором і туристом: договір про туристичне обслуговування та договір про екскурсійне обслуговування.

За договором про туристичне обслуговування одна сторона (туроператор, турагент) за встановлену договором плату зобов'язується забезпечити надання на замовлення іншої сторони (туриста) комплексу туристичних послуг (туристичний продукт), а турист зобов'язується оплатити його.

Договір про туристичне обслуговування укладається в письмовій (електронній) формі відповідно до Закону України «Про туризм». Договір про туристичне обслуговування може укладатися за допомогою видачі ваучера (форма письмового договору на туристичне чи екскурсійне обслуговування.) [5].

До укладення договору на в'їзне туристичне обслуговування споживачу туристичного продукту має бути надана інформація про:

1) основні вимоги до оформлення в'їзних документів (паспорт, дозвіл (віза) на в'їзд до України), у тому числі щодо термінів їх оформлення;

2) медичні застереження стосовно здійснення туристичної поїздки, у тому числі протипоказання через певні захворювання, особливості фізичного стану (фізичні недоліки) і віку туристів для участі в поїздки;

3) туроператора (турагента), його місцезнаходження й поштові реквізити, наявність ліцензії на реалізацію туристичної діяльності, сертифікатів відповідності та інші відомості відповідно до законодавства про захист прав споживачів;

4) розмір фінансового забезпечення туроператора чи турагента на випадок його неплатоспроможності чи неспроможності (банкрутства) й кредитну установу, яка надала таке забезпечення.

Кожна зі сторін договору може вимагати внесення змін або розірвання договору у зв'язку з істотними змінами обставин, із яких вони виходили при укладанні договору.

До істотних змін обставин належать:

1) погіршення умов подорожі, зміна її термінів;

- 2) непередбачене збільшення транспортних тарифів;
- 3) уведення нових або підвищення чинних ставок податків і зборів та інших обов'язкових платежів;
- 4) різка зміна курсу національних валют;
- 5) інші підстави за домовленістю сторін.

Особа, яка надає *екскурсійні послуги*, зобов'язана до укладення договору на екскурсійне обслуговування надати екскурсанту необхідну й достовірну інформацію щодо екскурсійного обслуговування, його видів та особливостей, кваліфікації екскурсовода, про порядок і строки оплати екскурсійних послуг, а також, на його прохання, іншу інформацію з питань екскурсійного обслуговування [6].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Оскільки туристичний ринок є складовим елементом ринку товарів та послуг, на якому здійснюються купівля-продаж туристичних продуктів, потрібно відзначити його вагому частку в структурі річного ВВП (9 %). За оцінками представників Світової ради, загальний внесок туристичної сфери до ВВП України становить 123,72 млрд грн. При цьому прямі витрати туристів – 33,7 млрд грн, або 27,24 %, непрямий внесок туристичної сфери в економіку – 55,67 млрд грн, або 45,0 %; індукований внесок – 5,2 %, або 6,37 млрд грн (на 2013 р.) [10]. З огляду на його значимість у розвитку національної економіки, потрібно надалі стимулювати його діяльність. Тому варто запропонувати дієві важелі для створення конкурентоспроможного середовища туризму:

- 1) покращити нормативно-правове забезпечення розвитку туризму;
- 2) стимулювати зростання доходів споживачів (туристів);
- 3) надати стабільності соціально-політичному становищу країни;
- 4) популяризувати вітчизняний туристичний продукт у межах країни та за кордоном;
- 5) залучити інвестиції в покращення інфраструктури туристичного ринку регіону, країни.
- 6) стимулювати розвитку різних видів туризму з урахуванням специфіки регіону (ділового, сакрального, зеленого, оздоровчого тощо);
- 7) спростити процедури оформлення агентських договорів між суб'єктами ринку.

Джерела та література

1. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – Київ : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
2. Бабарицька В. К. Організація туризму : навч. посіб. – Ч. I / В. К. Бабарицька, О. О. Любіцева. – Київ : КУ, 1998. – 240 с.
3. Кудла Н. Є. Маркетинг туристичних послуг : навч. посіб. / Н. Є. Кудла ; Львів. ін-т економіки і туризму. – Київ : Знання, 2011. – 351 с.
4. Проблеми географії та менеджменту туризму / В. Г. Явкін, В. П. Руденко, О. Д. Король та ін. – Чернівці : Рута, 2006. – 260 с.
5. Про туризм : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 31. – С. 241.
6. Стрішенець О. М. Напрямки активізації розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг в умовах європейської інтеграції / О. М. Стрішенець // *Globalne aspekty ekonomii swiatowej i stosunkow miedzynarodowych w warunkach niestabilnosci GOS podarcezej : monografia miedzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej.* – Czestochowa, 2016. – S. 542–551.
7. Павлов К. В. Необхідність активізації рекреаційно-туристичного бізнесу в регіоні / К. В. Павлов, Н. В. Павліха // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – Вип. 10 (ювілейний : зб. наук. пр. – № 3–4. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – С. 323–327.
8. Зайчук К. А. Теоретичні підходи до категорії «туристична послуга» / К. А. Зайчук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (8–9 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://econf.at.ua/_ld/0/12_Collection_12_2.pdf
9. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Київ : Знання, 2008. – 661 с.
10. World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wttc.org/>

Екатерина Зайчук. Особенности структуры и договорные отношения между субъектами на туристическом рынке. В статье обосновано понятие «туристический рынок», рассмотрена структура туристического рынка, определены субъекты туристической деятельности, исследованы взаимоотношения между субъектами на туристическом рынке. Определяются перспективы дальнейшего развития туристического рынка. В исследовании представлены значимость и роль туристического рынка в воспроизведении национальной экономики. Особое внимание уделяется договорным отношениям, которые определяют взаимосвязь между турагентом,

туроператором и туристом. От взаимодействия между субъектами зависят эффективность продвижения туристического продукта в регионе и стране, практическое воплощение результатов научной работы в рычагах влияния для создания благоприятной конкурирующей среды туризма.

Ключевые слова: туристический рынок, туристические ресурсы, тур, туристический продукт, туристические услуги, турагент, туроператор, договор.

Kateryna Zaychuk. Features and Contractual Relations Between Actors in the Tourism Market. The article substantiates the concept of «tourism market», considered the tourism market structure, defined subjects of tourist activity, we investigated the relationship between the subjects of the tourist market, held the prospects of further development of the tourism market. The study presents the importance and role of the tourism market in the playing of the national economy. Particular attention is paid to contractual relationships that define the relationship between the travel agent, tour operator and tourist. From the interaction between the subjects determined the effectiveness of the promotion of the tourist product in the region and the country. The practical implementation of the results of scientific work in leverage for the creation of a favorable environment competing tourism.

Key words: tourism market, travel resources, travel, tourism product, tourist services, travel agent, tour operator, contract.

УДК 330.08

Сергій Галянт – аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Генезис інституціоналізму в працях українських учених ХХ–ХХІ ст.

У статті розглянуто вплив інституціоналізму на господарський розвиток суспільства, розглянуто еволюцію поглядів вітчизняних та іноземних дослідників на поняття «інституту» й «інституціоналізму», узагальнено аспекти української економічної школи інституціоналізму, структуровано етапи розвитку інституціоналізму в працях українських учених ХХ–ХХІ ст.

Ключові слова: інститут, інституціоналізм, кооперація, неоінституціоналізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зміни економічної діяльності людей спричинили зрушення в економічних підходах і концепціях. З урахуванням суспільного (масового) характеру виробництва важливого значення набуває вплив неекономічних чинників. Усе це, разом узятє, спричинило появу напряму в економічній думці, що названий інституціоналізмом. Тут поняття «інститут» розглянуто як систему цінностей, традицій, звичаїв, стереотипів та інших елементів поведінкової реакції суб'єктів у процесі людської діяльності. На основі домінуючих інституцій виникають інститути, що є основним поняттям інституційної економіки.

Особливості інституційного підходу в наукових дослідженнях зведено до того, що ринкова економіка в сучасному світі існує не ізольовано, а в поєднанні з іншими інститутами (державою, традиціями, звичаями, менталітетом, законами). Тобто сучасна економічна система невіддільна від інституційних рамок, у яких вона співіснує. Економічне життя чітко регламентується з боку суспільства за допомогою різноманітних інституцій.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Визначення аспектів розвитку становлення та ефективності функціонування впливу різноманітних інститутів на економічну, політичну й управлінську діяльність займає значне місце в будь-яких сферах життєдіяльності. З урахуванням тривалої залежності України від різних політичних, господарських, ресурсних переконань відносно недавно розпочався відлік незалежної наукової теорії, де різноманітні інституції є ключовими важелями регулювання різноманітних соціально-економічних процесів у суспільстві. Розвиток інституціональної теорії у світовій та вітчизняних науках розкрито в багатьох дослідженнях.

Теоретичні й практичні перетворення інституційної економіки зосереджено в працях провідних учених: В. Будкіна, В. Геєця, А. Гриценка, С. Мочерного, Т. Гайдай, О. Яременка та ін. Але водночас різнопідхідність до визначення понять «інституція» й «інституціоналізм», розбіжності в єдиному методологічному підході та структурованому генезисі етапності вивчення окресленої проблеми є підставою для подальших досліджень.

Мета статті – розкрити розвиток та становлення інституціональної теорії в Україні на основі генезису наукових поглядів і періодизації економічної науки. Для досягнення мети виконано такі завдання:

- розглянуто визначення понять «інститут» та «інституціоналізм» у працях вітчизняних й іноземних учених;
- узагальнено особливості української економічної школи інституціоналізму;
- окреслено роль наукових доробків представників кооперативного руху інституціоналізму;

туроператором и туристом. От взаимодействия между субъектами зависят эффективность продвижения туристического продукта в регионе и стране, практическое воплощение результатов научной работы в рычагах влияния для создания благоприятной конкурирующей среды туризма.

Ключевые слова: туристический рынок, туристические ресурсы, тур, туристический продукт, туристические услуги, турагент, туроператор, договор.

Kateryna Zaychuk. Features and Contractual Relations Between Actors in the Tourism Market. The article substantiates the concept of «tourism market», considered the tourism market structure, defined subjects of tourist activity, we investigated the relationship between the subjects of the tourist market, held the prospects of further development of the tourism market. The study presents the importance and role of the tourism market in the playing of the national economy. Particular attention is paid to contractual relationships that define the relationship between the travel agent, tour operator and tourist. From the interaction between the subjects determined the effectiveness of the promotion of the tourist product in the region and the country. The practical implementation of the results of scientific work in leverage for the creation of a favorable environment competing tourism.

Key words: tourism market, travel resources, travel, tourism product, tourist services, travel agent, tour operator, contract.

УДК 330.08

Сергій Галянт – аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Генезис інституціоналізму в працях українських учених ХХ–ХХІ ст.

У статті розглянуто вплив інституціоналізму на господарський розвиток суспільства, розглянуто еволюцію поглядів вітчизняних та іноземних дослідників на поняття «інституту» й «інституціоналізму», узагальнено аспекти української економічної школи інституціоналізму, структуровано етапи розвитку інституціоналізму в працях українських учених ХХ–ХХІ ст.

Ключові слова: інститут, інституціоналізм, кооперація, неоінституціоналізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зміни економічної діяльності людей спричинили зрушення в економічних підходах і концепціях. З урахуванням суспільного (масового) характеру виробництва важливого значення набуває вплив неекономічних чинників. Усе це, разом узятє, спричинило появу напряму в економічній думці, що названий інституціоналізмом. Тут поняття «інститут» розглянуто як систему цінностей, традицій, звичаїв, стереотипів та інших елементів поведінкової реакції суб'єктів у процесі людської діяльності. На основі домінуючих інституцій виникають інститути, що є основним поняттям інституційної економіки.

Особливості інституційного підходу в наукових дослідженнях зведено до того, що ринкова економіка в сучасному світі існує не ізольовано, а в поєднанні з іншими інститутами (державою, традиціями, звичаями, менталітетом, законами). Тобто сучасна економічна система невіддільна від інституційних рамок, у яких вона співіснує. Економічне життя чітко регламентується з боку суспільства за допомогою різноманітних інституцій.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Визначення аспектів розвитку становлення та ефективності функціонування впливу різноманітних інститутів на економічну, політичну й управлінську діяльність займає значне місце в будь-яких сферах життєдіяльності. З урахуванням тривалої залежності України від різних політичних, господарських, ресурсних переконань відносно недавно розпочався відлік незалежної наукової теорії, де різноманітні інституції є ключовими важелями регулювання різноманітних соціально-економічних процесів у суспільстві. Розвиток інституціональної теорії у світовій та вітчизняних науках розкрито в багатьох дослідженнях.

Теоретичні й практичні перетворення інституційної економіки зосереджено в працях провідних учених: В. Будкіна, В. Геєця, А. Гриценка, С. Мочерного, Т. Гайдай, О. Яременка та ін. Але водночас різнопідхідність до визначення понять «інституція» й «інституціоналізм», розбіжності в єдиному методологічному підході та структурованому генезисі етапності вивчення окресленої проблеми є підставою для подальших досліджень.

Мета статті – розкрити розвиток та становлення інституціональної теорії в Україні на основі генезису наукових поглядів і періодизації економічної науки. Для досягнення мети виконано такі завдання:

- розглянуто визначення понять «інститут» та «інституціоналізм» у працях вітчизняних й іноземних учених;
- узагальнено особливості української економічної школи інституціоналізму;
- окреслено роль наукових доробків представників кооперативного руху інституціоналізму;

– структуровано етапи розвитку українського інституціоналізму кінця XX – початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогодні існує багато визначень інституту. Уперше в науковий обіг поняття «інститут» увів американський учений Горстейн Веблен (1857–1929 рр.). На його думку, інститути являють собою звичаї та підходи до мислення, які домінують серед великої спільноти людей [11, с. 43]. Дж. Коммонс (1862–1945 рр.), будучи також основоположником інституціоналізму, під останнім розумів «систему розвитку суспільного життя, прийнятну на сучасному етапі». У. Мітчелл (1874–1948 рр.) характеризував це як переважаючі та найбільш стандартизовані суспільні звички. Теоретик Гамільтон уважав, що «інститути встановлюють норми та межі людської діяльності» [10, с. 143]. В інституціональній теорії часто можна простежити плутанину термінів «інституція» й «інститут», які є, по суті, різними економічними категоріями.

Дослідник Д. Норт (1920–2015 рр.) ототожнює інститути як «правила гри в суспільстві, які людиною створені в якості обмежуючих рамок, та визначають правила поведінки між людьми» [11, с. 17].

Б. Мільнер визначає інститути законами, винайденими людьми для формального (нормативно-правове забезпечення) та неформального (угоди, договори й домовленості поведінки) спілкування, а також чинники примусу, що характеризують їх взаємодію. Цим поєднанням вони й створюють своєрідну інституціональну парадигму свого розвитку.

Отже, узагальнюючи наведені вище визначення, можна стверджувати, що під інститутами потрібно розуміти формальні та неформальні правила економічної поведінки. На сьогодні в Україні до формальних правил (інститутів) відносять законодавчу сферу, державну сферу регулювання (податкове, пенсійне й інше регулювання), галузеву, регіональну та політичні сфери. До неформальної частини потрібно включити традиції й звичаї народу, менталітет, особливості національної економічної поведінки [8, с. 59].

При цьому під сутністю інституції розуміють певні звички та звичаї, що формуються «знизу» від мікрорівня, а поняття «інститут» розглядають як процес закріплення звичаїв і звичок на макрорівні, тобто на законодавчому й підприємницькому рівнях, «зверху донизу».

Тобто в контексті нової інституціональної економічної теорії інститути визначаються як правила поведінки та регулятивні принципи, що встановлюють або, навпаки, забороняють певні способи дій [12, с. 15]. Можна стверджувати той факт, що інституціональна економічна теорія на сьогодні є одним із пріоритетних напрямів сучасної економічної думки. Свідчення цього – чимала кількість праць науковців, опублікованих в Україні, які стосуються проблем інституціоналізму.

Актуальність інституціоналізму в Україні дедалі зростає. Це пояснюється практикою ринкових перетворень в українській економіці протягом останніх 20 років, яка здійснюється за практичної відсутності інституційних підходів до виконання нагальних теоретичних і практичних завдань.

В українській економічній думці є чимало постатей, які розвивали теорію інституціоналізму на національному ґрунті [1, 2, 4–6, 8, 13]. Це дало змогу збагатити не лише теоретичні аспекти українського інституціоналізму, але й просунути його за межі національних кордонів.

Передусім, особливості інституціоналізму української економічної думки пояснюються специфікою умов його розвитку. На першому місці тут залежність українських земель від інших держав. Попри все, український інституціоналізм зумів увібрати в себе всі цінності загальноцивілізаційного значення, не втративши при цьому національних рис. Прикладом може слугувати Київська школа політекономії, яка використовувала принципи інституціоналізму. Найбільш чітко простежуємо основи інституціоналізму в працях відомого вченого М. І. Туган-Барановського, який методом поєднання елементів соціології, психології, культури та історії сформував українські доктрини інституціоналізму.

Серед дослідників кооперативного руху яскравим представником інституціоналізму вважається М. Левицький. Будучи реформатором за своєю суттю, він прагнув створити зародок нової господарської й моральної організації на прикладі кооперації хліборобської артілі. Недоліком його концепції стало неврахування багатовікового побуту українських селян, де загальні землеробські заняття породжували інтереси власності та мотивації до праці. Економічний розвиток, на його думку, потрібно розглядати з позиції еволюціоналізму, оскільки «...історія жодних різних кроків не знає». Він відстоював демократично-республіканський рух українського народу, який прагне до створення «вільного устрою життя без пана та хлопа» [7, с. 694]. М. Левицький, окрім того, склав декілька проектів з організації землеробських і ремісничих артілей, споживчих кредитних кооперативних об'єднань, тимчасових складів товарів та виставок сільськогосподарських знарядь.

До економістів, котрі притримувались інституціонального економічного напрямку, потрібно віднести Сергія Бородаєвського. Займаючись творчою роботою в галузі теорії й історії кооперативного руху, він зумів узагальнити кооперативний рух із понад 40 країн світу у своїй праці «Історія кооперації». Указавши на походження поняття кооперації як форми співробітництва, яка «... шляхом об'єднання окремих осіб сприятиме поліпшити умови існування населення та ступенево усуватиме негативні явища сучасного економічного ладу» [3, с. 25], С. Бородаєвський відзначав, що «...тільки кооперація з її пошаною людської особи, з її захопленням альтруїзмом, з її прагненням уперто і систематично боротися проти болячок сучасного капіталістичного

устрою...., здатна змінити цей устрій у найліпший спосіб. Тільки кооперація в змозі змінити умови людського буття на більш сприятливі, ясніші і приємніші для всіх» [3, с. 17].

Серед інституціоналістів-кооператорів чільне місце належить Мартосу. Досліджуючи чинники розвитку кооперації, учений надав перевагу праці. Він стверджував: «Головним чинником людської культури слід визнати працю» [9, с. 2]. Згодом чинниками впливу стають ініціативність, здатність до об'єднання, жертвність. Кооперативний рух – це «...боротьба за самостійне економічне становище». Саме це самостійне економічне становище намагався описати Б. Мартос як необхідний елемент розбудови кооперативного господарства, порівняно з іншими господарськими системами. Б. Мартос розробив класифікацію кооперативів, детально описавши кожну кооперативну форму. На його переконання, найпоширенішими видами кооперації були кредитні, споживчі, сільськогосподарські товариства та їх союзи. У своїх працях Б. Мартос звертав увагу на статутно-організаційні й кадрові аспекти функціонування кооперативного руху.

Ідейним теоретиком й організатором кооперації був Павликовський. Він організатор і член багатьох центральних органів господарських інституцій, політичних та просвітницьких організацій; розбудував західно-українську кооперацію, де провідне місце займають моральні й фізичні якості українського громадянина.

До представників українського інституціоналізму можна віднести й Голубничого. Учений не обмежувався роз'ясненням економічних проблем, урахував культурні та політичні відносини з економічним середовищем. На особливу увагу заслуговує його праця «Економічні системи в дії». У ній підкреслено, що в реальності ідеальних систем, таких як «чистий капіталізм», не існує. Це згодом наштовхнуло науковців на думку про домінування «змішаних економічних систем», які містять елементи різних структур. Ефективність цих систем ученими вдало продемонстровано на прикладі США, СРСР і Франції.

Основні засади інституціоналізму українських учених можна структурувати відповідно до певних етапів:

1. Український ранній інституціоналізм, який розпочав свою діяльність у кінці 90-х рр. XX ст., характеризується інтересом української наукової еліти до проведення наукових досліджень і вдосконалення теоретико-методологічних позицій інституціоналізму. Серед представників потрібно відзначити Т. В. Гайдай, Г. В. Задорожного, О. В. Носова, А. А. Чухна, В. Д. Якубенка, О. Л. Яременка.

2. Етап становлення українського інституціоналізму, котрий характеризується відмінностями між новою й традиційними інституційними теоріями в дослідженнях вітчизняних інституціоналістів, де значну увагу приділено інституціоналізму як теорії та методології пізнання й практичного вдосконалення інституційних систем. Серед представників цього напрямку потрібно виокремити Т. Артемова, А. Гриценка, І. Малого, В. Мандибуру, С. Степаненка. Учені аналізують базові структури економічної системи: інститут власності, інститут господарювання, в основі якого – економічна цінність та інститут розподілу. На їхню думку, окремими складовими частинами економічної системи є транзакційний сектор, економічна влада, бюджетна, банківська, грошово-кредитна система, оподаткування й ін.

3. Неоінституціоналізм, де особливі проблеми економіки досліджуються у взаємодії та співвідношенні формальних і неформальних інститутів у перехідній економіці України. Тому на цьому етапі існує розмежування прихильників класичного інституційного напрямку Ю. М. Пахомова, Ю. В. Павленка, С. Б. Кримського, П. І. Юхименка, Л. О. Торніної, С. М. Злупка. Особливе значення в працях дослідники відводять аналізу інституціональної еволюції українського суспільства протягом тривалого історичного періоду – від становлення перших цивілізацій до початку XXI ст. Сюди ж віднесено й прихильників теорії постіндустріального суспільства, де досліджують теорію та практику постіндустріального розвитку й визначають перспективи цивілізаційного прогресу. Серед останніх потрібно відзначити В. М. Гейця, О. І. Білоруса, Б. О. Кваснюка, А. С. Філіпенка, П. М. Леоненка.

Відмінність неоінституціоналізму від інституціоналізму полягає в методології, оскільки об'єктом дослідження є поведінка окремих індивідів у межах традиційно функціонуючих інституціональних структур та адаптування до них (корпорацій, профспілок, держави), певних суспільних норм і правил (правових, етичних й ін.), а не самих структур, спрямованих на захист індивідів [9, с. 160].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Одна з характерних рис інституціонального вектора розвитку економіки України – формування різноманітних елементів соціальної відповідальності на рівні держави, корпорацій та індивідів. Подальший інституціональний розвиток України полягає в послідовному чергуванні історичних циклів, де базові інститути набуватимуть потрібних функцій, що даватиме їм змогу домінувати в господарському розвитку на певному етапі.

Джерела та література

1. Архіреєв С. І. Транзакційний сектор економіки України / С. І. Архіреєв. – Харків : [б.в.], 2003. – 283 с.
2. Беляев А. А. Экономическая власть и безопасность: институциональный аспект / А. А. Беляев, А. В. Синельник // Научные труды Донецкого национального технического университета. – Серия экономическая. – Вып. 70. – Донецк, 2004. – С. 24–37.
3. Бородаєвський С. В. Історія кооперації / С. В. Бородаєвський. – Прага : [б. в.], 1925. – 315 с.
4. Гайдай Т. В. Неоінституціоналізм и его аналитико-исследовательский потенциал / Т. В. Гайдай // Экономика Украины. – 2003. – № 9. – С. 20–35.

5. Голубничий В. С. Національний дохід України в 1940–1945 рр. : укр. зб. / В. С. Голубничий. – Мюнхен, 1957. – Кн. 10. – 315 с.
6. Гриценко А. А. Институциональная архитектура: объект, теория и методология / А. А. Гриценко // Постсоветский институционализм. – Донецк : Каштан, 2005. – 145 с.
7. Злупко С. М. Історія економічної теорії : навч. підруч. / С. М. Злупко. – Київ : Знання : [б. в.], 2005. – 719 с.
8. Качала Т. М. Институціоналізація економіки України: проблеми та перспективи : в 2-х т. / Т. М. Качала. – Черкаси : Вид-во ЧДГУ, 2011. – Т. 1. – 475 с. ; Т. 2. – 600 с.
9. Маргос Борис. Теорія кооперації : [курс лекцій] / Борис Маргос. – Регенсбург ; Берхтесгаден, 1947. – 125 с.
10. Мочерний С. В. Історія економічних вчень (сучасна економічна думка) : навч. посіб. / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – Львів : Новий світ-2000, 2007. – 448 с.
11. Норт Д. Институції, інституційні зміни та функціонування економіки / Д. Норт. – Київ : [б. в.], 2000. – 387 с.
12. Нуриев Р. Институционализм: прошлое, настоящее, будущее / Р. Нуриев // Вопросы экономики. – 1999. – №1. – С. 10–19.
13. Яременко О. Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект / О. Л. Яременко. – Харьков : Основа, 1997. – 343 с.

Сергей Галинт. Генезис институционализма в трудах украинских ученых XX–XXI вв. В статье обобщаются отечественные и иностранные подходы к понятию «институт» и определяется его значение в современных процессах экономического роста. Прослеживается эволюция институционализма как направления современной экономической науки на рубеже XX–XXI вв. Анализируется деятельность украинских школ институционализма. Структурируются этапы становления украинского институционального направления, начиная от его зарождения (XX в.), до наших дней. Перечисляются представители корпоративного движения институционализма в Украине, и акцентируется их влияние на развитие украинской экономики конкретного периода.

Ключевые слова: институционализм, институт, корпоративный движение, неинституционализм.

Sergii Haliant. Genesis Institutionalism in the Works of Ukrainian Scientists XX–XXI Century. The paper summarizes the domestic and foreign approaches to the concept of institution, and its value is determined in the current process of economic growth. Traced the evolution of institutionalism as the direction of modern economic science at the beginning of XXI century. Analyzes the activity of Ukrainian schools institutionalism. Structured stages of Ukrainian institutional direction, from its inception the twentieth century to the present. Enumerated representatives of corporate institutionalism movement in Ukraine, and emphasizes their impact on the Ukrainian economy a specific period.

Key words: institutionalism, college, corporate movement neoinstytutsionalizm.

РОЗДІЛ II

Економіка й управління національним господарством

УДК (338.48:649.9)35.075

Оксана Дишкантюк – кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету інноваційних технологій харчування,
ресторанно-готельного і туристичного бізнесу
Одеської національної академії харчових технологій

Концепт стратегічних дій та заходів розвитку індустрії гостинності

У статті запропоновано концепт формування стратегічного планування розвитку індустрії гостинності. Визначено суб'єкти та об'єкти системи стратегічного планування сфери гостинності як єдиного цілого, її інфраструктурних секторів і всередині інфраструктурних секторів. Обґрунтовано систему стратегічних дій та заходів у контексті розвитку індустрії гостинності. Установлено цільові пріоритети розвитку індустрії гостинності на державному й регіональному рівнях та запропоновано комплекс стратегічних планів на рівні суб'єктів господарювання сфери гостинності.

Ключові слова: сфера гостинності, інфраструктурні сектори, планування, стратегічні дії та заходи, державне й регіональне управління індустрією гостинності, стратегічні плани суб'єктів господарювання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Індустрія гостинності в сучасних умовах розвивається швидкими темпами, з'являється багато готелів та ресторанів, баз відпочинку, магазинів, транспорту, комунікаційних зв'язків тощо, які задовольняють потреби вітчизняних і закордонних споживачів. Сфера гостинності стає основним сектором економіки, спрямованим на задоволення соціальних, економічних та екологічних потреб населення, який розвивається переважно за допомогою середнього й малого підприємництва. Зазвичай цей розвиток здійснюється хаотично, нерівномірно, без ефективного державного планування та підтримки. Державне управління зводиться до оподаткування підприємств цієї сфери й рекламної діяльності щодо туризму та рекреаційних особливостей країни тощо. Державне регулювання цієї сфери ускладнюється тим, що приватні підприємства, зайняті в бізнесі гостинності, самі визначають напрями діяльності, ціни та споживачів, для яких вони надають послуги. Для них складно проводити маркетингові дослідження й визначати ефективні напрями розвитку цієї сфери. Тому потрібне стратегічне планування в системі державного управління індустрією гостинності, що забезпечить цільові орієнтири й механізми їх досягнення, зокрема підвищення надходжень до бюджетів, зростання дохідності для виробників та одержання якісних послуг споживачами.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Існує багато досліджень щодо теоретичних та прикладних аспектів стратегічного планування на різних рівнях управління. У роботах зарубіжних науковців Д. Аакера, Г. Мінцберга, А. Стрікланда, А. Томпсона, Д. Хана досліджено сутність стратегічного планування діяльності фірм, компаній, підприємств [1, 2, 3, 4]. У роботі Ф. Котлера, Д. Боузна, Д. Мейкенза «Маркетинг, гостинність, туризм» докладно розглянуто роль маркетингових інструментів у стратегічному плануванні туризму на рівні корпорації та впливу макросередовища на розвиток бізнесу в цій сфері [5].

Окремі напрацювання вітчизняних учених розвивають методологічні й методичні основи стратегічного планування конкретних секторів економіки, зокрема розвитку туризму, рекреації та інфраструктурного забезпечення. Обґрунтовуючи науково-методичні засади розвитку рекреаційної сфери вченими Львівської академічної школи, підкреслюємо значення інструментів стратегічного планування в системі державного управління галуззю. Л. Гринів, Р. Славик під час формування інвести-

ційної стратегії розвитку рекреаційного господарства визначають її організаційно-управлінський механізм [6]. М. Борушак досліджує сутність стратегічних документів на різних рівнях управління й пропонує стратегію соціально-економічного розвитку туристичних регіонів [7]. Проте методологічні засади стратегічного планування та обґрунтування пріоритетів розвитку сфери гостинності недостатньо досліджені, адже у фундаментальних працях поки що відсутнє наукове розуміння сутності цієї сфери економіки [8].

Мета й завдання статті. У статті розглянуто концептуальні підходи до формування стратегічного планування розвитку індустрії гостинності.

Основні завдання дослідження:

- визначити суб'єкти та об'єкти системи стратегічного планування гостинності як єдиного цілого, її інфраструктурних секторів і всередині інфраструктурних секторів;
- обґрунтувати систему стратегічного планування розвитку індустрії гостинності;
- установити цілі розвитку індустрії гостинності на державному й регіональному рівнях;
- запропонувати стратегічне планування на рівні суб'єктів господарювання сфери гостинності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Гостинність у сучасних наукових дослідженнях пов'язують лише з наданням послуг у туризмі щодо розміщення, харчування та розважання гостей. Авторське поняття набагато ширше й включає не тільки туристів, а й місцеве населення, приїжджих на роботу, навчання, лікування тощо [8]. Під інфраструктурою гостинності розуміють готелі, ресторани, зручність розміщення транспортних комунікацій, лікувальних та оздоровчих закладів, виробництво обладнання для секторів гостинності. Інфраструктурне забезпечення секторів сфери гостинності складається з виробництва товарів і послуг, що забезпечують гостинність; комплексу споруд, будівель транспортних мереж, які обслуговують місцеве населення та приїжджих; природно-екологічної інфраструктури, що забезпечує умови гостинності; підприємства й організації, які надають послуги суб'єктам гостинності; підприємства та організації, що не можуть функціонувати без приїжджих [9]. Сфера гостинності, за авторським визначенням, охоплює багато різних секторів економіки й потребує злагодженості дій усередині цих секторів та між ними для досягнення основної мети – розвитку гостинності в місті, регіоні, державі. Для злагодженості дій різних секторів економіки в межах гостинності потрібне державне регулювання їхньої діяльності, інструментом якого виступає стратегічне планування.

Стратегічне планування сфери гостинності являє собою сукупність заходів, завдань, матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на формування багатосекторальної моделі інфраструктурного забезпечення гостинності на рівні держави, регіону, суб'єктів господарювання та суб'єктів споживання її послуг. Система стратегічного планування гостинності має суб'єкти й об'єкти в межах сфери гостинності як єдиного цілого, її інфраструктурних секторів і всередині інфраструктурних секторів. Взаємодія сфери гостинності з іншими секторами економіки – це взаємодія із зовнішнім середовищем, тоді як між секторами гостинності та всередині них – це взаємодія в межах сфери гостинності і її внутрішнього середовища. У межах внутрішнього та зовнішнього середовищ відбувається взаємодія суб'єктів інфраструктурних секторів гостинності між собою та з іншими суб'єктами національної економіки, яка повинна кількісно та якісно змінитися в результаті виконання цільових установок реалізації стратегічних планів.

Для успішного виконання цільових установок стратегічних планів розвитку гостинності як складної соціальної та еколого-економічної категорії й комплексу секторів, що її забезпечують, потрібно використовувати відповідний їй значимості набір інструментів, методів, важелів і механізмів (інституційного, економічного, організаційного, екологічного тощо), які забезпечать обґрунтування її стратегії розвитку, планування та виконання.

З одного боку, гостинність охоплює різні сектори економіки та її інфраструктурні елементи, синергетична дія яких у напрямі виконання установок гостинності забезпечує можливість одержати позитивні ефекти кожному сектору. З іншого боку, кожен сектор має свої стратегічні плани, що забезпечують його функціонування. Потрібне комплексне поєднання окремих стратегічних планів розвитку кожного сектору та вироблення єдиної стратегії гостинності, спрямованої на одержання позитивних екстернальних ефектів, що інтерналізуються в усіх секторах економіки (рис. 1).

ційної стратегії розвитку рекреаційного господарства визначають її організаційно-управлінський механізм [6]. М. Борушак досліджує сутність стратегічних документів на різних рівнях управління й пропонує стратегію соціально-економічного розвитку туристичних регіонів [7]. Проте методологічні засади стратегічного планування та обґрунтування пріоритетів розвитку сфери гостинності недостатньо досліджені, адже у фундаментальних працях поки що відсутнє наукове розуміння сутності цієї сфери економіки [8].

Мета й завдання статті. У статті розглянуто концептуальні підходи до формування стратегічного планування розвитку індустрії гостинності.

Основні завдання дослідження:

- визначити суб'єкти та об'єкти системи стратегічного планування гостинності як єдиного цілого, її інфраструктурних секторів і всередині інфраструктурних секторів;
- обґрунтувати систему стратегічного планування розвитку індустрії гостинності;
- установити цілі розвитку індустрії гостинності на державному й регіональному рівнях;
- запропонувати стратегічне планування на рівні суб'єктів господарювання сфери гостинності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Гостинність у сучасних наукових дослідженнях пов'язують лише з наданням послуг у туризмі щодо розміщення, харчування та розважання гостей. Авторське поняття набагато ширше й включає не тільки туристів, а й місцеве населення, приїжджих на роботу, навчання, лікування тощо [8]. Під інфраструктурою гостинності розуміють готелі, ресторани, зручність розміщення транспортних комунікацій, лікувальних та оздоровчих закладів, виробництво обладнання для секторів гостинності. Інфраструктурне забезпечення секторів сфери гостинності складається з виробництва товарів і послуг, що забезпечують гостинність; комплексу споруд, будівель транспортних мереж, які обслуговують місцеве населення та приїжджих; природно-екологічної інфраструктури, що забезпечує умови гостинності; підприємства й організації, які надають послуги суб'єктам гостинності; підприємства та організації, що не можуть функціонувати без приїжджих [9]. Сфера гостинності, за авторським визначенням, охоплює багато різних секторів економіки й потребує злагодженості дій усередині цих секторів та між ними для досягнення основної мети – розвитку гостинності в місті, регіоні, державі. Для злагодженості дій різних секторів економіки в межах гостинності потрібне державне регулювання їхньої діяльності, інструментом якого виступає стратегічне планування.

Стратегічне планування сфери гостинності являє собою сукупність заходів, завдань, матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на формування багатосекторальної моделі інфраструктурного забезпечення гостинності на рівні держави, регіону, суб'єктів господарювання та суб'єктів споживання її послуг. Система стратегічного планування гостинності має суб'єкти й об'єкти в межах сфери гостинності як єдиного цілого, її інфраструктурних секторів і всередині інфраструктурних секторів. Взаємодія сфери гостинності з іншими секторами економіки – це взаємодія із зовнішнім середовищем, тоді як між секторами гостинності та всередині них – це взаємодія в межах сфери гостинності і її внутрішнього середовища. У межах внутрішнього та зовнішнього середовищ відбувається взаємодія суб'єктів інфраструктурних секторів гостинності між собою та з іншими суб'єктами національної економіки, яка повинна кількісно та якісно змінитися в результаті виконання цільових установок реалізації стратегічних планів.

Для успішного виконання цільових установок стратегічних планів розвитку гостинності як складної соціальної та еколого-економічної категорії й комплексу секторів, що її забезпечують, потрібно використовувати відповідний їй значимості набір інструментів, методів, важелів і механізмів (інституційного, економічного, організаційного, екологічного тощо), які забезпечать обґрунтування її стратегії розвитку, планування та виконання.

З одного боку, гостинність охоплює різні сектори економіки та її інфраструктурні елементи, синергетична дія яких у напрямі виконання установок гостинності забезпечує можливість одержати позитивні ефекти кожному сектору. З іншого боку, кожен сектор має свої стратегічні плани, що забезпечують його функціонування. Потрібне комплексне поєднання окремих стратегічних планів розвитку кожного сектору та вироблення єдиної стратегії гостинності, спрямованої на одержання позитивних екстернальних ефектів, що інтерналізуються в усіх секторах економіки (рис. 1).

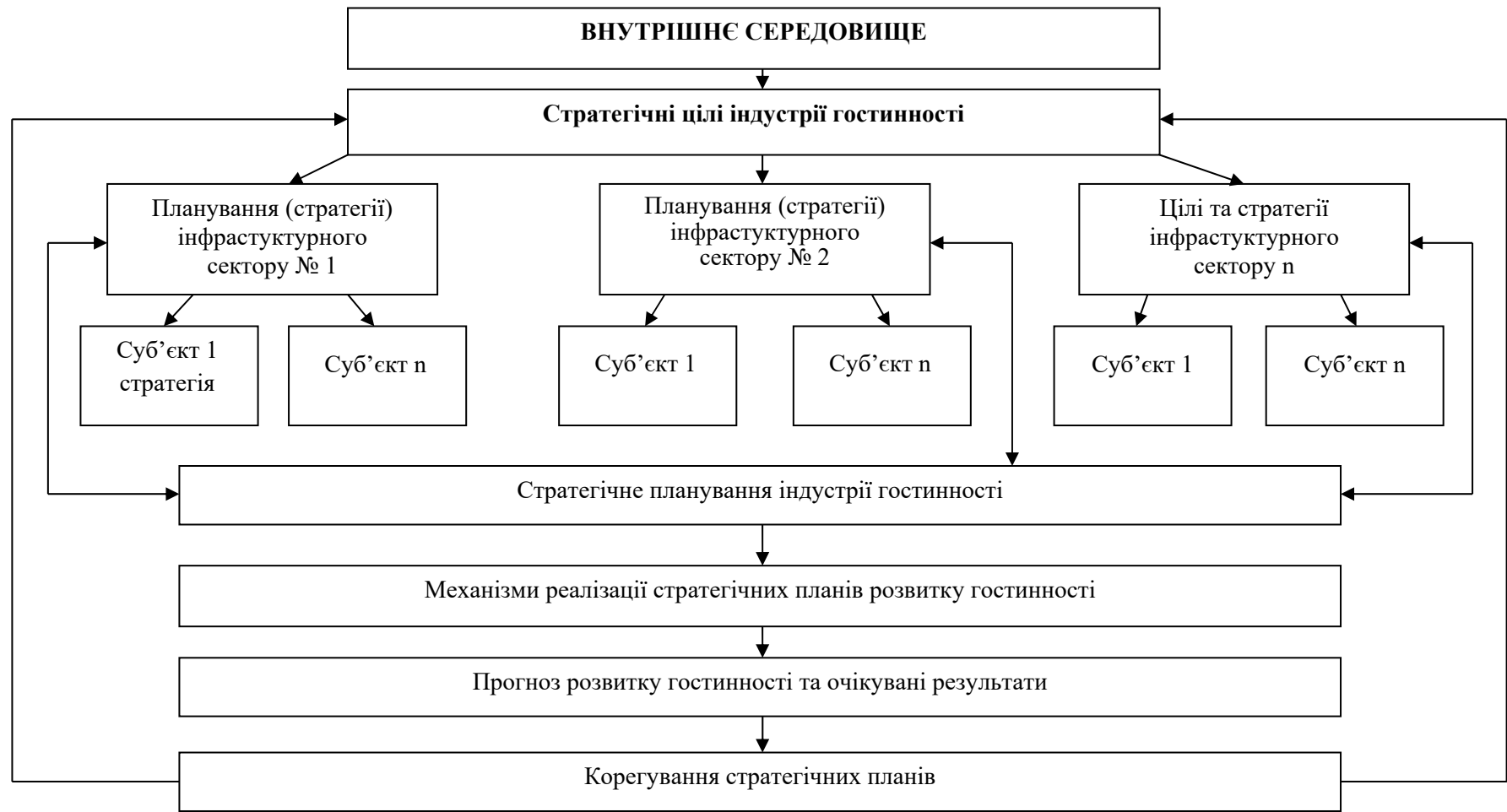

Рис. 1. Система стратегічного планування розвитку індустрії гостинності

*Власна розробка автора.

Об'єктом стратегічного планування індустрії гостинності є сукупність інфраструктурних елементів, що надають послуги у сфері гостинності на рівні регіону – ця сукупність динамічно змінюється під впливом пріоритетних напрямів розвитку гостинності. Складність стратегічного планування інфраструктурних елементів полягає в широкому діапазоні товарів і послуг, що надаються ними, управління якими перебуває в компетенції різних міністерств, відомств і місцевого самоврядування (комунальні підприємства), до того ж суб'єкти господарювання перебувають у різних формах власності.

Суб'єктами стратегічного планування розвитку індустрії гостинності є держава, регіон, місто та суб'єкт господарювання, а також галузеві органи управління відповідних інфраструктурних елементів гостинності. Для досягнення поставленої мети – розвитку гостинності – можуть залучатись інші суб'єкти, діяльність яких сприяє реалізації цільових установок стратегічного планування в цій сфері.

Принципові положення формування національної стратегії розвитку територіальних економіко-екологічних систем полягають у:

- розробці довгострокової концепції розвитку;
- чіткому формулюванню основних цілей;
- здійсненні в умовах стабільного та передбачуваного інституційного середовища, правової бази господарювання;
- забезпеченні узгодження суперечливих інтересів суб'єктів господарювання (держава покликана забезпечити збалансованість інтересів різних структурних складових частин економіки щодо стратегічних цілей і пріоритетів розвитку країни, регіону, окремих територій, механізмів їх практичної реалізації);
- поєднанні національних і територіальних компонентів стратегічного управління (більш повний облік територіально-просторових критеріїв та динаміка їх параметрів при складанні концепцій, стратегій, програм і тактичних заходів із розвитку територіальних економіко-екологічних систем різного рівня дасть змогу підвищити рівень їх багатосторонності, науковості й реалістичності);
- системності та комплексному характері (визначення стратегічних цілей розвитку національної економіки й механізмів їх реалізації має здійснюватися з урахуванням взаємозв'язків, що характеризують її розвиток на різних ієрархічних рівнях: глобальному, регіональному, міжрегіональному, місцевому) [10].

Виходячи з визначених наукових положень, запропоновано основні цілі розвитку індустрії гостинності, до яких належать:

- розвиток культури, моралі та етики в суспільстві на основі використання засобів масової комунікації;
- підвищення рівня освіти й освіченості на основі роботи з молоддю, створення спеціальних навчальних програм у дошкільних, шкільних, середніх та вищих навчальних закладах;
- формування світогляду гостинності, знання власних традицій та звичаїв інших народів у сфері гостинності;
- розвиток раціональної структури секторів гостинності з урахуванням збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу регіону;
- розвиток екологічно безпечних видів діяльності всіх суб'єктів інфраструктурного забезпечення індустрії гостинності, що розміщені на території;
- формування умов для узгодженого розвитку суб'єктів інфраструктурного забезпечення індустрії гостинності на інноваційній основі;
- підтримання й розвиток міжнародних та міжрегіональних відносин суб'єктів інфраструктурного забезпечення індустрії гостинності;
- розвиток секторів економіки, що забезпечують товарами, науково-технічними розробками та ін. суб'єктів індустрії гостинності.

Відповідно до цілей розвитку індустрії гостинності формуються засади її стратегічного планування на державному рівні:

- розробка концепції розвитку сфери гостинності відповідно до встановлених у державі пріоритетних напрямів;
- дослідження інституційного забезпечення сфери гостинності та визначення напрямів його

вдосконалення;

- визначення пріоритетних напрямів сфери гостинності на основі аналізу її реального стану й ресурсного забезпечення;

- розробка основних критеріїв, індикаторів і показників стану та ресурсного забезпечення сфери гостинності;

- обґрунтування потенціалу гостинності за інфраструктурними секторами сфери гостинності на основі виявлення переваг і недоліків ресурсного забезпечення, що впливають на сферу гостинності, прогнозування тенденцій їх зміни;

- визначення напрямів та умов державної підтримки (дотації, пільгове оподаткування, податкові канікули, підготовка кваліфікованих кадрів за напрямами гостинності) і безпосереднього державного фінансування;

- моніторинг, контроль, облік та аналіз цільових показників стратегічних планів.

Стратегічне планування гостинності на регіональному рівні забезпечує:

- установлення регіональних пріоритетів відповідно до державної концепції розвитку сфери гостинності;

- деталізацію основних критеріїв, індикаторів і показників стану й ресурсного забезпечення сфери гостинності регіону відповідно до його специфіки;

- ефективне використання місцевого природно-ресурсного потенціалу в напрямі створення соціальних, рекреаційних та екологічних умов гостинності (збереження історичних, ландшафтно-природних пам'яток, розвиток пляжних територій, лісових масивів, розробка й видобуток лікувальних природних ресурсів);

- створення нових форм співпраці інфраструктурних елементів гостинності між собою та зовнішнім середовищем щодо просування продукту гостинності;

- обґрунтування напрямів державної підтримки й умов регіонального ресурсного забезпечення;

- регіональний моніторинг, контроль, облік й аналіз цільових показників стратегічних планів;

- визначення відхилень від цільових індикаторів та внесення коректив для їх реалізації;

- оцінку ефективності регіонального стратегічного планування розвитку сфери гостинності.

Стратегічне планування на рівні суб'єкта господарювання ґрунтується на врахуванні ним цілей державного й регіонального рівнів та власної стратегії розвитку на основі наявних виробничих ресурсів, фінансового стану, кадрового забезпечення та можливих зв'язків з іншими інфраструктурними елементами індустрії гостинності для отримання синергетичного ефекту від скоординованої діяльності, що виражається в зростанні прибутку. Саме тому запропоновано умовний перелік стратегічних планів, розроблення яких сприятиме координації спільних дій суб'єктів гостинності.

Стратегічний план маркетингу передбачає створення концептуальних засад стратегічного маркетингу, що побудовані на врахуванні цілей державної та регіональної політики у сфері гостинності, власних інтересів і можливостей взаємопов'язаних інфраструктурних секторів; аналізі ринку суб'єктів надання послуг у сфері гостинності й суб'єктів споживання цих послуг; життєвому циклі товарів і послуг власного виробництва та взаємопов'язаних інфраструктурних секторів; сегментуванні ринку власних послуг і послуг взаємопов'язаних інфраструктурних секторів; класифікації й аналізі власних конкурентів та конкурентів взаємопов'язаних інфраструктурних секторів; напрямів удосконалення послуг за етапами життєвого циклу й логістичних зв'язків суміжних інфраструктурних секторів; стратегії та політики ціноутворення з урахуванням логістичних ланцюгів надання послуг у сфері гостинності; плануванні збуту й руху товару, послуг гостинності з урахуванням логістичних ланцюгів її інфраструктурних секторів; рекламної діяльності в контексті можливостей логістичних ланцюгів гостинності; системи контролю маркетингової взаємодії власного підприємства й суміжних інфраструктурних секторів.

Стратегічний план виробництва товарів та надання послуг у сфері гостинності: стратегія виробництва товарів і надання послуг з урахуванням попиту та пропозиції споживачів і виробників та спираючись на регіональний виробничий потенціал і ресурси інших інфраструктурних елементів гостинності; формування на цій базі виробничої програми виробництва товарів та надання послуг;

логістичні зв'язки з урахуванням логістичних ланцюгів надання послуг і вироблення товарів усередині суб'єктів гостинності; обсяги утворення відходів від виробництва та надання послуг і способи їх переробки, складування, захоронення з урахуванням мінімізації шкідливого впливу на результати гостинності та довкілля; мінімізація обсягів викидів, скидів забруднювальних речовин, що потрапляють у природне середовище й негативно впливають на гостинність.

Стратегічний план матеріального забезпечення виробництва товарів та надання послуг: стратегія матеріального забезпечення виробництва спрямована на задоволення потреб у матеріальних ресурсах з урахуванням ресурсних можливостей та поставок інших інфраструктурних елементів гостинності; аналіз потреб підприємств в основних матеріальних ресурсах для підвищення технічного стану виробництва товарів і надання послуг, упровадження нових технологій; диверсифікацію виробництва товарів та надання послуг; налагодження взаємовигідних зв'язків з іншими інфраструктурними елементами гостинності.

Стратегічний план розвитку філософії гостинності та впровадження її в підвищення кваліфікації кадрового забезпечення: політика гостинності підприємства; напрями дій управлінського персоналу й виробничого персоналу підприємства, спрямовані на реалізацію завдань розвитку гостинності (кадрове забезпечення за професіями, кваліфікаційні параметри, режим праці й т. ін.).

Стратегічний фінансовий план: планування доходів від виробництва товарів та надання послуг; аналіз впливу на основні фінансові результати діяльності цього підприємства інших сегментів інфраструктурного забезпечення гостинності, планування використання прибутку підприємства з урахуванням інвестицій у суміжні структурні елементи гостинності, що перебувають у логістичному зв'язку з цим суб'єктом.

Стратегічний інноваційний план: інноваційна стратегія виробництва товарів та надання послуг у сфері гостинності; стратегія створення, освоєння нової, більш чистої продукції для надання екологічно чистих послуг; стратегія впровадження нових прогресивних технологій, щодо енерго- та ресурсозбереження з підприємства й з урахуванням логістичних зв'язків з іншими інфраструктурними елементами гостинності; стратегія розвитку системи інноваційного менеджменту, що враховує синергетичні ефекти, які можливо отримати у співпраці з іншими логістичними інфраструктурними елементами гостинності.

Стратегічний інвестиційний план: інвестиційна стратегія розвитку гостинності, що спрямована на диверсифікацію послуг, які надаються; підвищення їхньої якості та збільшення асортименту на основі збільшення виробничих потужностей; уведення в дію нових виробничих потужностей спільно з іншими інфраструктурними секторами індустрії гостинності; уведення в дію невиробничих фондів спільно з іншими інфраструктурними секторами індустрії гостинності (уключаючи об'єкти охорони природи); обсяг необхідних власних та залучених інвестицій із боку інших інфраструктурних елементів гостинності; розробка спільних стратегічних інвестиційних планів з іншими інфраструктурними секторами індустрії гостинності.

Стратегічний соціальний план розробляється відповідно до наявних стандартів і виходячи з матеріального й фінансового стану підприємства.

Стратегічний екологічний план – використання, охорона, відтворення та відновлення природних ресурсів, що безпосередньо пов'язані з наданням послуг у сфері гостинності, поводження з відходами, що виробляються на підприємствах сфери гостинності; екологічне маркування й сертифікація послуг, що надаються у сфері гостинності; екологічний менеджмент та аудит природних ресурсів, що безпосередньо використовуються для виробництва товарів і послуг сфери гостинності; об'єднання фінансових, матеріальних, технічних ресурсів щодо застосування, охорони й відновлення природних ресурсів, які потрібні для надання послуг іншим підприємствам гостинності; об'єднання ресурсів для спільної реалізації природоохоронних заходів.

Стратегічне планування індустрії гостинності на державному, регіональному та локальному рівнях повинно бути взаємопов'язаним за пріоритетами й цільовими показниками розвитку. Воно має бути скоординованим по горизонталі та вертикалі, забезпечувати логістичні взаємозв'язки суб'єктів господарювання на всіх рівнях. На локальному рівні стратегічне планування повинне враховувати не лише розвиток власної діяльності, але й діяльності інших підприємств індустрії гостинності, що

перебувають у єдиному ланцюзі надання послуг у цій сфері. Головне завдання на державному та регіональному рівнях – створення інституційних засад державного регулювання щодо розвитку окремих підприємств і створення сприятливих умов співробітництва між ними. Один з інструментів такої співпраці є програмно-цільове планування, зокрема розробка цільових програм розвитку індустрії гостинності на державному та регіональному рівнях.

Джерела та література

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление : пер. с англ. / Д. Аакер. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
2. Mintzberg H. The Rise and Fall of Strategic Planning / H. Mintzberg. – №. 7. – N. Y : Free Press, 1994. – 218 p.
3. Томпсон А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации / А. Томпсон, Дж. Стрикленд. – М. : Юнити, 1998. – 576 с.
4. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга : пер. с нем. / Д. Хан. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 800 с.
5. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство и туризм : учеб. для вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз ; пер. с англ. ; под ред. Р. Б. Ноздревой. — М. : ЮНИТИ, 1998. – 787 с.
6. Гринів Л. Організаційно-управлінський механізм формування інвестиційної стратегії розвитку рекреаційного господарства / Л. Гринів, Р. Славик // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 39–45.
7. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія / М. Борушак. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 228 с.
8. Дишкантюк О. В. Теоретико-методологічні основи розбудови державного управління індустрією гостинності / О. В. Дишкантюк // Економічні інновації. – 2016. – Вип. 61. – С. 85–93.
9. Дишкантюк О. В. Формування інфраструктурного забезпечення сфери гостинності / О. В. Дишкантюк // Економіст. – 2016. – № 7. – С. 25–28
10. Хумарова Н. І. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій / Н. І. Хумарова. – Київ : [б. в.], 2001.

Оксана Дышкантюк. Концепт стратегических действий и мероприятий развития индустрии гостеприимства. В статье предложен концепт формирования стратегического планирования развития индустрии гостеприимства. Стратегическое планирование сферы гостеприимства определено как совокупность мероприятий, задач, материальных и финансовых ресурсов, направленных на формирование многосекторальной модели инфраструктурного обеспечения гостеприимства на уровне государства, региона, субъектов хозяйствования и потребления ее услуг. Система стратегического планирования гостеприимства состоит из субъектов и объектов в пределах сферы гостеприимства как единого целого, а также ее инфраструктурных секторов и внутри секторов. Взаимодействие сферы гостеприимства с другими секторами экономики рассматривается как взаимодействие с внешней средой, тогда как между секторами гостеприимства и внутри их – это взаимодействие в пределах сферы гостеприимства и ее внутренней среды. Обоснована система стратегических действий и мероприятий в контексте развития индустрии гостеприимства. Установлены целевые приоритеты развития индустрии гостеприимства на государственном и региональном уровнях, а также предложен комплекс стратегических планов на уровне субъектов хозяйствования сферы гостеприимства.

Ключевые слова: сфера гостеприимства, инфраструктурные сектора, планирование, стратегические действия и меры, государственное и региональное управление индустрией гостеприимства, стратегические планы субъектов хозяйствования.

Oksana Dyshkantiuk. The Concept of Strategic Actions and Activities for Development of Hospitality Industry. In this article is proposed the concept of formation the strategic planning of the hospitality industry development. Strategic planning of hospitality sphere is defined as a set of activities, tasks, material and financial resources, which are aimed for formatting the multi-sectoral model of infrastructure providing the hospitality at the state, region, business entities and the subjects of consumption of its services level. Strategic planning system of hospitality consists of subjects and objects within sphere of hospitality as a whole, as well as of its infrastructure sectors and within sectors. Interaction the hospitality sphere with other economic sectors is viewed as the interaction with the external environment, while between the hospitality sectors and within them this interaction is within the hospitality sphere and its internal environment. The strategic actions system and activities in the context of the hospitality industry development is substantiated. There were installed target priorities of the hospitality industry development at the state and regional levels, and also was provided the strategic planning complex at the level of economic hospitality entities.

Key words: the hospitality sphere, infrastructure sectors, planning, strategic actions and measures, the state and regional management of the hospitality industry, the strategic plans of business entities.

УДК 338.24

Микола Карлін – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи
та страхування Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Особливості функціонування СЕЗ у нових країнах Європейського Союзу: досвід для України

У статті проаналізовано досвід нових країн Європейського Союзу щодо створення та функціонування різних видів спеціальних економічних зон й особливості оподаткування як у цих країнах, так і підприємств у вказаних зонах цих держав залежно від виду діяльності. Обґрунтовано необхідність запровадження подібної практики в Україні під жорстким міжнародним контролем із боку кредиторів нашої країни.

Ключові слова: Європейський Союз, спеціальні економічні зони, вільні економічні зони, зони вільної торгівлі, Болгарія, Польща, Литва, Латвія, Естонія, нерозподілений прибуток.

Постановка наукової проблеми та її значення. Прискорений розвиток недостатньо розвинутих регіонів України та відновлення економіки Донбасу, яка суттєво постраждала від військових дій у 2014–2016 рр., вимагає пошуку нових підходів до фінансування їхнього розвитку. Використання традиційних способів фінансування вказаних регіонів нашої країни поки не дає належних результатів. Виходом із цієї ситуації могло б стати запровадження різних видів спеціальних економічних зон в окремих недостатньо розвинутих регіонах України та в тих, які постраждали від військових дій у 2014–2016 рр.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Значний внесок у дослідження функціонування спеціальних економічних зон в Україні та в країнах ЄС зробили такі вчені, як Л. Безгубенко, В. Вишневський, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Івашко, О. Кириленко, А. Крисоватий, Ю. Макогон, В. Сіденко, В. Федосов, С. Юрій. Водночас у сучасних умовах цій темі приділено недостатньо уваги у зв'язку із закриттям вільних економічних зон в Україні у 2005 р. через їх неефективну діяльність. Водночас вони успішно функціонують у нових країнах-членах ЄС, що вимагає додаткового аналізу цієї проблематики та використання цього досвіду в Україні.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – доведення необхідності запровадження в Україні різних видів спеціальних економічних зон за прикладом нових країн-членів ЄС, що дасть змогу швидше вийти із кризи 2014–2016 рр. недостатньо розвинутих регіонам України й нашій країні загалом. Умовою цього повинен стати жорсткий економічний контроль із боку іноземних кредиторів нашої держави за діяльністю цих зон в Україні (насамперед із боку ЄС та МВФ).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Масове ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку ХХІ ст. стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча низка цих утворень працювала достатньо ефективно. Це свідчить про необхідність привернення уваги до відновлення їхньої діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може слугувати й досвід функціонування подібних зон у нових країнах – членах ЄС. Використання подібного досвіду дасть змогу зупинити масовий відтік як зарубіжного, так і вітчизняного капіталу за кордон, зокрема й в офшори.

Існує низка причин, які призводять до відпливу капіталу з України. Найважливіші з них мають економічний характер. Це нестабільне й навіть обтяжливе податкове законодавство, примусовий продаж валютних надходжень при існуванні реальної загрози девальвації гривні, можливість досудового списання коштів із рахунків підприємств тощо. Інша, не менш важлива причина пов'язана з політико-правовою нестабільністю, недовірою підприємців та громадян до судової системи й апеляційних процедур, військовими діями на Сході України.

Саме для уникнення економічних та політичних ризиків капіталу в значних обсягах виводяться з легального обороту України за кордон, у тому числі в офшори. Одним із методів призупинення цього негативного процесу в Україні могло б стати створення вільних економічних зон у різних формах, які, на нашу думку, доцільно відновити в нашій державі, ураховуючи досвід нових країн-членів ЄС, які вступили до нього з 01.05.2004 р.

Як позитивний, так і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Ця країна має шість вільних економічних зон у формі зон вільної торгівлі [1, с. 361–362]: Свіленград (діє з 1988 р.), Відін (діє з 1988 р.), Русе (із 1989 р.), Бургас (1989 р.), Пловдив (діє з 1989 р.), Драгоман (створена в 1991 р., а діє – із 1993 р.). Усі ці зони розміщені на стратегічних транспортних вузлах, щоб сприяти прискореному транспортуванню товарів у сусідні країни. Зони вільної торгівлі розміщені в містах Відін і Русе. Інші зони вільної торгівлі розміщені на кордоні Болгарії з Сербією, на кордоні країни з Туреччиною й у регіоні міста Пловдива. Це друге за розмірами місто в Болгарії, воно має власний аеропорт. Ще одна зона вільної торгівлі розміщена в Бургасі неподалік від великого чорноморського порту Болгарії. Діяльність зон вільної торгівлі включає, крім іншого, зручний обмін валюти, можливість переказу доходів за кордон без будь-яких обмежень й організаційну структуру, при якій інвестору не потрібно вести переговори через місцеву владу.

ВЕЗ «Драгоман» – найменш розвинута зона в Болгарії. У створенні цієї зони брав участь муніципалітет міста Драгомана у вигляді придбання частки у створеному акціонерному товаристві, а також у наданні у використання муніципальної землі на термін 50 років. Крім того, в акті про створення зони передбачено можливість придбання акцій іноземними особами в розмірі до 33 % статутного фонду. Подібний досвід було б доцільно запровадити в окремих містах Донбасу, які постраждали від бойових дій у 2014–2016 рр., щоб залучити іноземних і повернути вітчизняних інвесторів.

У Болгарії також створено 14 зон промислового типу, у яких виконують свою діяльність місцеві й іноземні інвестори. Крім того, існують інші зони з готовою інфраструктурою, що здатні прийняти нові інвестиції (21 зона), а також близько 27 зон промислового типу перебувають у стадії розвитку. Подібний підхід до створення різного виду спеціальних економічних зон було б доцільно застосувати в Україні.

У Болгарії ввіз та вивіз товарів, а також послуги, що надаються іноземним державам або на їх користь та пов'язані з виробничою, торговою чи іншою господарською діяльністю в зоні, звільняються від мита та ПДВ. Це правило стосується також обміну товарами чи послугами між ВЕЗ й іншою територією країни. Водночас звільнення від мита, податків, зборів та акцизів не розповсюджується на алкогольні напої та тютюнові вироби, що є предметом господарської діяльності в зоні. Зокрема, у зв'язку з прийняттям вищевказаних правил стосовно до підакцизної продукції (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони Русе поступово скорочується. Тому, як нам здається, при створенні спеціальних економічних зон в Україні у них недоцільно надавати якісь пільги щодо підакцизних товарів.

Для подолання корупції на митниці уряд Болгарії найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив усі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази. Важливо цей досвід використати й в Україні при створенні спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах нашої країни.

У цілому Болгарія вважається країною, яка має функціональну ринкову економіку. Це визнано США та іншими провідними країнами світу. Однак поки держава перебуває на шляху до реальної інтеграції в Європейський Союз, ще існують певні труднощі при здійсненні підприємницької діяльності. Комісія Європейського Союзу висловила думку про необхідність уведення в силу законодавства щодо захисту прав інтелектуальної та індустріальної власності.

Притоку іноземних інвестицій у країну сприяє й відповідна податкова система [1, с. 358–361]. Зокрема, значна частина бізнесменів Греції перевела свій бізнес у Болгарію.

Податкова система Болгарії також сприяє інвестуванню в країну. Усі громадяни Болгарії сплачують податки на доходи як службовці та як особи вільних професій. Якщо фізичні особи є постійними резидентами Болгарії, податок стягується як із доходів, отриманих у Болгарії, так і за її межами. У Болгарії лінійний податок на доходи фізичних осіб із 2007 р. дорівнює 10 %. Ставка податку з корпорацій становить 10 %. Спеціальні податкові ставки застосовуються для компаній, що виконують страхову діяльність, а також для компаній, які займаються ігровим бізнесом.

Ставка ПДВ у Болгарії становить 20 %. ПДВ стягується з активів і послуг, наданих у цій країні, а також із товарів, що імпортуються. Експорт товарів і послуг не обкладається податком на додану вартість. Прибуток від фінансових послуг, таких як страхування й банківські послуги, також звільняється від сплати ПДВ. Юридичні консультації звільняються від сплати ПДВ за наявності

певних умов, зумовлених законом. Будь-яке підприємство, товарооборот якого перевищував 50 000 болгарських левів протягом попереднього року, повинно бути зареєстроване в управлінні зі збирання ПДВ, мати відкритий банківський рахунок «ПДВ», який використовуватиметься для сплати податку на додану вартість.

Працедавець зобов'язується вираховувати певну суму податку з прибутку службовців і робити внески у фонд соціального страхування.

У Болгарії від оподаткування звільнюються такі види доходів:

– прибуток від продажу житлових приміщень й автомобілів за наявності умов, обумовлених у законодавстві;

– дохід від продажу цінних паперів;

– відсотки, отримані фізичними особами за вкладами в місцеві комерційні банки;

– державна дитяча допомога;

– гранти, що надаються студентам-резидентам Болгарії, які навчаються в Болгарії й за її межами;

– виграти від лотерей та азартних ігор;

– державні нагороди за роботи в галузі культури;

– прибуток від продажу активів, отриманий у спадщину чи в подарунок;

– робочий одяг й уніформа, що надаються службовцю безкоштовно;

– квитки за проїзд до місця роботи, що надаються службовцю роботодавцем.

У цілому СЕЗ у Болгарії виконали свою функцію із залучення іноземного капіталу, насамперед у туристичну сферу, хоча й не дали очікуваного притоку цього капіталу в перспективні галузі.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі, яких нараховується 14, використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги, обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більша частина прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон [2]. Зокрема, у сусідньому з Волинською областю Люблінському воєводстві функціонує шість СЕЗ, а також два науково-технічні парки та кілька академічних інкубаторів підприємництва.

Спочатку СЕЗ створювалися на 20 років, але пізніше польський уряд продовжив їх функціонування до 2026 р. СЕЗ Польщі являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

Основними законодавчими актами, які унормовують діяльність СЕЗ у Польщі (закони від 20 жовтня 1994 р. та від 30 квітня 2004 р.), підприємцям у цих зонах надається державна допомога у вигляді таких пільг: звільнення від податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема від земельного податку й податку на нерухоме майно; установлення пільгових цін на придбання земельних ділянок із повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва (чого так бракує в Україні для залучення як іноземних, так і українських інвесторів); надання безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу, дотації на працевлаштування безробітних тощо.

Кожен підприємець може одночасно використовувати різні форми державної допомоги, але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, установленого державою для окремо взятого регіону. На нашу думку, це робиться для того, щоб уникнути нездорової конкуренції між регіонами, що проявилось в Угорщині.

Про ефективність спеціальних економічних зон можна довідатися на прикладі СЕЗ у містечку Ольштинек Вармінсько-Мазурського воєводства, яке нараховує близько 14 тисяч жителів. Це бідна гміна, тому тут створили СЕЗ, яка діятиме до 2030 р. (згідно з вимогами ЄС). В Ольштинку зареєстрований та діє підрозділ найбільшого в Європі концерну «Мастекс», який займається переробкою фруктів, виробництвом макаронів, соків. Він експортує свою продукцію в різні країни світу, забезпечуючи роботою багатьох жителів півсхідної сіл і хуторів, об'єднаних у гміну Ольштинек.

Для отримання коштів із фондів ЄС на розв'язання проблем сміття гміна Ольштинек об'єдналася з 19 гмінами інших воєводств та подала до відповідних органів ЄС проект із будівництва заводу з переробки сміття. Це приклад того, як треба працювати над екологічними проектами, що подаються на залучення

грантів окремими громадами з України. А на допомогу країнам Східного партнерства (зокрема й Україні) у 2016 р. ЄС виділив 1 млрд євро.

При інвестуванні коштів у СЕЗ Польщі потрібно звернути увагу на деякі особливості оподаткування цієї країни. Зокрема, податкова система Польщі складається з 11 видів податків [1, с. 40–45]. Податки в Польщі поділяються на прямі й непрямі. Прямі податки стосуються персонального доходу, прибутків чи майна.

Головні прямі податки:

- податок на доходи фізичних осіб (18 і 32 %);
- податок на доходи юридичних осіб (19 %);
- податок зі спадщини та дарування;
- сільськогосподарський податок;
- податок на лісове господарство;
- податок на нерухомість;
- транспортний податок;
- податок із власників собак.

Податок зі спадщини та дарування, сільськогосподарський податок, податки на лісове господарство й нерухомість, транспортний податок та податок із власників собак є місцевими податками, які складають доходи гмін.

Для невеликих фірм, якими керують фізичні особи, уведено спрощені податки (їх називають «податковою картою») – фіксована форма. Ставка оподаткування залежить від отриманого прибутку й становить при прибутку до 21 тис. євро – 18 %, а від більшої суми – 32 %. Але підприємець – фізична особа – може вибрати й іншу систему: єдиний податок за ставкою 19 % при будь-яких прибутках.

Із 01.05.2004 р. (після входження Польщі до ЄС) ПДВ на низку товарів і послуг підвищено до 22 % (згідно з нормативами ЄС).

Відповідно до «Багаторічного фінансового плану на 2010–2013 рр.», затвердженого урядом Польщі в середині 2010 р., намічено скоротити дефіцит бюджету за рахунок поступового підвищення ПДВ. Згідно з цим документом, передбачено встановлення трьох ставок ПДВ на рівні 5; 8; 23 %.

Податок на нерухомість підпадає під дію Акта про місцеві податки та збори. Законодавча основа оцінки суми податку також уключає резолюції ради гміни. Податок на нерухомість зобов'язані сплачувати фізичні, юридичні особи та підприємства без статусу юридичної особи. Він із 2005 р. дає до 40 % надходжень до місцевих бюджетів.

Відповідно до зазначеного Акта, об'єктом оподаткування є одиниця майна, приватна власність або безстроковий документ на нерухомість, а також майно чи приватна власність об'єктів будівництва, які безпосередньо не пов'язані із землею. База оподаткування житлової одиниці – її корисна площа (у квадратних метрах); для будівлі – це вартість, яка становить основу для розрахунку амортизації й фіксованих доходів економічної особи; для землі – її площа. Суми ставок податку у сфері статутної компетенції встановлюються для окремого податкового року радою гміни прийняттям відповідної резолюції. Змінилися також спосіб оцінки податку та кінцеві терміни сплати. Для фізичних осіб оцінка проводиться згідно з рішенням відповідних податкових органів, для юридичних – за допомогою самооцінки.

Податок зі спадщини та дарування регулюється Актом про спадщину та дарування. Об'єктами оподаткування є також ті об'єкти, які розміщені за кордоном чи права власності яких реалізуються за кордоном, якщо на момент передачі спадщини чи укладення контракту особа, котра їх отримує, є громадянином Польщі або має постійне місце проживання в цій державі.

База оподаткування – вартість отриманих речей чи прав власності після утримання позик та зобов'язань (чиста вартість, яка встановлюється відповідно до стану справ і прав власності на день отримання) та ринкові ціни на день створення податкового зобов'язання. Сума встановлюється залежно від податкової групи, до якої належить особа-утримувач. Віднесення до однієї з трьох податкових груп відбувається відповідно до особистих відносин між особою-утримувачем та особою, від якої одержані речі й права власності. Під час установаження суми податку застосовують звільнені від оподаткування суми й податкову шкалу, що діють на день створення податкового зобов'язання. Звільнена від оподаткування сума та вартість речей і прав власності в податковій шкалі, визначеній статутом, підлягають переоцінці.

У Литовській Республіці ВЕЗ створені на початку 90-х років ХХ ст. в Клайпедському порту, у Шауляї та Каунасі. Пізніше прийнято рішення про ліквідацію Шауляйської ВЕЗ. Зараз литовським й іноземним підприємствам дозволено розвивати підприємницьку діяльність двох вільних економічних зон: у Клайпеді та Каунасі [3, с. 31]. За рішенням Сейму Литви територію Каунаської ВЕЗ дозволено орендувати лише на 49 років, а Клайпедської ВЕЗ – на 99.

У Клайпедській ВЕЗ працюють 18 підприємств. Близько 67 % Клайпедської ВЕЗ належить інвестиційному фонду Baltic Fund Investment, а також голові правління однієї з найбільших пивних компаній Interbrew П. Еверерту. Разом із тим в Україні потрібно врахувати, що було потрібно 10 років, щоб розпочати ефективну діяльність Клайпедської ВЕЗ.

Литовський закон про ВЕЗ передбачає створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних і конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств, а також розвитку експорту якісної й конкурентної в технологічному плані продукції.

Для підприємств ВЕЗ у Литві передбачено такі пільги:

– якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75 % доходів підприємства за той податковий період, у який досягнуто рівня 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими у ВЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із виконуваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на шість податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом 10 – наступних періодів щодо нього використовується зменшена на 50 % ставка податку на прибуток;

– ці підприємства також можуть не обкладатися податками на додану вартість, у дорожній фонд та податком на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство ВЕЗ.

При інвестуванні в економіку Литви можна отримати й інші пільги. Зокрема, більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку й інколи надають фінансову підтримку підприємництву за створення робочих місць. Певні пільги передбачено і для малих, і для середніх підприємств. Так, підприємство, загальний дохід якого протягом податкового періоду не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7240 євро прибутку використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0 %, а до залишкової частини прибутку – стандартну ставку податку в розмірі 15 %.

Названі та інші пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дали змогу зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що важливо взяти до уваги в Україні. За деякими оцінками після вступу Литви до Європейського Союзу 01.05. 2014 р. до нього мігрувало кілька сотень тисяч жителів країни (насамперед у Польщу, Велику Британію та Ірландію).

Вільні економічні зони в Латвії створено в Резекне, у Лієпаї, Римському й Вентспілському вільних портах. Товариства капіталу, які отримали в Латвії статус «підприємств вільної зони», до 01.01.2007 р. мали такі податкові пільги [3, 31]: 80 % – звільнення від податку на прибуток підприємств, 80–100 % – звільнення від податку на нерухому власність, 0 % – ставка від податку на додану вартість, звільнення від мита та акцизного податку. Зокрема, у Вентспілському вільному порту такими пільгами користувалися 19 комерційних товариств.

Із 01.01.2007 р. в законодавство про вільні економічні зони Латвії внесено низку змін, пов'язаних із вимогами Європейського Союзу, зокрема про невикористання пільг із прямих податків щодо товариств капіталу, які надають транспортні послуги на всіх видах транспорту. Пільги з цих податків залишилися для підприємств із забезпечення портових послуг (лоцманських, буксировочних, стівдорських та ін.). Пільги також не використовувалися підприємствами, що виробляють сталь, синтетичні волокна, сільськогосподарську продукцію (за винятком молочної продукції), та тими, хто розводить рибу, вугільними, суднобудівними й судноремонтними підприємствами.

У подальшому враховані й вимоги ЄС щодо єдиного терміну дії всіх ВЕЗ – до 2017 р. На початку дії ВЕЗ у Латвії для них установлені триваліші терміни функціонування: для Лієпаї та Резекне – 30 років, а для портів Риги й Вентспілсу – 20 років.

У цілому, як зауважують експерти, ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що пов'язане з утратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили із-за її еміграції в більш розвинуті країни ЄС. Із подібним явищем можна буде зіткнутися й в Україні та на Волині при створенні ВЕЗ, оскільки багатьом жителям прикордонних регіонів вигідніше займатися контрабандою, ніж працювати на промислових підприємствах. Так, багато підприємців Нововолинська не можуть знайти кваліфікованих робітників, оскільки жителям цього при-

кордонного міста вигідніше займатися прикордонною торгівлею з Польщею. Луцьке підприємство «Кромберг енд Шуберт» змушене довозити більшість працівників (60 %) із сільських районів Волині (плече підвозу складає 70 км), оскільки багатьох лучан не влаштовує заробітна плата й особливо робота в три зміни. «Модерн-експо», найбільше волинське підприємство, змушене виплачувати зарплату кваліфікованим зварникам нарівні польських підприємств, інакше багато з них виїде на роботу до цієї країни.

В Естонії вільні економічні зони створено в Таллінському порту (район Муугу) та в порту Сілламає. Особливістю управління цими зонами є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо врахувати в Україні. Так, однією з п'яти зон у порту Муугу – MGT керує її власник, фірма «Worldwide Cargo Establishment». ВЕЗ у порту Сілламає керує АО Silmet Grup. Крім того, біля причалів порту Муугу розміщено індустріальний парк, усі договори з його орендарями підписані [3, с. 34]. Подібний підхід доцільно було б застосувати при створенні СЕЗ в українських портах.

Порт Сілламає відкритий у 2005 р., хоча ВЕЗ у ньому дозволена ще в 1996 р. Цей порт збудовано як мультифункціональний, що робить його досить конкурентним у районі Балтійського моря. У ВЕЗ Сілламає фірми звільнені від податку на додану вартість та акцизів, а також у ньому діють і митні пільги для учасників зовнішньоекономічної діяльності. Послугами цієї ВЕЗ користується понад 100 фірм.

При інвестуванні в Естонію потрібно мати на увазі те, що вона є новим нетиповим інвестиційним офшором [4, с. 42]. Країна є привабливою насамперед для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0 % на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної країни світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль.

В Україні зараз обговорюють питання щодо запровадження механізму оподаткування з використанням нерозподіленого прибутку за прикладом Естонії, щоб створити привабливі умови для залучення іноземних інвестицій та зменшити виведення коштів із нашої країни в офшори.

Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Його статутний фонд не може бути меншим за 2500 за євро. На момент реєстрації товариства наявність сформованого статутного фонду не є обов'язковою. Формувати статутний фонд дозволено протягом трьох років. Внесок до статутного фонду може бути як у грошовій, так і в майновій формі.

Засновниками ТОВ можуть бути від однієї до 10 фізичних чи юридичних осіб. У керівний орган ТОВ – правління – можуть входити від однієї до п'яти осіб. Звітність подається один раз у рік за результатами фінансового року.

Власнику чи керівнику такої компанії дозволено управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Вони можуть гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити й працювати як в Естонії, так і в іншій країні ЄС.

Естонія підписала угоди про уникнення подвійного оподаткування з 57 країнами світу, зокрема з Великою Британією, Німеччиною, Італією, Кіпром, КНР (за винятком Гонконгу та Макао), США, Францією, Швейцарією, а також з Україною.

Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям, усі бюрократичні процедури можна пройти за допомогою Інтернету. За рівнем сприйняття корупції Естонія у 2010 р. займала 26 місце у світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають усі країни світу.

Із початку ХХІ ст. Естонія виділяє значні кошти на інформатизацію країни, у тому числі й на інформатизацію державного управління. Із серпня 2000 р. естонський уряд працює в «безпаперовому режимі», тобто вся підготовка документів відбувається в електронному форматі. Засідання відбуваються раз на тиждень, причому будь-який житель республіки може спостерігати його в режимі реального часу. При цьому засідання тривають близько години.

У цілому інформаційна система уряду Естонії дає змогу обмінюватися документами в електронному вигляді, знайомитися з поправками певного міністра, внесеними ним в обговорювані проекти нормативних актів, проводити голосування в он-лайнному режимі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Значне ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку ХХІ ст. стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча чимало цих утворень працювало достатньо ефективно. Це свідчить про необхідність повернення уваги до відновлення їхньої діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може слугувати й аналіз досвіду функціонування подібних зон у нових країнах – членах ЄС.

Як позитивний, так і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Зокрема, у зв'язку з прийняттям більш жорстких правил щодо податкової продукції в СЕЗ (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони Русе поступово скорочується. Тому, вважаємо, що при створенні спеціальних економічних зон в Україні у них недоцільно надавати якісь пільги щодо податкових товарів. Для подолання корупції на митниці уряд Болгарії найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив усі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази. Важливо цей досвід використати й в Україні при створенні спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах нашої країни. Загалом, СЕЗ у Болгарії виконали свою функцію із залучення іноземного капіталу, насамперед у туристичну сферу, хоча й не дали очікуваного притоку цього капіталу в перспективні галузі.

Відновлення діяльності спеціальних економічних зон в Україні дасть змогу розв'язати й проблему прискореного розвитку недостатнього розвинутих регіонів нашої країни, про що свідчить досвід Польщі. Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталіх регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги, обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон.

Пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дали змогу зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що дуже актуально для України. Литовський закон про ВЕЗ передбачає створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних і конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств, а також розвитку експорту якісної й конкурентної в технологічному плані продукції. Водночас в Україні потрібно врахувати, що потрібно 10 років, щоб розпочати ефективну діяльність Клайпедської ВЕЗ.

Загалом, ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що пов'язано з утратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили через її еміграцію в більш розвинуті країни ЄС. Із подібним явищем можна буде зікнутися й в Україні та на Волині під час створення ВЕЗ, оскільки багатьом жителям прикордонних регіонів вигідніше займатися контрабандою, ніж працювати на промислових та інших підприємствах.

Особливістю управління вільними економічними зонами в Естонії є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо враховувати в Україні. Країна також є привабливою й для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0 % на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної країни світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль.

Джерела та література

1. Карлін М. І. Фінансові системи країн Центрально – Східної Європи) : навч. посіб. / М. І. Карлін, І. О. Балак. – Луцьк : Надстир'я, 2012. – 500 с.
2. Бялас М. Польский поиск и украинское «выжидание»: как привлечь и как оттолкнуть инвесторов / М. Бялас [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2016/06/23/705129/>
3. Павук О. Тернистый путь СЭЗ в Балтийских странах / О. Павук // Транспорт Российской Федерации. – 2007. – № 12. – С. 31–36.
4. Карлін М. І. Інвестиційні офшори : навч. посіб. / М. І. Карлін, О. А. Івашко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 222 с.

Николай Карлин. Особенности функционирования СЭЗ в новых странах Европейского Союза: опыт для Украины. В статье анализируется опыт новых стран Европейского Союза по созданию и функционированию разных видов специальных экономических зон и особенности налоговой обложения как в этих странах, так и предприятий в указанных зонах этих стран в зависимости от вида деятельности. Доказывается необходимость использования подобной практики в Украине под жестким международным контролем со стороны кредиторов нашей страны.

Как позитивный, так и негативный опыт в использовании специальных экономических зон имеется в Болгарии. В частности в связи с принятием более жестких правил по отношению к податочной продукции в СЭЗ страны (алкогольные и табачные изделия, нефтепродукты), количество клиентов зоны Русе постепенно сокращается. Поэтому, как нам представляется, при создании свободных экономических зон в Украине в них нецелесообразно разрешать льготы для податочных товаров.

Восстановление деятельности специальных экономических зон в Украине поможет решить и проблему ускоренного развития недостаточно развитых регионов нашей страны, о чем свидетельствует опыт Польши.

Большая часть прямых иностранных инвестиций ведущих мировых корпораций, которые приходят в Польшу, размещаются как раз на территориях этих зон.

Льготы предприятиям в СЭЗ Литвы помогли уменьшить безработицу в стране и приостановить миграцию, что особенно актуально для Украины сегодня.

СЭЗ Латвии выполнили свои задания, кроме СЭЗ Резекне, что связано с потерей российского рынка предприятиями этой зоны и нехваткой квалифицированной рабочей силы из-за ее эмиграции в более развитые страны ЕС. С подобным явлением можно будет столкнуться и в Украине, и на Волыни, поскольку многим жителям приграничных территорий выгоднее заниматься контрабандой, нежели работать на отечественных предприятиях.

Особенностью управления свободными экономическими зонами в Эстонии есть то, что ими управляют собственники территорий СЭЗ, что важно взять во внимание в Украине. Страна также есть интересной для реинвестирования капитала, поскольку в Эстонии существует налог в размере 0 % на нераспределенную прибыль.

Ключевые слова: Европейский Союз, специальные экономические зоны, свободные экономические зоны, зоны свободной торговли, Болгария, Польша, Литва, Латвия, Эстония, нераспределенная прибыль.

Mykola Karlin. The Features of SEZs Functioning in the New Countries of the European Union: Experience for Ukraine. The article analyzes the experience of new EU countries for the establishment and operation of various types of special economic zones and taxation features in these countries and in the companies in these areas of the country depending on the activity. The necessity of implementing such practices in Ukraine under the strict international supervision by creditors of our country is proved.

Both positive and negative experience of SEZs applying is accumulated in Bulgaria. In particular, due to the adoption of more stringent rules in relation to excisable goods in SEZs of this country (to alcohol and tobacco products, petroleum products) the number of clients of Rouse area has gradually reduced. Therefore, we believe that it's inappropriate to provide benefits for excisable goods while creation of special economic zones in Ukraine.

Restoration of special economic zones in Ukraine will solve the problem of accelerated development of the insufficient developed regions of our country, as it was evidenced by the experience of Poland. Most of the foreign direct investments of the world's leading corporations coming to Poland are directed to the manufacturing sector, it is placed in these areas.

The benefits to enterprises in FEZs of Lithuania allowed to reduce unemployment in the country and to stop migration from the country, which is very important for Ukraine today.

FEZ of Latvia have fulfilled their tasks, with the exception of Rezekne FEZ, that was connected with the loss of the Russian market by the enterprises of this area and the lack of skilled labor because of their emigration to more developed EU countries. Ukraine and Volyn can face the similar phenomenon in creating FEZ, since many residents of border regions are advantageous to smuggle than to work for domestic enterprises.

The feature of free economic zones management in Estonia is that they are managed by the owners of SEZs, it is important to consider in Ukraine. The country is also attractive for reinvestment of capital, as in Estonia, there is a tax rate of 0 % on retained earnings.

Key words: European Union, special economic zones, free economic zones, free trade zones, Bulgaria, Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, retained earnings.

УДК 339.54 (477+510)

Тарас Власюк – кандидат економічних наук, начальник відділу навчально-наукового та методичного забезпечення Інституту вищих керівних кадрів Національної Академії державного управління (ІВКК НАДУ) при Президентові України

Зовнішньоторговельна безпека економічного співробітництва України з КНР

У статті проаналізовано передумови й сучасний стан зовнішньоторговельних відносин України та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема КНР. Охарактеризовано обсяги й структуру експорту та імпорту між Україною й КНР. Визначено пріоритетні напрями співробітництва та зміцнення зовнішньоторговельної безпеки економічного співробітництва.

Ключові слова: зовнішньоторговельна безпека, економічне співробітництво, Україна, Китай, стратегічне партнерство.

Большая часть прямых иностранных инвестиций ведущих мировых корпораций, которые приходят в Польшу, размещаются как раз на территориях этих зон.

Льготы предприятиям в СЭЗ Литвы помогли уменьшить безработицу в стране и приостановить миграцию, что особенно актуально для Украины сегодня.

СЭЗ Латвии выполнили свои задания, кроме СЭЗ Резекне, что связано с потерей российского рынка предприятиями этой зоны и нехваткой квалифицированной рабочей силы из-за ее эмиграции в более развитые страны ЕС. С подобным явлением можно будет столкнуться и в Украине, и на Волыни, поскольку многим жителям приграничных территорий выгоднее заниматься контрабандой, нежели работать на отечественных предприятиях.

Особенностью управления свободными экономическими зонами в Эстонии есть то, что ими управляют собственники территорий СЭЗ, что важно взять во внимание в Украине. Страна также есть интересной для реинвестирования капитала, поскольку в Эстонии существует налог в размере 0 % на нераспределенную прибыль.

Ключевые слова: Европейский Союз, специальные экономические зоны, свободные экономические зоны, зоны свободной торговли, Болгария, Польша, Литва, Латвия, Эстония, нераспределенная прибыль.

Mykola Karlin. The Features of SEZs Functioning in the New Countries of the European Union: Experience for Ukraine. The article analyzes the experience of new EU countries for the establishment and operation of various types of special economic zones and taxation features in these countries and in the companies in these areas of the country depending on the activity. The necessity of implementing such practices in Ukraine under the strict international supervision by creditors of our country is proved.

Both positive and negative experience of SEZs applying is accumulated in Bulgaria. In particular, due to the adoption of more stringent rules in relation to excisable goods in SEZs of this country (to alcohol and tobacco products, petroleum products) the number of clients of Rouse area has gradually reduced. Therefore, we believe that it's inappropriate to provide benefits for excisable goods while creation of special economic zones in Ukraine.

Restoration of special economic zones in Ukraine will solve the problem of accelerated development of the insufficient developed regions of our country, as it was evidenced by the experience of Poland. Most of the foreign direct investments of the world's leading corporations coming to Poland are directed to the manufacturing sector, it is placed in these areas.

The benefits to enterprises in FEZs of Lithuania allowed to reduce unemployment in the country and to stop migration from the country, which is very important for Ukraine today.

FEZ of Latvia have fulfilled their tasks, with the exception of Rezekne FEZ, that was connected with the loss of the Russian market by the enterprises of this area and the lack of skilled labor because of their emigration to more developed EU countries. Ukraine and Volyn can face the similar phenomenon in creating FEZ, since many residents of border regions are advantageous to smuggle than to work for domestic enterprises.

The feature of free economic zones management in Estonia is that they are managed by the owners of SEZs, it is important to consider in Ukraine. The country is also attractive for reinvestment of capital, as in Estonia, there is a tax rate of 0 % on retained earnings.

Key words: European Union, special economic zones, free economic zones, free trade zones, Bulgaria, Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, retained earnings.

УДК 339.54 (477+510)

Тарас Власюк – кандидат економічних наук, начальник відділу навчально-наукового та методичного забезпечення Інституту вищих керівних кадрів Національної Академії державного управління (ІВКК НАДУ) при Президентіві України

Зовнішньоторговельна безпека економічного співробітництва України з КНР

У статті проаналізовано передумови й сучасний стан зовнішньоторговельних відносин України та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема КНР. Охарактеризовано обсяги й структуру експорту та імпорту між Україною й КНР. Визначено пріоритетні напрями співробітництва та зміцнення зовнішньоторговельної безпеки економічного співробітництва.

Ключові слова: зовнішньоторговельна безпека, економічне співробітництво, Україна, Китай, стратегічне партнерство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Для України на сучасному етапі постала проблема диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків, а також зміцнення зовнішньоторговельної безпеки економічного співробітництва. Ескалація воєнного конфлікту на Сході України стимулює до пошуку нових геополітичних й економічних партнерів України в довгостроковій перспективі з урахуванням критеріїв економічної безпеки таких відносин. З огляду на структурні зміни в глобальній економіці світу та становлення так званого «азіатського тигра», дедалі більший інтерес для співробітника представляє Китайська Народна Республіка (КНР) як один із постійних партнерів України.

Мета статті – обґрунтувати пріоритети налагодження стратегічного співробітництва між Україною й КНР з урахуванням критеріїв зовнішньоторговельної безпеки. **Завдання дослідження** – охарактеризувати тенденції розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону (далі – АТР) і Китайської Народної Республіки (далі – КНР); виявити структурні характеристики експорту та імпорту між Україною й Китаєм; визначити стратегічні напрями зовнішньоторговельного співробітництва та критерії їх безпеки; детермінувати основні завдання, які потрібно виконати для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки в стратегічному партнерстві Україна–Китай.

Аналіз досліджень цієї проблеми. АТР – регіон найдинамічного економічного розвитку світу, до якого проявляють пильну увагу світові «центри сили» завдяки своїй присутності й ролі, яку вони відіграють у регіоні. Це спричинено географічним положенням, геополітичним ландшафтом і прискореними темпами економічного зростання країн континенту.

Азійський континент може запропонувати широкі можливості для майбутнього, оскільки в Азії проживає понад половина населення планети Земля (4,3 млрд осіб, або 60 %), розміщено багаті поклади природних ресурсів, збережено неповторне культурне надбання. Ще одним важливим фактором є те, що в регіоні зосереджено понад 50 % світових валютних резервів.

Упродовж останніх десятиріч багато країн Азії спромоглися досягти істотного прогресу як у соціальній, так і в економічній сферах. Шлях, пройдений Японією, КНР, Індією, «чотирма азійськими тиграми» (Гонконгом, Сингапуром, Республікою Корея, Тайванем), новими центрами зростання (Індонезією, Малайзією, Туреччиною), продемонстрували неповторність та унікальність країн Азії, що неодмінно спонукає людей стверджувати, що «двадцять перше століття буде століттям Азії».

За оцінками вітчизняних експертів, Китай входить до п'ятірки основних стратегічних зовнішньоторговельних партнерів України [1; 2]. На сучасному етапі створено об'єктивні передумови активізації цього співробітництва.

В. Тарасова констатує, що 2015 р. став роком серйозної роботи в розвитку політичного діалогу та активізації торговельно-економічного й інвестиційного співробітництва між Україною та Китаєм [3]. В. Будкін відзначає велике значення для паритетного розгортання торговельних відносин Протоколу між Міністерством економічного розвитку й торгівлі України та Міністерством комерції КНР щодо періодичного обміну орієнтовним переліком експортно-імпортних товарів у двосторонній торгівлі для подолання дисбалансу в торгівлі товарами. Цьому також сприятиме згода китайської сторони на допуск конкурентоспроможних українських товарів на внутрішній ринок КНР. Після підписання протоколу про розвиток двосторонньої торгівлі в найближчій перспективі партнери намагатимуться довести щорічний товарообмін до 10 млрд дол. США, що дасть змогу повніше використати наявний потенціал національних економік [4].

За оцінками Т. Чернявської, особливо актуальне налагодження співпраці між Україною й КНР із розбудови транспортної інфраструктури. Науковець підтверджує істотну зацікавленість Китаю в розвитку логістично-транспортної системи України для прискорення та здешевлення вантажного й пасажирського сполучення з країнами ЄС [5]. Фахівець Інституту сходознавства України О. Кіктенко, а також дослідники А. Гончарук, В. Юхименко перспективними для активізації співробітництва також вважають агропромисловий, металургійний сектори, туризм, культурну сферу [6, с.18; 7].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для України ключовими чинниками зовнішньоторговельної безпеки в контексті співробітництва з Китаєм є раціональний та обґрунтований вибір векторів і галузей для довготермінового та взаємовигідного співробітництва, зокрема ретроспективний аналіз співпраці з КНР й оцінка розвитку подальшого стратегічного співробітництва з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

Нині азійські країни являють собою «двигун», який спонукає до відновлення економіки і її зростання, незважаючи на складні обставини рецесії, із якими стикаються через наслідки фінансово-

економічної кризи. Із поступовим згасанням «старих» індустріальних центрів у Європі й США центр світової економічної активності переміщується до АТР.

Зміщення глобального економічного центру до Азії, передусім, зумовлене зростанням і посиленням КНР, наявністю в регіоні індустріального гіганта – Японії, а також «новими індустріальними країнами» й новими центрами зростання, які демонструють високі темпи щорічного зростання ВВП, здійснюють політику ринкових перетворень і дедалі більше впливають на регіональні та глобальні міжнародні процеси.

Згідно з даними Світової організації торгівлі, експорт промислових товарів виробників із країн Азії у 2013 р. зріс на 3 % (у вартісному вимірі це становило 4566 млрд дол. США), їх частка у світовому експорті промислових товарів складала 39 %. Експортні операції продукцією сільського господарства з країн АТР на зовнішні ринки виросли на 3 % за той самий період (у грошовому вимірі це становило 390 млрд дол. США) [8].

У 2008 р. Азіатський банк розвитку затвердив та оприлюднив власне стратегічне бачення розвитку регіону, який охоплює 67 країн на перспективу 2020 р. Ця стратегія цілком очевидно доводить факт динамічного зростання Азіатсько-Тихоокеанського регіону, порівняно з іншими. Так, зокрема, темпи зростання реального ВВП у 1980–1990 рр. склали 6 % щорічно в Північно-Східній Азії, 3 % – у Південній Азії, у той час як країни інших регіонів подібних здобутків не мали. Приріст сукупного обсягу ВВП регіону знову прискорився після азійської фінансової кризи – із 1999 до 2006 рр. у середньому 6 % на рік (табл. 1). Частка Азіатського регіону в системі глобального експорту виросла з 16 % у 80-х рр. ХХ ст. до 27 % на час публікації стратегії й продовжує зростати. До 2020 р. частка регіону може скласти одну третину від загального обсягу світової торгівлі [9].

Таблиця 1

Стисла характеристика розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Індикатор	Центральна й Західна Азія	Північно-Східна Азія	Південна Азія	Південно-Східна Азія	У всьому світі
ВВП (у постійних цінах, млрд дол. США)					
2000 р.,	118,0	1879,8	530,2	583,3	31800,3
% частки	0,4	5,9	1,7	1,8	100,0
2006 р.,	176,7	2987,6	798,2	781,6	37866,4
% частки	0,5	7,9	2,1	2,1	100,0
Експорт товарів (у поточних цінах, млрд дол. США)					
2000 р.,	27,0	624,7	55,2	432,0	6454,6
% частки	0,4	9,7	0,9	6,7	100,0
2006 р.,	76,0	1618,9	140,4	770,6	12063,5
% частки	0,6	13,4	1,2	6,4	100,0

Розраховано за: [10].

У 2012 р. у доповіді «Глобальні тенденції-2030: Альтернативні світи» [11] запропоновано поглянути на світ у віддаленій перспективі. Зокрема, зазначено, що процеси, які вже відбуваються, а саме: посилення ролі Азії з прогнозованими характеристиками росту ВВП країн цього регіону, збільшення населення, зростання витрат на зброю, збільшення інвестицій у технології – все більше й більше призводитимуть до зниження впливу США та Європи. Відповідно, до 2030 р. Азія володітиме більшою мірою економічною міццю, ніж США і Європа разом.

Китайська економіка на межі 2030 р. наздожене американську. Крім того, ще більше посилять роль такі регіональні гравці, як Індія, Туреччина, і ставатимуть усе важливішими для міжнародної економіки.

Варіанти комплексного підходу до проблеми запропоновано в доповідях «Пріоритети політики України щодо країн Азії», «Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи», «Українсько-китайське стратегічне партнерство: досвід та актуальні завдання» і низці аналітичних записок, підготовлених Національним інститутом стратегічних досліджень [12–14].

КНР посідає перше місце серед торговельних партнерів України в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Прагнення й практичні кроки України встановити якомога тісніші економічні відносини з

Європою в жодному разі не порушують можливостей для співпраці зі Сходом. Навпаки, після підписання та ратифікації Угоди про Асоціацію з ЄС Україна на етапі її імплементації перетворюється на «вороту» до Європи. Це вкрай важливо для китайсько-українських відносин, особливо в контексті реалізації ініціативи Економічного поясу Великого Шовкового шляху, запропонованої Головою КНР Сі Цзіньпіном [15].

Відповідно до попереднього звіту МВФ, обсяг національного економічного виробництва за 2014 р. в Китаї склав 17,6 трлн, а в США цей показник сягнув 17,4 трлн дол. США [16]. Ще 14 років тому США виробляли майже втричі більше продукції, ніж Китай. Зараз на Китай припадає 16,5 % світової економіки, порівняно з 16,3 % для США. Отже, Китай випередив США й став найбільшою економікою світу.

Із 2012 р. Китай став лідером світової торгівлі, а у 2011 р. – провідним торговельним партнером 127 країн, випередивши США, на які нині доводиться основна частка торгівлі 76 держав. Зовнішньоторговельний обіг КНР уперше подолав відмітку в 4 трлн дол. США і досяг 4,16 трлн за результатами 2013 р. (зростання – 7,6 %).

У 2010 р. впливовий британський журнал «Economist» запровадив термін «індекс китаєзалежності» країни (The Sinodependency Index, 中国依赖指数, Zhongguo yilai zhishu) [17] з огляду на збільшення присутності товарів китайських виробників на зарубіжних ринках. Наприклад, за даними Всесвітньої торговельної організації (ВТО), за минулий рік частка Китаю в експорті США склала 7 %, а в імпорті – 19 %, у Євросоюзі – 8 % в експорті, 16,2 % – в імпорті. У Російській Федерації – 6,8 % в експорті та 16,4 % – в імпортих [18].

Станом на січень 2015 р. договірно-правова база між Україною та Китаєм нараховує 289 документів [19], ключовими з яких потрібно вважати Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною й КНР та Меморандум взаєморозуміння до Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР (4 січня 1992 р.); Угода між Урядом України й Урядом КНР про торговельно-економічне співробітництво (8 серпня 1992 р.); Спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства (20 червня 2011 р.); Договір про дружбу й співробітництво між Україною та КНР, Спільна декларація України й Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною й КНР на 2014–2018 рр. (усі три документи – 5 грудня 2013 р.).

Українсько-китайські документи, які були підписані в м. Пекіні в грудні 2013 р. за результатами переговорів глав двох держав, покликані вкотре надати поштовх торговельно-економічному співробітництву двох країн.

Проте на сьогодні очевидно, що реалізація завдання щодо поглиблення українсько-китайських відносин вимагає зміни підходів та формування чітких пріоритетів України в цих відносинах. Існує зацікавленість КНР щодо розвитку співробітництва з Україною в технологічних сферах: машинобудуванні, космічній галузі, авіа-, судно- й двигунобудуванні, атомній та альтернативній енергетиці, сільському господарстві, будівництві.

Свого часу для підвищення ефективності українсько-китайської співпраці й забезпечення двосторонньої взаємодії у квітні 2011 р. створено Комісію зі співробітництва між Урядами України та Китайської Народної Республіки. У межах Комісії сторони створили шість підкомісій, у тому числі з питань торговельно-економічного співробітництва.

Нагальною потребою є робота над програмою Третього засідання Комісії зі співробітництва між Урядами двох країн, розпочатою у 2015 р. Умовою підвищення ефективності спільного засідання Комісії є необхідність організації засідань усіх Підкомісій у її складі, зокрема з питань торговельно-економічного співробітництва: у сільському господарстві, у сфері освіти, медицини, культури, у науково-технічній, космічній галузях, у зв'язку з чим доцільно прискорити узгодження термінів проведення засідань профільних підкомісій.

Реалізація досягнутих на найвищому рівні домовленостей щодо розвитку відносин стратегічного партнерства вимагає від України створення необхідної інфраструктури для забезпечення потреб українсько-китайської співпраці.

Із китайського боку така інфраструктура успішно функціонує у вигляді низки державних структур і великої кількості громадських об'єднань, що опікуються питаннями розвитку двостороннього співробіт-

ництва. Як на державному, так і на місцевому рівнях до забезпечення двостороннього співробітництва китайська сторона постійно залучає велику кількість фахівців зі знанням української або російської мови. Так забезпечується постійний діалог з українськими партнерами, відбувається напрацювання відповідних документів, підготовка та реалізація комерційних контрактів тощо.

На жаль, з українського боку подібна інфраструктура практично відсутня. Незважаючи на достатню кількість фахівців зі знанням китайської мови, яких готують українські вищі навчальні заклади, такі фахівці в українських міністерствах і відомствах практично відсутні. Комерційні структури на час реалізації певних комерційних проектів інколи залучають фахівців-китаєзнавців, але ця практика не дуже розповсюджена. Як наслідок, спілкування з китайською стороною має односторонній характер, у ході реалізації проектів виникають численні непорозуміння, а результати співпраці не завжди відповідають очікуванням української сторони.

Українська частина Українсько-китайської Міждержавної комісії з питань співробітництва сформована за принципом відомчого делегування представників українських міністерств і відомств, які звертаються до китайської проблематики тільки напередодні чергового засідання комісії. Стратегічний характер українсько-китайської взаємодії ставить на порядок денний питання про створення дієвої розгалуженої мережі виконавців міждержавних рішень, що ухвалюються на найвищому рівні. Ідеться про залучення до апарату органів виконавчої влади України кваліфікованих фахівців зі знанням китайської мови для забезпечення українсько-китайського співробітництва. Діяльність Міждержавної комісії з питань співробітництва на постійній основі має забезпечуватись експертним супроводом фахівців-китаєзнавців.

Свого часу великі сподівання поклалися на Ділову раду Україна–Китай, яка б мала стати важливим інструментом для просування українських інтересів на китайському напрямі та основним майданчиком для спілкування бізнесових кіл двох країн. На жаль, українська частина Ділової ради не стала локомотивом двосторонньої співпраці саме через відсутність постійно діючого апарату, до роботи в якому були б на постійній основі залучені відповідні фахівці.

За даними Держкомстату України, за 11 місяців 2014 р. обсяг двосторонньої торгівлі товарами між Україною та КНР зменшився, порівняно з 11 місяцями 2013 р., на 25,4 % і становив 7,3 млрд дол. США. Експорт товарів з України до КНР зменшився на 4,0 % (майже 2,4 млрд дол. США), а імпорт товарів із КНР до України зменшився в 1,5 раза та становив 4,9 млрд дол. США (табл. 2). Сальдо в торгівлі товарами за цей період для України негативне – 2,5 млрд дол. США.

Таблиця 2

Обсяги торгівлі товарами між Україною та КНР (млрд дол. США), 2010–2014 рр.

Рік	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо
2010	6,016	1,316	4,700	–3,383
2011	8,448	2,180	6,268	–4,088
2012	9,676	1,777	7,899	–6,122
2013	10,627	2,726	7,900	–5,174
2014 (січень–листопад)	7,302	2,390	4,912	–2,522

Складено за : [20].

Головними товарними позиціями українського експорту за 11 міс. 2014 р. до КНР були мінеральні продукти (залізни, титанові руди), питома частка яких становила близько 63,4 % (обсяги поставок зменшилися на 3,9 %); жири й масла тваринного або рослинного походження (переважно олія соняшникова), частка яких – 13,7 % (зменшилися на 20,5 %); машини, устаткування та механізми (переважно газові турбіни) – 2,5 % (зменшилися у три рази); судна – 2,2 % (зменшилися на 0,5 %); зернові культури (здебільшого кукурудза) – 11,0 % (зросли в 10,3 раза); деревина (переважно необроблені лісоматеріали) – 3,8 % (зросли на 19,0 %).

У структурі китайського імпорту основними товарними групами були машини, устаткування та механізми (переважно телевізори, телефони, трансформатори току, праски, комп'ютери) – 34,6 %

(обсяги поставок зменшилися на 24,8 %); неблагородні метали й вироби з них – 7,2 % (зменшилися на 52,7 %); текстиль та текстильні вироби – 10 %; взуття – 5,1 (зменшилося у 2,2 раза), головні убори, парасольки – 9 %; пластмаси й каучук (переважно поліестер) – 7,1% (зменшилися на 19,1%); транспортні засоби – 3,9 % (зменшилися на 29,4 %).

Згідно з даними Генеральної митної адміністрації КНР [20], за дев'ять місяців 2014 р. товарообіг між Україною та КНР склав 6,553 млрд дол. США, що менше від аналогічного показника 2013 р. на 23,1 %. При цьому експорт товарів з України становив 2,656 млрд дол. США (зростання на 5,5 %), імпорт – 3,897 млрд дол. США (зменшення на 35,1%). Сальдо двосторонньої торгівлі на користь КНР склало 1,241 млрд дол. США.

За дев'ять місяців 2014 р. основу українського імпорту з КНР склали механічне обладнання, машини, устаткування та механізми – 29,6 % (1 млрд 154,7 млн дол. США); текстиль і текстильні вироби – 15,2 % (592,9 млн дол. США), недорогі метали та вироби з них – 10,5 % (409,8 млн дол. США); полімерні матеріали, пластмаси й каучук – 9,0 % (351,7 млн дол. США); різні товари та вироби (переважно меблі, освітлення, іграшки й ін.) – 6,6 % (256,4 млн дол. США).

Основні позиції українського експорту в КНР за дев'ять місяців 2014 р. продовжували займати мінеральні продукти (здебільшого залізни руди, шлаки та зола, енергетичні матеріали й ін.), питома частка яких – 65,8 % від загального обсягу експорту до КНР, а загальний обсяг – 1,748 млрд дол. США; жири та олії тваринного або рослинного походження – 15,2 % (403,0 млн дол. США); деревина й вироби з неї – 7,4 % (195,2 млн дол. США); продукти рослинного походження (переважно зернові) – 5,8 % (154,0 млн дол. США); механічне обладнання, машини, устаткування та механізми – 2,0 % (52,6 млн дол. США); недорогі метали й вироби з них – 1,3 % (33,1 млн дол. США). Інші товарні позиції українського експорту до КНР не перевищували 1 % у загальній структурі експорту.

Зважаючи на аналіз і дані, варто зауважити, що структура імпорту з Китаю є збалансованою (однаково представлені всі товарні групи, переважають товари з високою доданою вартістю), у той час, як український експорт є практично монокультурним і сировинним (рудна сировина).

Суттєво компенсувати від'ємне сальдо українська сторона може за допомогою тісніших економічних зв'язків, розширення кола учасників торговельно-економічних відносин і номенклатури товарних груп, заохочення інвестиційного співробітництва й заохочення виробничої кооперації створенням спільних підприємств. Водночас не сприяє економічній активності стрімка девальвація гривні, споживча інфляція та напруга на грошово-кредитному ринку. У червні 2012 р. Національний банк України підписав із Народним банком Китаю трирічний валютний своп у розмірі 15 млрд юанів (19 млрд грн, або 2,36 млрд дол. США). У 2015 р. українська сторона планує активувати й залучити цю своп-лінію з Китаєм, що надасть можливість фінансування торгових контрактів з одним із найбільших торговельних партнерів України без залучення валют третіх країн.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Україна перебуває в пошуку нової моделі зовнішньої торгівлі, зовнішньої кооперації з урахуванням геополітичних реалій світу. Із-поміж основних зовнішньополітичних завдань, які стоять нині перед нашою державою, потрібно виділити розширення та поглиблення співробітництва з низкою країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Індо-Тихоокеанського регіону й важливим партнером у Чорноморському регіоні – Туреччиною. У цьому контексті важливо з такими партнерами, як Китай, Індія, В'єтнам та Турецька Республіка, проаналізувати спектр виконаної роботи, що потрібно зробити для розвитку вже наявних проектів і визначення нових перспектив на майбутнє.

Таке партнерство повинно бути орієнтоване на досягнення прагматичних результатів, насамперед в економічній, енергетичній та військово-технічній сферах, залучення високих технологій, інвестицій у реальний сектор вітчизняної економіки, нарощування обсягів українського експорту, реалізацію спільних інфраструктурних проектів.

Сьогоднішній порядок денний має визначати завдання з формування нової політики України щодо відносин з країнами Азії, яке б вписувалося в стратегію азіатської (східної) політики.

Для подальшого розвитку взаємин між Україною та КНР у контексті розвитку стратегічного партнерства двох держав потрібно виконати такі завдання:

– усвідомлення важливості збереження послідовного й поступального характеру відносин із КНР як з одним із ключових глобальних політичних, фінансових та економічних центрів;

– у найближчій перспективі сформувати персональний склад і призначити відповідальних осіб Української частини Комісії зі співпраці між Україною й Китайською Народною Республікою та її шести підкомісій;

– опрацювати алгоритм взаємодії й пошуку нових форм співпраці в економічній і транспортній сфері, розглянути питання створення в межах діяльності Спільної комісії підкомісії з питань транспорту та в такому форматі розпочати діалог, опрацьовуючи конкретні пропозиції щодо будівництва інфраструктурних об'єктів (доріг, портів, створення системи зв'язку нового покоління);

– вивчити перспективу й можливість участі Української сторони в реалізації китайських ініціатив із розбудови логістичного коридору між КНР і Європою в межах реалізації політики створення «Економічного пояса Великого Шовкового шляху». Для цього потрібно ініціювати переговори з китайськими партнерами щодо їхнього бачення й розуміння подальших процесів;

– актуальним складником міждержавних відносин є розбудова співпраці на регіональному рівні. Розвиток ефективних, насамперед економічних, зв'язків між регіонами України та провінціями КНР – стратегічний резерв двостороннього співробітництва у XXI ст.

– для зміцнення позитивних тенденцій у зростанні двосторонньої торгівлі в традиційних сегментах потрібно розв'язати накопичені проблеми й зняти штучні перешкоди на шляху малого та середнього бізнесу двох країн.

Джерела та література

1. Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі / А. Гончарук // Україна – Китай / Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. – Київ, 2014. – № 1 (6). – Спец. вип. : 65 років КНР. – 117 с.
2. Щодо окремих питань розвитку економічного співробітництва України та Китаю в сучасних умовах : аналітична записка [Електронний ресурс] / І. В. Клименко ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1359>.
3. Тарасова В. Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці [Електронний ресурс] / В. Тарасова // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 15. – С. 17–29. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ ukr15.pdf>.
4. Будкін В. С. Україна – Китай: новий етап співробітництва / В. С. Будкін // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 3. – С. 9–13.
5. Чернявська Т. А. Стратегічні напрями розвитку транспортно-комунікативної системи України в контексті забезпечення національної безпеки і самодостатності / Т. А. Чернявська [Електронний ресурс] // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2015. – № 3. – С. 68–76. – Режим доступу : <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukrainesn/trade>.
6. Східний вектор стратегічного партнерства України в умовах глобального світу : аналітична доп. / за ред. В. О. Кіктенко. – Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2013. – 184 с.
7. Юхименко В. Інтеграційні пріоритети України в контексті світових трансформаційних процесів / В. Юхименко, Т. Місяць // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 2. – С. 5–17. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_2_3.
8. International trade statistics 2014 - World Trade organization [Elektronik resourse]. – Mode of access : http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e/ its14_highlights2_e.pdf.
9. STRATEGY2020 The Long-Term Strategic Framework of the Asian Development Bank 2008–2020 [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.adb.org/documents/strategy-2020-working-asia-and-pacific-free-poverty>.
10. World Bank. World Development Indicators Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
11. Global Trends 2030 : Alternative Worlds (The National Intelligence Council's (NIC) [Глобальні тенденції 2030: Альтернативні світи (Національна рада з розвідки)] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.scribd.com/doc/115962650/Global-Trends-2030-Alternative-Worlds>.
12. Місце Азіатсько-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетах України : аналіт. доп. / А. З. Гончарук, С. А. Кошовий, А. М. Кобзаренко, Н. С. Фабрика. – Київ : НІСД, 2014. – 65 с.
13. Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи : аналіт. оцінки / кер. авт. кол. В. О. Швед. – Київ : НІСД, 2013. – 222 с.
14. Мокій А. І. Міжнародна спеціалізація України та стратегії двостороннього співробітництва (приклад Китаю та Туреччини) / А. І. Мокій, Л. В. Власенко, Р. Р. Енверов // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 276–293.

15. Hongyang renmin youyi, gongchuang meihao weilai. Zai Nazhaerbayefu daxue de yanjiang» [Развивати дружбу між народами, спільно створювати прекрасне майбутнє : лекція в Назарбаєв-Університеті, 7 верес. 2013 р.] // Женьмінъ жибао, 8 верес. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politics.people.com.cn/n/2013/0908/c1001-22842914.html>.
16. Report for Selected Countries and Subjects. IMF [Звіт з окремих країн Міжнародного валютного фонду] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/weorept.aspx?pr.x>.
17. Сайт журналу «Економіст» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/17363625>.
18. Сайт Всесвітньої торговельної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wto.org>.
19. Сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/legal-acts>.
20. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
21. Сайт Генеральної митної адміністрації КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.cn/publish/portal0>.

Тарас Власюк. Внешнеторговая безопасность отрудничества Украины и КНР. В статье анализируются предпосылки и состояние экспортно-импортных торговых отношений между Украиной и странами Азиатско-Тихоокеанского региона, в том числе с Китаем. Очерчен потенциал Азиатско-Тихоокеанского региона. Обусловлено усиление роли Китая в мировой экономике из-за перемещения глобального экономического центра в Азию. Изучено институциональное обеспечение сотрудничества между Украиной и Китаем. Проанализированы объемы и структура торговли между Украиной и Китаем за 2010–2014 гг. Структура импорта из Китая сбалансированная, в ней равномерно представлены все товарные группы, с доминированием продуктов с высокой добавленной стоимостью, в то время как украинский экспорт практически монокультурный и сырьевой. Обоснованы векторы внешнеторговых отношений в сфере безопасности, в частности необходимость расширять и углублять сотрудничество с Китаем. Определены приоритетные направления сотрудничества и укрепления внешнеторговой безопасности экономического сотрудничества Украины и КНР.

Ключевые слова: внешнеторговая безопасность, экономическое сотрудничество, Украина, Китай, стратегическое партнерство.

Taras Vlasjuk. Foreign Trade Security Cooperation Between Ukraine and China. The article analyzes the background and current export-import trade relations between Ukraine and the countries of the Asia-Pacific region, including with China.

The potential of the Asia-Pacific region described. Strengthening the role of China in the global economy due to the global economic center shifting to Asia is proved. Institutional supplement for cooperation between Ukraine and China is studied. The volume and structure of trade between Ukraine and China for the years 2010–2014 are presented and analyzed. The structure of imports from China is balanced, it equally represents all commodity groups, dominated by products with high added value, while Ukrainian exports are virtually monocultural and raw materials (ore). The priorities of foreign security relations, expand and deepen cooperation with China justified. The priorities of cooperation and strengthen the safety of foreign economic cooperation between Ukraine and China.

Key words: foreign trade security, economic cooperation, Ukraine, China strategic partnership.

РОЗДІЛ III

Економіка та управління підприємствами

УДК 330.322

Любов Ліпич – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки та управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;
Тетяна Глубіцька – кандидат економічних наук Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Оптимізація функціонування еколого-економічних систем підприємства на засадах антисипативного управління

У статті виокремлено етапи здійснення антисипативного управління еколого-економічної системи підприємств. Проаналізовано головні переваги та недоліки використання методу «дерева рішень» в антисипативному управлінні. Сформовано модель антисипативного управління еколого-економічної системи та апробовано її на досліджуваному підприємстві.

Ключові слова: антисипативне управління, еколого-економічна система підприємства, оптимізація, метод «дерево рішень»

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне високодинамічне середовище з постійними активними ринковими перетвореннями значно ускладнює функціонування всіх суб'єктів господарювання в межах еколого-економічної системи (ЕЕС), передусім, через обмеженість ресурсів – фінансових, інформаційних, кадрових, матеріально-технічних. Ефективне формування, оптимізація функціонування та забезпечення подальшого розвитку ЕЕС підприємства залежить від чинників впливу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Крім того, обмеженість інформації про недетермінованість процесів, неможливість їх повної формалізації, багатоваріантність поведінки, багатокритеріальність, конфліктність призводять до невизначеності розвитку суб'єктів господарювання, що значно ускладнюють їхню діяльність та вимагають від працівників підприємства максимального рівня підготовки до будь-яких неочікуваних подій. У зв'язку з цим сьогодні однією з головних проблем, що виникають під час дослідження та прогнозування складних еколого-економічних систем, є пошук і вибір оптимальних управлінських рішень: здатність завчасно визначати можливі ситуації, прогнозувати шляхи їх розвитку, оптимізацію їх негативного впливу або випередження появи взагалі. Тому постає гостра необхідність дослідження антисипативного управління ЕЕС підприємства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Антисипативне управління досліджували численні науковці, зокрема антисипативне управління машинобудівних підприємств на засадах слабких сигналів відображено в працях О. Є. Кузьміна, О. В. Мельник, Л. Г. Ліпич, О. А. Хілухи, М. Є. Адамів [2, с. 152]; методологічні основи використання антисипативного управління на підприємствах – у публікаціях В. В. Прохорова [7, с. 15], Р. А. Руденського [3, с. 183], ефективність використання сучасних методів антисипативного управління для ефективного функціонування підприємств – у працях Н. Д. Богоніколоса [4, с. 10], Л. С. Гур'янової [5, с. 187], А. Т. Рогович [8] й ін.

Узагальнення та аналіз опублікованих за цією проблематикою робіт дали підставу для висновку про те, що проблема оптимізації функціонування еколого-економічних систем на засадах антисипативного

управління є недостатньо розроблені як у науковому, так і в практичному аспектах. Об'єктивна потреба подальшого поглиблення досліджень пов'язана, насамперед, із виконанням **таких завдань**: 1) виокремлення етапів здійснення антисипативного управління ЕЕСП; 2) відзначення основних переваг та недоліків застосування методу «дерева рішень» в антисипативному управлінні; 3) формування моделі антисипативного управління ЕЕС й апробування її на досліджуваному підприємстві.

Тому **головна мета** цього дослідження – оптимізація функціонування еколого-економічних систем підприємства на основі антисипативного управління.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У сучасних умовах господарювання для підприємства надзвичайно важливе забезпечення максимальної гнучкості у функціонуванні, ураховуючи всі ризики та можливі вигоди, тому потрібне використання сучасних видів управління, зокрема антисипативного. Його застосування повинне прогнозувати всі загрози, що надходять із мінливого середовища функціонування ЕЕС підприємства, а також формувати відповідні реакції для уникнення кризи.

Як зазначено в економічній енциклопедії С. В. Мочерного [6, с. 26], антисипація – 1) передбачення можливого розвитку подій; 2) передчасне настання певного явища. Аналіз додаткової довідково-енциклопедичної літератури [3, с.131; 7, с. 10; 8], дав змогу встановити, що антисипація – це дія, яка спрямована на завчасне розпізнавання певного явища та передбачення можливого його розвитку. Антисипативне управління ґрунтується на потенційних змінах середовища функціонування,

Рис. 1. Етапи здійснення антисипативного управління ЕЕСП

Джерело. Узагальнено авторами.

тобто таких, які ще не відбулися, але існує ймовірність їх перспективного виникнення й вагомого впливу на діяльність організації. Антисипативне управління виступає дієвим способом забезпечення ефективного та безперебійного функціонування ЕЕС підприємства в умовах ризику. На нашу думку, під антисипативним управлінням ЕЕС підприємства потрібно розуміти управлінську діяльність, що передбачає завчасне врахування умов функціонування системи на всіх етапах виробничо-господарської діяльності підприємства, починаючи від її планування, організації, мотивування й закінчуючи контролем результатів та регулюванням руху матеріальних, трудових, інформаційних і фінансових потоків, врахування всіх еколого-економічних процесів підприємства. Наслідком неефективного антисипативного управління на функціонування ЕЕСП є недоотримання прибутку; утворення незапланованих додаткових витрат тощо.

Антисипативне управління ЕЕСП, як і управління загалом, включає планування, організацію, мотивування, контроль, регулювання. Основні етапи здійснення антисипативного управління ЕЕСП відображено на рис. 1.

Одним з основних методів реалізації антисипативного управління в умовах ризику є використання «дерева рішень» – методу науки управління, що дає схематичне уявлення проблеми прийняття рішень та використовується для вибору найкращого напрямку дій із наявних варіантів [2, с. 202]. «Дерево рішень» потрібно застосовувати у випадках, коли приймається послідовність рішень, кожне з яких веде до деякого результату. Отже, визначається оптимальна стратегія – послідовність рішень, які повинні виконуватися при виникненні тих або інших випадкових подій. Основні переваги та недоліки у використанні цього методу зображено в табл. 2.

Тому, урахуваючи вищесказане, у результаті аналізу функціонування еколого-економічної системи ПАТ «Одеський припортовий завод» визначено виникнення можливої загрози щодо «значної зношеності та пошкодженості обладнання з очищення атмосферного повітря, що може призвести до екологічно небезпечної ситуації регіону». За вищенаведеними етапами сформовано модель антисипативного управління ЕЕС підприємства ПАТ «Одеський припортовий завод», використовуючи метод «дерева рішень» (рис. 2). Дослідження пов'язане з прийняттям послідовних рішень в умовах ризику, оскільки кожне з них, має певні втрати грошових коштів із певним ступенем імовірності за певного розвитку подій. Точки можливого розвитку подій:

Таблиця 2

Основні переваги та недоліки використання методу «дерева рішень» в антисипативному управлінні [2, с. 231; 4, с. 10]

Переваги / недоліки	Ключові риси	Характеристика
1	2	3
Переваги	Простий у розумінні та інтерпретації	Люди здатні інтерпретувати результати моделі дерева прийняття рішень після короткого пояснення
	Не вимагає підготовки даних	Інші техніки вимагають нормалізації даних, додавання фіктивних змінних, а також видалення пропущених даних
	Здатний працювати як із категоріальними, так і з інтервальними змінними	Інші методи працюють лише з тими даними, де присутній лише один тип змінних, що не враховує можливі зміни об'єкта дослідження
	Уможливорює оцінку моделі за допомогою статистичних тестів	Це дає можливість оцінити надійність моделі
	Є надійним методом	Метод добре працює навіть у тому випадку, якщо були порушені початкові припущення, включені в модель
	Дає змогу працювати з великим обсягом інформації без спеціальних підготовчих процедур	Цей метод не вимагає спеціального обладнання для роботи з великими базами даних
Недоліки	Проблема отримання оптимального дерева рішень є NP- повної з погляду деяких аспектів оптимальності навіть для простих завдань	Отже, практичне застосування алгоритму дерев рішень засноване на евристичних алгоритмах, таких як алгоритм «жадібності», де єдино оптимальне рішення вибирається локально в кожному вузлі. Такі алгоритми не можуть забезпечити оптимальність усього дерева в цілому.

1	2	3
	Побудова занадто складних конструкцій, які недостатньо повно представляють дані	Щоб уникнути цієї проблеми, потрібно використовувати метод «регулювання глибини дерева».
	Суб'єктивна оцінка	Імовірності, отримані методом експеного опитування, можуть мати суб'єктивний характер через необізнаність чи лобіювання власної думки, смаків й уподобань
	Існують елементи, які складно зрозуміти з моделі	Це явище може бути викликано проблемами парності або мультиплексарності. Розв'язання цієї проблеми можливе, наприклад, зміною репрезентації концепту в моделі (складання нових суджень), або використання алгоритмів, які більш повно описують і репрезентують концепт (наприклад метод статистичних відносин, індуктивна логіка програмування).

Джерело. Узагальнено авторами.

1. Заміна окремих агрегатів системи очистки повітря. Ураховуючи особливості функціонування підприємства, усі агрегати не можуть бути введені в дію одночасно. Якщо підприємство закупить агрегатів більше, ніж зможе ввести в дію за відведений час, то понесе збитки на рівні вартості обладнання, яке не було введено в дію. Якщо буде закуплено недостатню кількість агрегатів, наростатимуть екологічні проблеми. За оцінками експертів, отриманими методом анкетного опитування, екологічні проблеми, пов'язані з неможливістю введення в дію агрегатів, складатимуть 20 000 грн. Вартість обладнання складає 1500 грн за кожен агрегат. Імовірна вигода від установлення кожного з агрегатів складе 6500 грн (табл. 3).

Таблиця 3

Розраховані дані для прийняття рішень щодо заміни агрегатів системи очистки повітря ПАТ «Одеський припортовий завод» (1 точка)

Рішення	Стан природи		
	кількість придбаного обладнання	20	30
20	-10 000	60 000	40 000
30	85 000	150 000	90 000
40	70 000	136 000	120 000

Джерело. Розраховано авторами.

Таблиця 4

Вихідні дані та результати розрахунків для прийняття рішень щодо придбання фільтрів для очищення повітря (2 точка) та модернізації вентиляційних шаф (3 точка)

Точка можливого розвитку подій	Варіант	Орієнтовані витрати на закупівлю та встановлення обладнання, грн	Імовірність	Отриманий результат, грн
Придбання фільтрів для очищення повітря	Фільтри закордонних виробників	150 000	0,2	56 000
		72 000	0,1	21 000
	Фільтри вітчизняних виробників	90 000	0,4	120 000
		48 000	0,3	95 000
Модернізація вентиляційних шаф	Самостійне здійснення модернізації	25 000	0,2	109 000
		12 000	0,3	130 000
	Здійснення модернізації сторонніми організаціями	102 000	0,2	153 000
		18 000	0,3	122 000

Джерело. Дані отримано з офіційних сайтів підприємств [1].

Імовірна загроза	Альтернативні можливі дії	Точки можливостей	Події	Імовірність	Результат	Потенційні можливості
------------------	---------------------------	-------------------	-------	-------------	-----------	-----------------------

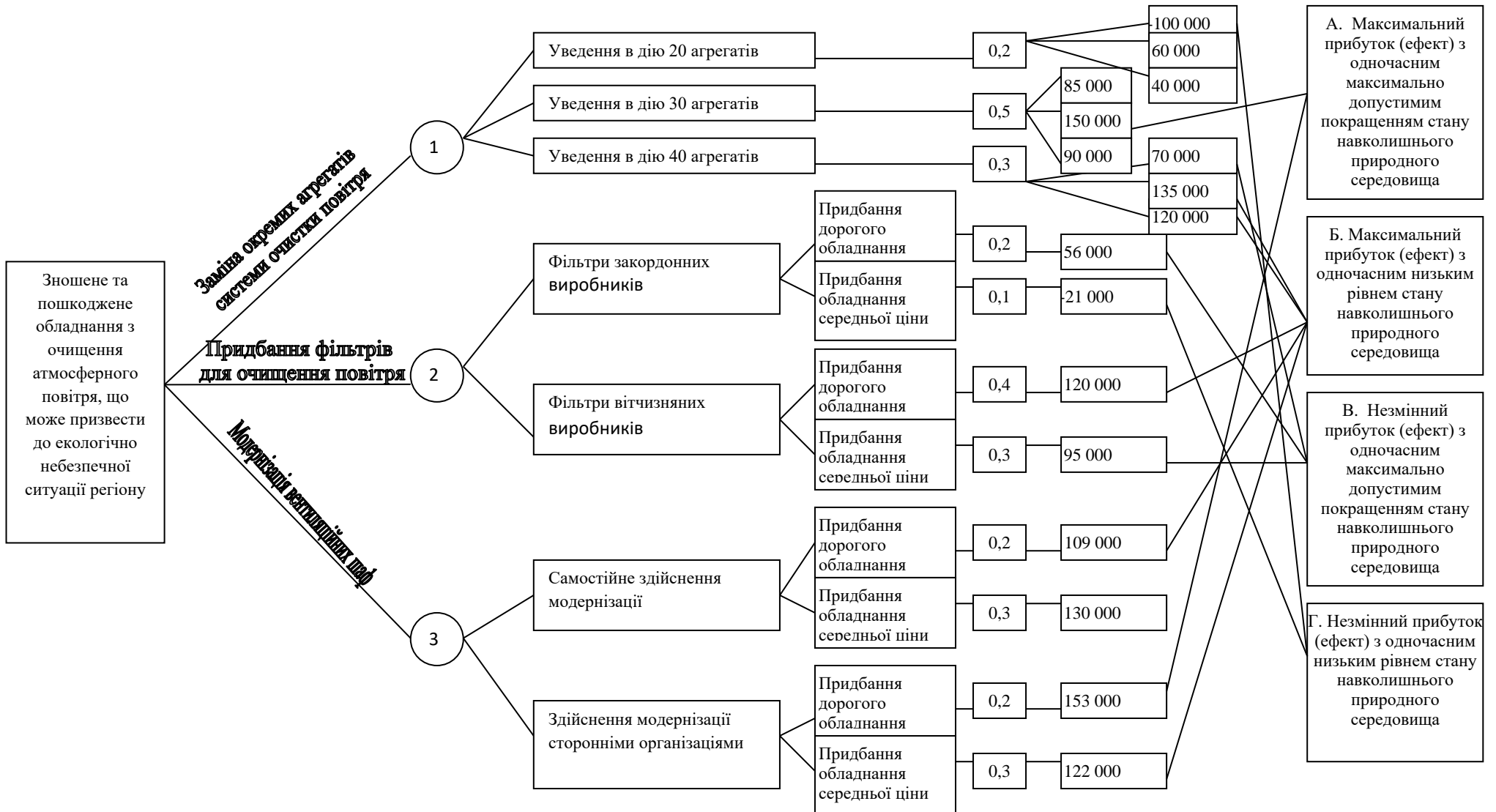

Рис. 2. Модель антиципативного управління ЕЕС підприємства ПАТ «Одеський припортовий завод» методом «дерева рішень»
 Джерело: сформовано авторами.

Отже, оптимальна кількість закупленого устаткування при першій точці можливого розвитку подій відповідає значенню 136 000 грн і становить 40 агрегатів. Аналогічно провели розрахунки, використовуючи вихідні дані з табл. 2, для прийняття рішень щодо придбання фільтрів для очищення повітря (2 точка) та модернізації вентиляційних шаф (3 точка).

Потрібно відзначити, що ідентифікована загроза є випадковою подією, яка при заданих умовах може або відбутися, або ні (при цьому існує ймовірність ($0 \leq p \leq 1$) того, що вона відбудеться за заданих умов). Тому якщо обрано певний індикатор, що відображає вплив певної події на результати діяльності, то його значення є випадковою величиною, тобто величиною, яка в результаті випробувань може набути певних значень (із сукупності своїх значень) із певним рівнем імовірності [5, с. 189].

Ураховуючи ймовірності, отримані експертним опитуванням працівників, матимемо розраховані результати та потенційні можливості розвитку подій, що відображено на рис. 2.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Потреба використання антисипативного управління зумовлена можливістю підготовки до різноманітних потенційних еколого-економічних загроз за допомогою раннього виявлення неочікуваних подій, передбачення найбільш імовірного розвитку ЕЕСП та розроблення на цій основі сукупності превентивних заходів. Сформована модель антисипативного управління ЕЕС підприємства ПАТ «Одеський припортовий завод» методом «дерева рішень» показала, що за умови виникнення можливої загрози щодо «значної зношеності та пошкодженості обладнання з очищення атмосферного повітря, що може призвести до екологічно небезпечної ситуації регіону», підприємств, згідно з прорахованими траєкторіями розвитку, найефективнішим (отримання максимального результату з оптимальними витратами, що забезпечить мінімізацію екодеструктивного впливу на атмосферне повітря) є модернізація вентиляційних шаф з уловлювання та очищення атмосферного повітря сторонніми організаціями з отриманням позитивного економічного результату у 153 000 грн.

Джерела та література

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua>
2. Антисипативне управління машинобудівними підприємствами на засадах слабких сигналів : монографія / [О. Є. Кузьмін та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 223 с.
3. Антисипативное управление сложными экономическими системами: модели, методы, инструменты : монография / Р. А. Руденский ; [науч. ред. проф. Ю. Г. Лысенко]. – Донецк : Юго-Восток, 2009. – 257 с. – (Сер. : Жизнеспособные системы в экономике = Життєздатні системи в економіці).
4. Богоніколог Н. Д. Моделі антисипативного управління у фінансовій діяльності підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : [спец.] 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Н. Д. Богоніколог ; Харк. нац. екон. ун-т. – Харків, 2005. – 18 с.
5. Гурьянова Л. С. Модели антисипативного управления финансовой безопасностью предприятия / Л. С. Гурьянова, Т. С. Клебанова // Теория активных систем : междунар. науч.-пркт. конф., 16–18 ноября 2005 г. : тезисы докл. – М. : ИПУ РАН, 2005. – С. 186–188.
6. Економічний словник-довідник / [за ред. С. В. Мочерного]. – Київ : Феміна, 1995. – 549 с.
7. Прохорова В. В. Антикризове управління підприємством як система заходів його ефективного розвитку / В. В. Прохорова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2009. – № 35. – С. 12–21.
8. Рогович А. Т. Модели антисипативности угроз в финансовой деятельности предприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/7_DN_2015/Economics/17600.doc.htm.

Любовь Липич, Татьяна Глубицкая. Оптимизация функционирования эколого-экономических систем предприятия на основе антисипативного управления. В статье выделяются этапы осуществления антисипативного управления эколого-экономической системы предприятий. Проанализированы главные преимущества и недостатки использования метода «дерева решений» в антисипативном управлении. Сформирована модель антисипативного управления эколого-экономической системы и апробирована на исследуемом предприятии.

Ключевые слова: антисипативное управление, эколого-экономическая система предприятия, оптимизация, метод «дерево решений»

Lyubov Lipych, Tatiana Glubitska. The Optimization of Ecological and Economic Systems is on the Basis of the Antysypatyvne Management. The author singled out stages of implementation the antysypatyv management of ecological and economic system of enterprises. The author analyzes the main advantages and disadvantages of using the method of «decision tree» in the antysypatyv management. There are formed the antysypatyv management model ecological and economic system and test it in the target company.

Key words: the antysypatyv management, ecological and economic system of the enterprise, optimization, method of «decision tree».

Наталія Коленда – кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

Груповий соціальний потенціал: поняття, основні ознаки та складники

У статті на основі емпіричного аналізу та узагальнення визначено ознаки групового соціального потенціалу та подано авторське трактування його сутності. Виокремлено складники групового соціального потенціалу та подано їх характеристику. Розглянуто види групового соціального потенціалу.

Ключові слова: соціальний потенціал, груповий соціальний потенціал, група, колектив, людський потенціал, репродуктивний потенціал, комунікативний потенціал, організаційний потенціал.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процеси глобалізації, які супроводжують практично всі сфери життя суспільства, не можуть не охопити діяльність окремої людини чи групи осіб. Людина, вникаючи в сучасний інформаційний простір, може швидко в ньому дезорієнтуватися й обрати хибний шлях розвитку. При цьому міжнародні організації останнім часом почали приділяти все більше уваги особистісному розвитку індивіда, задекларувавши це і в стратегії розвитку людства. Зокрема, зазначено, що найбільшою цінністю особи є її життя й вона повинна спрямовувати всі свої зусилля на його найраціональніше використання та організацію.

У зв'язку з цим посилилась увага науковців до вивчення потенціалу окремої особи чи групи людей. Зважаючи на те, що кожен індивід не є відокремленою частиною суспільства, а його життя та діяльність відбувається в соціумі, логічним є дослідження саме групового соціального потенціалу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення джерел наукової літератури засвідчило, що теоретична та методологічна база дослідження соціального потенціалу практично відсутня. Перші наукові напрацювання в цій сфері пов'язані з іменами Ф. Фукуями, П. Бурдьє, Дж. Коулмена, Р. Патнема. Вітчизняна й зарубіжна наука поповнилася дослідженнями С. Бабенко, М. Лесечко, Л. Панкова, Н. Тютюнник, А. Чемерис, С. Штирбул та ін. О. Амоша, Є. Грішнова, Ю. Канигін, В. Мальцев, О. Морозов, О. Сидорчук наукові інтереси пов'язують із дослідженням складників соціального потенціалу на різних рівнях.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – розгляд теоретичної бази вивчення групового соціального потенціалу та її розширення в частині формування змістового наповнення поняття. Це потребує виконання таких завдань:

- визначення основних ознак групового соціального потенціалу й формулювання авторського трактування його сутності;
- вивчення підходів до компонентної структури цього виду потенціалу та подання авторського бачення;
- розроблення підходу до класифікації групового соціального потенціалу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Соціальний потенціал – складна соціально-економічна категорія, вивченню якої на сьогодні приділено досить мало уваги. Крім того, складність дослідження зумовлюється тим, що соціальний потенціал можна розглядати як утворення, яке формується на різних рівнях, змінюючи при цьому своє змістове наповнення й структуру.

Зокрема, С. Штирбул виокремила чотири рівні соціального потенціалу: нано-, мікро-, макро- та метарівні. При цьому суб'єктами соціального потенціалу відповідно до рівнів є:

- на нанорівні – сім'я;
- на мікрорівні – працівники, безробітні, малий, середній і великий бізнес;
- на макрорівні – держава й, частково, великий бізнес (транснаціональні корпорації), громадянське суспільство;
- на метарівні – громадянське суспільство загалом [1].

Дещо подібний підхід до визначення рівнів соціального потенціалу сформовано Д. Афанасьєвим. Виділяючи нано-, мікро-, мезо-, макро- й метарівень, він зазначає, що суб'єктами на нанорівні є сім'я, на мікро- та мезорівнях – учасники спільнот, соціальних груп; на макрорівні – держава, соціальні класи, страти, громадянське суспільство: на метарівні – людська спільнота загалом [2, с. 11]

Проведене аналітичне дослідження підходів і їх узагальнення дали підставу сформулювати авторське бачення щодо виділення рівнів та носіїв соціального потенціалу. У зв'язку з цим у попередніх працях нами визначено рівні соціального потенціалу, зокрема нано-, мікро-, локальний та макро-рівень [3, с. 16]. Відповідно до виділених рівнів основними видами соціального потенціалу будуть:

- індивідуальний соціальний потенціал, яким володіють окрема особа, індивід;
- груповий соціальний потенціал, носієм якого може бути сім'я, формальні й неформальні об'єднання громадян;
- соціальний потенціал підприємства, яким наділені працівники певного господарюючого суб'єкта;
- соціальний потенціал регіону, носієм якого є населення регіону;
- соціальний потенціал суспільства, носій котрого – населення держави.

На нанорівні формуються індивідуальний та груповий соціальні потенціали. Саме на вивченні останнього й пропонуємо зосередити свою увагу.

Огляд наукової літератури засвідчив практичну відсутність напрацювань у сфері дослідження групового соціального потенціалу. Як бачимо, це поняття є новим, що вимагає більш детального вивчення. Проте ті напрацювання, які стосуються загальних аспектів соціального потенціалу, дають підставу зробити деякі узагальнення та виділити окремі ознаки, якими характеризуватиметься й груповий соціальний потенціал.

Отже, під соціальним потенціалом пропонуємо розуміти можливості визначеного об'єкта (людини, сім'ї, трудового колективу, регіону, суспільства загалом), як наявні, так і приховані, які формуються в процесі спільної діяльності між окремими індивідами чи їх групами, та є результатом суспільних відносин, що за конкретних умов виражають ставлення індивідів один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя та реалізуються за відповідних умов, а також здатностей діяти у відповідних сферах для отримання бажаного результату [4, с. 114].

О. Шкартан визначає соціальний потенціал як присвоєні ресурси, які група здатна й готова застосовувати у своїх інтересах і застосовує, спираючись на суб'єктивні фактори (традиції, моделі поведінки тощо) [5, с. 95]. Також він зазначає, що соціальний потенціал групи визначається присвоєними нею ресурсами, об'єктивною можливістю та суб'єктивною готовністю оволодіти додатковими ресурсами, використовувати їх, нарощувати. При цьому групи між собою перебувають у боротьбі за наявні в соціумі ресурси. І тому груповий соціальний потенціал – це можливості освоєння ресурсів, які залежать від об'єктивних (доступність ресурсів) та суб'єктивних (готовність спільноти до освоєння ресурсів) чинників.

В. Тарасенко соціальний потенціал визначає як сукупну енергію населення, яка проявляється від впливом певних стимулів і мотивів. При цьому реалізація соціального потенціалу групи залежить від сформованих потреб, домінуючих інтересів, нормативно-етичних норм та стандартів [6, с. 123].

М. Лесечко й А. Чемерис розглядають соціальний потенціал як сукупність спільних та індивідуальних можливостей – демографічних, освітніх, професійних, соціально-інфраструктурних, працевлаштування й подібних [7, с. 235].

Узагальнення розглянутих підходів потребує врахування низки особливостей. Насамперед, потрібно зауважити, що груповий соціальний потенціал не можна розглядати як сукупність чи поєднання індивідуальних соціальних потенціалів. Це зумовлено тим, що груповий соціальний потенціал формується, хоча й на тому самому рівні, проте вимагає до себе зовсім інших підходів.

Особливість групового соціального потенціалу полягає в тому, що його формування вимагає наявності, як мінімум, двох суб'єктів, які взаємодіють між собою. Крім того, якщо при формуванні індивідуального соціального потенціалу можна було орієнтуватися на єдину мету діяльності його носія, то в цьому випадку цілі можуть відрізнятись й потребують попереднього узгодження та знаходження консенсусу. Також протягом періоду формування й реалізації групового соціального потенціалу потрібно постійно підтримувати стійкі зв'язки між його носіями, оскільки втрата зв'язку може змінити цільові установки та тип самого потенціалу.

Варто також урахувати мотиви діяльності, сформовані потреби й актуальні інтереси, відштовхуючись від яких, можна коригувати величину потенціалу та ефективність його використання. Крім того, важливим при формуванні групового соціального потенціалу є врахування сформованих морально-етичних норм, стандартів, традицій, звичаїв, моделей поведінки, які характерні для певної групи.

Також потрібно не забувати про те, що групи можуть конкурувати між собою й це можна використати як позитивний чинник під час формування групового соціального потенціалу. Забезпечуючи здорову міжгрупову конкуренцію, можна стимулювати носіїв потенціалу, нарощувати його величину та ефективніше використовувати. При цьому така боротьба неприпустима в середині групи.

Як бачимо, формування та реалізація групового соціального потенціалу є складним процесом, який має свої особливості, а саме:

- відображає можливості діяльності й реалізації цілей групи людей;
- характеризує можливості та готовність певної спільноти до освоєння й ефективного використання ресурсів;
- потребує налагодження стійких комунікативних зв'язків;
- величина залежить від правильно обраних стимулів і мотивів з урахуванням відомих потреб, актуальних інтересів спільнот;
- процес формування потребує врахування наявних морально-етичних принципів, норм, моделей поведінки, традицій, звичаїв;
- формування повинно бути націлене на отримання синергетичного ефекту.

На основі виділених ознак груповий соціальний потенціал визначимо як можливості групи людей діяти та досягати спільної мети, які формуються в процесі соціалізації й налагодження стійких суспільних відносин і спрямовані на оволодіння ресурсами та їх подальше ефективне використання для отримання синергетичного ефекту.

Урахувавши змістове наповнення групового соціального потенціалу й основні характеристики, визначимо його складники:

- людський потенціал як сукупність основоположних прав, здібностей, можливостей індивіда та спільноти, рівень розвитку й реалізації яких підвищує (чи знижує) продуктивність діяльності соціуму [8, с. 156] або як узагальнену характеристику можливостей реалізації різних форм і видів діяльності, які властиві або окремому індивіду, або виділенім за певним критерієм (суспільним, культурним тощо) групам людей [9, с.1159];
- репродуктивний потенціал – це здатність до відтворення;
- комунікативний потенціал – це можливості, які відображають уміння налагоджувати зв'язки та здійснювати обмін інформацією між суб'єктами суспільних відносин;
- організаційний потенціал – це можливості, які визначають здатність особи до ведення спільної діяльності.

Зрозуміло, що перелік складників групового соціального потенціалу можна було б розширити, що було б логічним. Проте потрібно пам'ятати, що групу формують особи, наділені індивідуальним соціальним потенціалом, котрі, стаючи членом спільноти, не втрачають цього потенціалу.

Основними складовими частинами індивідуального соціального потенціалу є:

- потенціал життя – це кількість років, які людина може прожити за існуючого рівня середньої тривалості життя та можливостей соціально-економічного розвитку суспільства;
- потенціал здоров'я – це закладені природою й здобуті протягом життя можливості людини, які визначають її фізичну силу, працездатність, тривалість періоду трудової активності, стійкість до хвороб;
- інтелектуальний потенціал – це можливості людини, які визначають її здатність до само-реалізації, самоствердження й пристосування до умов суспільства;
- освітній потенціал – це можливості людини, які формуються в процесі виховання, навчання та самоосвіти;
- культурний потенціал – це можливості людини, які формуються протягом тривалого періоду в процесі соціалізації людини й визначають її здатність адаптуватися до соціального довкілля [10, с. 56].

Виходячи із сутності групового соціального потенціалу та враховуючи розглянуті підходи до його компонентної будови, можемо виокремити деякі його види.

Грунтуючись на дослідженнях Р. Патнема [11], виділимо такі види групового соціального потенціалу залежно від його носія:

- сполучний – це можливості налагодження відносин та здійснення продуктивної діяльності в межах однорідних груп (сім'я, близькі друзі), що дає змогу кожному з групи бути прийнятим у суспільстві;

– з'єднувальний – це можливості налагодження відносин і здійснення продуктивної діяльності між членами менш стійкої групи, яка характеризується більш слабкими та різносторонніми зв'язками й може сприяти просуванню суспільними сходами лише окремим членам групи.

Залежно від рівня групового соціального потенціалу та динаміки розвитку, виокремимо такі його види:

– репродуктивний, який відповідає рівню, що був на початковому етапі формування, і не відзначається жодними позитивними чи негативними змінами. Репродуктивний груповий соціальний потенціал не має жодних як кількісних, так і якісних змін;

– продуктивний – це соціальний потенціал, величина якого постійно зростає. При цьому відбувається покращення як якісних, так і кількісних характеристик;

– деструктивний – соціальний потенціал, величина якого зменшується, а якісні й кількісні характеристики погіршуються.

Залежно від результату реалізації груповий соціальний потенціал можна поділити на:

– прихований або нереалізований (не має проявів у соціальному середовищі, його реалізація не приносить користі ні суспільству, ні його носіям);

– інтровертний реалізується в соціальному середовищі, приносячи вигоду лише його носіям (групі, спільноті);

– екстравертний (реалізується в соціальному середовищі з користю для суспільства та його носіїв).

Аналізуючи компонентну структуру групового соціального потенціалу, можна зробити висновок, що його формування передбачає:

– узгодження інтересів групи;

– підбір членів групи таким чином, щоб максимізувати ефект від їхньої спільної діяльності;

– постійний моніторинг потреб, інтересів громадян та формування відповідних мотивів і стимулів;

– адаптацію законодавства, яке регулює діяльність об'єднань, із метою максимального задоволення інтересів громадян і держави;

– пропагування інституту сім'ї;

– проведення сприятливої демографічної та соціальної політики;

– пропагування толерантності й терпимості, лояльності до окремих членів суспільства, їхніх груп та об'єднань;

– забезпечення доступності ресурсів для всіх соціальних груп і справедливості під час їх розподілу.

Крім того, реалізація соціального потенціалу має функціональне спрямування. Тому введення групового соціального потенціалу націлена на:

– відтворення населення;

– збереження сімейних традицій;

– виховання та становлення нового покоління в суспільстві;

– захист інтересів членів суспільства;

– формування соціально свідомих груп й об'єднань, які б взаємодіяли між собою, підтримували здорову конкуренцію та не розшаровували суспільство.

Також функціональне призначення групового соціального потенціалу можна характеризувати як сприяння відтворенню людини, гармонійному розвитку особистості; створенню сприятливого інформаційного простору взаємодії й підвищенню ефективності комунікації; формуванню солідарності між членами груп та об'єднань у розв'язанні спільних проблем і досягненні поставленої мети.

Урахування визначених особливостей формування та реалізації групового соціального потенціалу дасть змогу підвищити рівень соціального розвитку суспільства загалом і кожного його члена зокрема.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проведене дослідження дало змогу ще раз пересвідчитися, що проблеми формування й реалізації соціального потенціалу тільки набирають свого розвитку, у зв'язку з чим теоретична база вивчення соціального потенціалу на різних рівнях практично не сформована, хоча вже є низка напрацювань, у яких висвітлено особливості соціального потенціалу підприємства та регіону.

Тому першочергово визначено рівні соціального потенціалу, зокрема нано-, мікро-, макро- та метарівень і його носії. У дослідженні зосереджено увагу на вивченні групового соціального потенціалу, який формується на нанорівні та носіями котрого є сім'ї, певні групи, об'єднання, спільноти.

На основі узагальнення й систематизації напрацювань науковців і результатів наших попередніх досліджень удалося виокремити ознаки групового соціального потенціалу та на основі цього подати власне бачення сутності цього поняття. Також запропоновано його компонентну будову й виділено види з урахуванням сформованих критеріїв.

Проте це дослідження не можемо вважати повним і таким, що розкриває всі аспекти формування та реалізації групового соціального потенціалу. Зокрема, подальші зусилля потрібно зосередити на розробці методики оцінки рівня групового соціального потенціалу й методів управління ним.

Джерела та література

1. Штырбул С. А. Социальный капитал и социальный потенциал: субъекты и функции : автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. А. Штырбул. – М. : МГУ, 2010. – 27 с.
2. Афанасьев Д. М. Теоретико-методологичні підходи до визначення поняття «соціальний потенціал» / Д. М. Афанасьев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія : Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : Говерла, 2014. – Вип. 31. – С. 10–12.
3. Коленда Н. В. Соціальний потенціал: рівні формування та реалізації / Н. В. Коленда // Економічний дискурс : міжнар. зб. наук. праць. – Вип. 1. (м. Кам'янець-Подільський) / відпов. ред. Н. В. Семенишена. – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 15–17.
4. Коленда Н. В. Соціальний потенціал: сутність та основні ознаки / Н. В. Коленда // Вісник Одеського національного університету : наук. журн. – Серія : Економіка. – Т. 18. – Вип. 1. – 2013. – С. 105–115.
5. Шкаратан О. И. Социология неравенства. Теория и реальность / О. И. Шкаратан ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Издат. дом Высш. шк. экономики, 2012. – 528 с.
6. Тарасенко В. И. Социология потребления: методологические проблемы / В. И. Тарасенко. – Киев : Наук. думка, 1993. – 288 с.
7. Лесечко М. Соціальний капітал: проблеми розвитку й оцінки / М. Лесечко, А. Чемерис // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – Київ : Вид-во УАДУ, 2001. – 424 с.
8. Саксельцев И. Г. Концептуальные основы понятия «человеческий потенциал» / И. Г. Саксельцев // Человек. История. Культура : исторический и философский альманах. – Саратов : Поволжская академия гос. службы им. П. А. Столыпина, 2005. – № 4. – С. 153–160.
9. Юдин Б. Г. Человеческий потенциал / гл. ред. И. И. Мазуп, А. Н. Чумаков // Глобалистика. Энциклопедия ; Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М. : ОАО Изд-во «Радуга», 2003. – 1328 с.
10. Коленда Н. В. Индивидуальный социальный потенциал та підходи к его исследованию / Н. В. Коленда // Устойчивое развитие : междунар. журн. – Варна, 2014. – № 17. – С. 54–56.
11. Putnam R. The Prosperous Community – Social Capital and Public Life / R. Putnam // American Prospect. – 1993. – № 13. – P. 35–42.

Наталья Коленда. Групповой социальный потенциал понятия, основные характеристики и составляющие. В статье определены уровни социального потенциала, в частности нано-, микро-, макро- и метауровень, и его носители. В исследовании внимание сосредоточено на изучении группового социального потенциала, который формируется на наноуровне и носителями которого являются семьи, определенные группы, объединения, сообщества.

На основе обобщения и систематизации наработок ученых и результатов предыдущих исследований автора удалось выделить характеристики группового социального потенциала и на основе этого дать свое видение сущности этого понятия как возможности группы людей действовать и достигать общих целей, которые формируются в процессе социализации и налаживания устойчивых общественных отношений и направлены на овладение ресурсами и их дальнейшее эффективное использование для получения синергетического эффекта. Также предлагается его компонентная структура и выделяются виды с учетом сформированных критериев.

Ключевые слова: социальный потенциал, групповой социальный потенциал, группа, коллектив, человеческий потенциал, репродуктивный потенциал, коммуникативный потенциал, организационный потенциал.

Nataliia Kolenda. Group Social Potential: Concept, Main Features and Components. The levels of social potential, including: nano-, micro-, macro- and metalevel and its carrier are certain in the article. In research attention is concentrated on the study of group social potential, that is formed on a nanolevel and its carriers are families, certain groups, associations, community.

Based on generalization and systematization of works of scientists and results of previous researches of author, it was succeeded to distinguish the signs of group social potential and basis of it to give own vision of the essence of this concept as possibilities of group of people to act and achieve a joint purpose, that is formed in the process of socialization and establishment of stable social relations and focused on appropriation of resources and their further

effective use with the purpose of obtaining a synergistic effect. The component structure of group social potential are offered and types considering the formed criteria are selected.

Key words: social potential, group social potential, group, collective, human potential, reproductive potential, communicative potential, organizational potential.

УДК 657.37

Інна Макаренко – кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі

У статті розглянуто ключові перспективи й проблеми в складанні та поданні звітності зі сталого розвитку; охарактеризовано тенденції в її поширенні. Узагальнено ключові переваги звітності зі сталого розвитку за рівнями стейкхолдерів (корпоративний, регіональний, макрорівень). Указано на проблеми в складанні звітності зі сталого розвитку в розрізі загальних труднощів її подання, забезпечення якості та верифікації.

Ключові слова: звітність зі сталого розвитку, стейкхолдери, інтегрована звітність, корпоративна відповідальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання поширення звітності зі сталого розвитку (далі – ЗСР) та її концентрації в інтегрованому форматі в умовах глобалізації фінансових ринків і появи практик відповідального інвестування набуває особливої актуальності. Важливими аспектами в дослідженні ЗСР постають аналіз доцільності її подальшого розвитку та розбудови інституційного підґрунтя, оскільки сама по собі методологія ЗСР має нетривалу історію розвитку. На нашу думку, таку роботу потрібно проводити в контексті зіставлення переваг та проблем у складанні, поданні й перевірці ЗСР.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У наукових колах точаться жваві дискусії щодо доцільності запровадження ЗСР з огляду на поєднання добровільного характеру розкриття інформації про корпоративну відповідальність та обов'язкові вимоги окремих регуляторів стосовно її впровадження. Популярними є також думки науковців із цього приводу: переваги ЗСР розкрито в працях Р. Екклзай Д. Салтцмана [3]; окремі недоліки в її використанні наводять Я. Петраков, С. Шульга [8], Р. Грей [5]. Водночас у працях українських учених Н. Ільченко [9], Н. Лоханової [13], М. Корягіна, Р. Костирка [11], Р. Кузіної [12], П. Куцика [10–12] підходи до доцільності застосування ЗСР та інтегрованої звітності розкрито в загальному вигляді. Потребує суттєвого поглиблення визначення основних переваг і недоліків процесу складання та подання ЗСР.

Мета й завдання статті – обґрунтування ключових переваг ЗСР для основних категорій стейкхолдерів та визначення окремих застережень у її складанні й поданні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. ЗСР, або, як її ще називають, звітність із корпоративної відповідальності (Corporate Responsibility Reporting (CRR) чи звітність за потрійним підсумком (Triple Bottom Line, (TBL)), за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative (2011) [4], означає практику вимірювання, розкриття, підзвітності зовнішнім і внутрішнім стейкхолдерам щодо діяльності організації відповідно до цілей сталого розвитку. Зазначені цілі згруповано за екологічним, соціальним й економічним виміром діяльності компанії. Екологічний вимір стосується впливу компанії на живі та неживі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. Соціальний вимір сталого розвитку стосується соціальних систем, із якими взаємодіє компанія, а економічний – економічних умов для її стейкхолдерів та економічних систем на локальному, національному та глобальному рівнях [4]. Звітність зі сталого розвитку на сьогодні може подаватися як окрема частина корпоративного звіту компанії або у форматі інтегрованої звітності (ІЗ).

На думку Р. Екклзай Д. Салтцмана, інтегрована звітність – це не просто зібрання кожної окремо взятої частини інформації про діяльність, вона показує відношення між суттєвими фінансовими та

effective use with the purpose of obtaining a synergistic effect. The component structure of group social potential are offered and types considering the formed criteria are selected.

Key words: social potential, group social potential, group, collective, human potential, reproductive potential, communicative potential, organizational potential.

УДК 657.37

Інна Макаренко – кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі

У статті розглянуто ключові перспективи й проблеми в складанні та поданні звітності зі сталого розвитку; охарактеризовано тенденції в її поширенні. Узагальнено ключові переваги звітності зі сталого розвитку за рівнями стейкхолдерів (корпоративний, регіональний, макрорівень). Указано на проблеми в складанні звітності зі сталого розвитку в розрізі загальних труднощів її подання, забезпечення якості та верифікації.

Ключові слова: звітність зі сталого розвитку, стейкхолдери, інтегрована звітність, корпоративна відповідальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання поширення звітності зі сталого розвитку (далі – ЗСР) та її концентрації в інтегрованому форматі в умовах глобалізації фінансових ринків і появи практик відповідального інвестування набуває особливої актуальності. Важливими аспектами в дослідженні ЗСР постають аналіз доцільності її подальшого розвитку та розбудови інституційного підґрунтя, оскільки сама по собі методологія ЗСР має нетривалу історію розвитку. На нашу думку, таку роботу потрібно проводити в контексті зіставлення переваг та проблем у складанні, поданні й перевірці ЗСР.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У наукових колах точаться жваві дискусії щодо доцільності запровадження ЗСР з огляду на поєднання добровільного характеру розкриття інформації про корпоративну відповідальність та обов'язкові вимоги окремих регуляторів стосовно її впровадження. Популярними є також думки науковців із цього приводу: переваги ЗСР розкрито в працях Р. Екклзай Д. Салтцмана [3]; окремі недоліки в її використанні наводять Я. Петраков, С. Шульга [8], Р. Грей [5]. Водночас у працях українських учених Н. Ільченко [9], Н. Лоханової [13], М. Корягіна, Р. Костирка [11], Р. Кузіної [12], П. Куцика [10–12] підходи до доцільності застосування ЗСР та інтегрованої звітності розкрито в загальному вигляді. Потребує суттєвого поглиблення визначення основних переваг і недоліків процесу складання та подання ЗСР.

Мета й завдання статті – обґрунтування ключових переваг ЗСР для основних категорій стейкхолдерів та визначення окремих застережень у її складанні й поданні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. ЗСР, або, як її ще називають, звітність із корпоративної відповідальності (Corporate Responsibility Reporting (CRR) чи звітність за потрійним підсумком (Triple Bottom Line, (TBL)), за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative (2011) [4], означає практику вимірювання, розкриття, підзвітності зовнішнім і внутрішнім стейкхолдерам щодо діяльності організації відповідно до цілей сталого розвитку. Зазначені цілі згруповано за екологічним, соціальним й економічним виміром діяльності компанії. Екологічний вимір стосується впливу компанії на живі та неживі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. Соціальний вимір сталого розвитку стосується соціальних систем, із якими взаємодіє компанія, а економічний – економічних умов для її стейкхолдерів та економічних систем на локальному, національному та глобальному рівнях [4]. Звітність зі сталого розвитку на сьогодні може подаватися як окрема частина корпоративного звіту компанії або у форматі інтегрованої звітності (ІЗ).

На думку Р. Екклзай Д. Салтцмана, інтегрована звітність – це не просто зібрання кожної окремо взятої частини інформації про діяльність, вона показує відношення між суттєвими фінансовими та

нефінансовими метриками. При цьому можна ідентифікувати три можливі напрями, у яких реалізуються переваги від цієї звітності: внутрішній – краще прийняття рішень щодо розміщення ресурсів, залучення стейкхолдерів і зниження репутаційних ризиків; зовнішні ринки – більш повне врахування потреб інвесторів у даних щодо сталого розвитку, зовнішнє регулювання – створення регуляторного середовища й, отже, зменшення ризиків недорозкриття інформації [3].

Натомість Я. В. Петраков та С. В. Шульга серед негативних аспектів у поширенні інтегрованої звітності відзначають емпіричний характер успішного формування такої звітності, можливість здійснення шахрайств з ІЗ унаслідок слабого інституційного забезпечення, необхідність додаткових коштів для збору й інтерпретації даних, можливе погіршення своєчасності, суттєвості та недоречності в їх поданні, недостатній попит на ІЗ унаслідок недорозвиненого ринку капіталу в Україні, низького рівня прозорості звітування й бюрократизації регулювання цього процесу [8].

Питання щодо доцільності складання ЗСР, у тому числі й в інтегрованому форматі, піднімає у своїх працях Р. Грей, наголошуючи на тому факті, що не варто абсолютизувати зв'язок між КСВ, фінансовими показниками та добровільною звітністю зі сталого розвитку, яка не повною мірою відповідає поняттю «сталого розвитку» й указує на необхідність обов'язкового регулювання порядку складання такої звітності [5]

На думку Дж. Lewis, більшість аналізованих транснаціональних компаній (68 % від досліджених у контексті розкриття ЗСР про екологічний вплив їх ланцюгів постачання) можуть бути звинувачені в «зеленому камуфляжі» – *greenwashing* – як практиці використання та поширення сприйняття компанії, її політик чи продукції як екологічно дружніх. Насправді ж, зазначає науковець, ЗСР, що публікується такими компаніями, досить часто не має достатнього рівня довіри, публікується без підтвердження третіми сторонами, має описовий якісний характер, сфокусований на цілях і перспективах діяльності організації, аніж на висвітленні їхніх поточних досягнень у сталому розвитку [7].

Отже, питання доцільності складання й подання ЗСР набуває особливого значення в межах збалансування інформаційних запитів стейкхолдерів компанії, що звітують; витрат на підготовку такої звітності та рівня її підтвердження. У зв'язку з цим детально зупинимося на перевагах ЗСР, що зумовили її поширення, та проведемо критичний аналіз її недоліків.

Ключовими тенденціями у світі на сьогодні є поступове зростання частки компаній, що розкривають у тому чи іншому форматі інформацію про свою корпоративну відповідальність з огляду на екологічний, соціальний та економічний виміри (рис. 1). За дослідженням KPMG 2015, частка таких компаній серед 4500 найбільш компаній у 45 країнах світу (N100) зростає досить суттєво – із 12 % у 1993 – до 73 % у 2015-му. Подібною тенденцією характеризується й спільнота найбільших у світі, за версією Fortune, 250 компаній. За останні три роки частка компаній, які звітують за показниками сталого розвитку, коливалась у межах 92–95 % і в осяжному майбутньому перебуватиме на такому самому рівні.

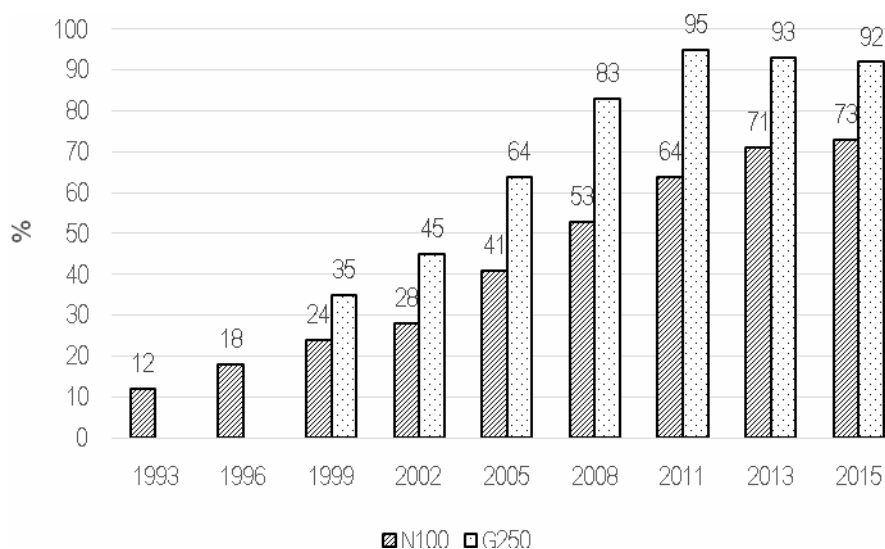

Рис. 1. Частка компаній, які подають ЗСР у складі корпоративного звіту

Складено автором за [6].

Таке поширення ЗСР зумовлене не лише значними перевагами, які надає розкриття інформації для компаній, але й запровадженням обов'язкових вимог щодо її подання окремими країнами чи біржами. Наприклад, у таких країнах, як Індія (зростання частки компаній, що подають ЗСР, у 2015 р., порівняно з 2013-м, на 27 %), Тайвань (зростання на 21 %), Норвегія (зростання на 17%), зумовлене, передусім, введенням вимог щодо мандаторного розкриття ЗСР.

Драйверами зростання частки компаній, що подають ЗСР добровільно, передусім, вважаються покращення ділової репутації та довіри до бізнесу за допомогою підвищення відкритості звітності всіх груп стейкхолдерів, відповідність очікуванням працівників як внутрішніх стейкхолдерів через зростання їхньої лояльності, спрощення доступу до капіталу й підвищення інвестиційної привабливості для таких категорій стейкхолдерів, як інвестори та кредитори, зростання якості прийняття рішень й операційної ефективності для менеджменту як внутрішньої групи стейкхолдерів [14]. Зокрема, як засвідчили дослідження, укладення інвесторами коштів у відібрані за критеріями сталого розвитку відповідальні компанії сприяли зростанню ціни їхніх акцій на 4,4 % [2], а компанії, які систематично публікують ЗСР, характеризуються значенням індексу Каплана-Зінгалеса (характеристика простоти доступу до фінансування) на 0,6 нижче, ніж ті компанії, які приділяють недостатню увагу такому звітуванню [1]. При цьому переваги від складання ЗСР, залежно від рівня розгляду стейкхолдерів компанії (корпоративний, регіональний, макрорівень), можуть бути структуровані в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та можливості ЗСР*

Рівень	Перевага
Корпоративний	Узагальнення ефектів сталого розвитку в традиційних формах фінансової звітності – балансі та звіті про сукупний дохід
	Визначення можливостей розвитку компанії, упровадження більш економних технологій і збереження ресурсів
	Більш повна ідентифікація, оцінювання, а отже, і управління соціальними, екологічними та похідними від них виробничо-фінансовими ризиками
	Створення умов для кращої взаємодії зі стейкхолдерами та отримання вигоди від взаєморозуміння, просування надійних ланцюжків постачання
	Прийняття більш відповідальних, обґрунтованих рішень менеджментом,
	Підвищення точності розрахунку вартості продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням вимірів сталого розвитку та зовнішніх і внутрішніх потоків ресурсів
	Підвищення лояльності та мотивації працівників
Регіональний	Створення позитивного іміджу в очах місцевої громади, зростання надійності та репутації компанії
	Підвищення суспільного сприйняття бізнесу компанії через її прозорість та врахування ініціатив сталого розвитку
	Просування практики та проектів сталого розвитку на регіональному рівні, а отже, отримання локальних переваг
	Забезпечення зіставності та порівнянності даних щодо діяльності компанії на галузевому й регіональному рівнях
Макрорівень	Просування компанії та її продукції на міжнародних ринках
	Доступ до проектів та джерел фінансування міжнародних фінансових організацій
	Здешевлення позикових ресурсів та підвищення довіри інвесторів на фінансових ринках через практики відповідального інвестування

* Розробка автора.

Поряд із багатообіцяючими перспективами та перевагами для різних категорій стейкхолдерів рівень подання ЗСР у фіксованому й загальновизнаному інтегрованому форматі – як рівному за складом і важливістю форматі фінансової звітності – поки що вкрай низький. Лише 6 % від загального числа найбільших компаній із 45 країн світу у 2015 р. відзначили належність своїх звітів до формату інтегрованих за версією Міжнародної ради з інтегрованої звітності (ІІРЗ).

Серед ключових причин, що виникають під час підготовки ЗСР та його інтеграції з фінансовою звітністю, можна назвати відсутність потрібних даних у компанії, низьку якість їх повноти й достовірності, обмеженість ресурсів та необхідність зовнішнього підтвердження ЗСР. Указаний перелік проце-

дурних причин може бути доповнений такими вагомими чинниками, як відсутність єдиної методології складання й подання ЗСР в інтегрованому форматі. Крім добровільної практики GRI, наявні різні стандарти ISO 26000 (International Standard Organization), the U.N. Global Compact, SA 8000.

Окремим важливим аспектом у поданні ЗСР залишається не лише забезпечення зіставності та порівняності звітності, але і її якісних характеристик (табл. 2) – суттєвості (низький рівень фокусування на ключових сферах діяльності компаній зі сталого розвитку/інформаційних запитах стейкхолдерів), валідації індикаторів (які не повною мірою розкривають діяльність компаній у соціальному, екологічному й економічному вимірах), надійності індикаторів (відсутність єдиної методики їх розрахунку та інтерпретації). Насамкінець залишається відкритою проблема забезпечення незалежного підтвердження ЗСР як частини корпоративного звіту й ЗСР в інтегрованому форматі з огляду на існування різних підходів до стандартизації такого підтвердження: AA 1000 Assurance Standard, International Standard for Assurance Engagements (ISAE 3000), додаткової вартості послуг із такого підтвердження для емітентів ЗСР, відсутності загальноприйнятих критеріїв якості такої звітності.

Таблиця 2

Проблемні напрями подання ЗСР

Проблемний напрям	Сутність	
Загальні питання складання й подання ЗСР	Відсутність чіткого розуміння й окреслення цільових груп стейкхолдерів та їх інформаційних потреб у ЗСР	
	Недостатній зв'язок між ЗСР та загальною корпоративною стратегією компаній	
	Необхідність залучення зовнішніх стейкхолдерів для формування інтегрального бачення індикаторів ЗСР	
	ЗСР та її відповідні формати (звіт із КСВ, звіт за потрійним підсумком) досить часто не відповідають справжньому розумінню сталого розвитку й не концентруються на потребах майбутніх поколінь	
Забезпечення якісних характеристик ЗСР	Суттєвість	Низький рівень фокусування на ключових сферах діяльності компаній зі сталого розвитку/інформаційних запитах стейкхолдерів
	Валідація індикаторів	Індикатори соціального, екологічного та економічного вимірів сталого розвитку, які наводяться в ЗСР, повною мірою не розкривають діяльність компаній в цих вимірах
	Надійність індикаторів	Відсутність уніфікованої методики розрахунку та інтерпретації індикаторів ЗСР see Gerhartetal
	Об'єктивність ЗСР	Використання ЗСР із метою створення «зеленого камуфляжу» та маніпуляції з даними
	Баланс інформації	Необхідність визначення співвідношення між різними вимірами сталого розвитку та фінансовою діяльністю при їх розкритті в інтегрованому форматі
	Необхідність інтегрованого формату	Усунення дублювання між фінансовою інформацією та індикаторами економічного виміру сталого розвитку
	Зіставність	Низький рівень зіставності ЗСР з огляду на галузеві особливості, особливості в регулюванні та поданні (фінансові й роздрібні організації фокусуються на розкритті соціальної інформації, автомобільні та видобувні компанії – на екологічній)
	Зрозумілість	Відсутність стандартизованих підходів до складання й подання ЗСР в умовах значної кількості індикаторів, запитів стейкхолдерів та форматів звітів не дають чіткого розуміння суті
Забезпечення належного рівня впевненості для ЗСР	За відсутності незалежного підтвердження даних споживачі звітної інформації не схильні довіряти її змісту.	
	Забезпечення якості інформації потребує незалежного підтвердження	

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Полярні підходи в наукових колах до визначення доцільності застосування ЗСР зумовлюють дуалістичність у її розумінні. ЗСР на сьогодні набуває значного поширення з огляду на потреби в задоволенні інформаційних запитів її ключових користувачів – різних груп стейкхолдерів, яких узагальнено за корпоративним, регіональним та макрорівнем. При цьому

ЗСР має низку переваг для кожної з цих груп, які концентруються насамперед навколо забезпечення більшої прозорості та обґрунтованості в прийнятті рішень, забезпечення ділової репутації.

Водночас питання інтеграції ЗСР із фінансовою звітністю потребують подальшого розвитку й вивчення з огляду на низький рівень розкриття та подання інтегрованої звітності.

Відсутність стандартизованих підходів до складання й подання ЗСР в умовах значної кількості індикаторів, запитів стейкхолдерів та форматів звітів, неверифіковане подання звітності створюють множину варіантів у її інтерпретації, знижують її якість для споживачів інформації. Знаходження балансу між перевагами й проблемами ЗСР створює передумови до її подальшого поширення.

Джерела та література

1. Cheng B. Corporate Social Responsibility and Access to Finance / B. Cheng, I. Ioannou and G. Serafeim // Social Science Research Network, 2011 [Elektronik resource]. – Mode of access : www.people.hbs.edu/kramanna/.../Dimson_Karakas_Li.pdf https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1847085
2. Dimson E. Active Ownership / E. Dimson, O. Karakas and X. Li [Elektronik resource]. – Mode of access : www.people.hbs.edu/kramanna/.../Dimson_Karakas_Li.pdf
3. Eccles R. Achieving Sustainability Through Integrated Reporting / R. Eccles, D. Saltzman // Stanford Social Innovation Review, Summer. – 2011. – P. 56–61.
4. G3.1 Sustainability Reporting Guidelines – Global Reporting Initiative [Elektronik resource]. – Mode of access : <https://www.globalreporting.org/.../G3.1-Guidelines-Incl-Technical-Protocol.pdf>
5. Gray R. Does sustainability reporting improve corporate behaviour?: Wrong question? Right time? / R. Gray // Accounting and Business Research. – 2006. – 36:sup1. – P. 65–88.
6. KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting. – 2015. – KPMG [Elektronik resource]. – Mode of access : <https://home.kpmg.com/.../2015/.../kpmg-international-surve>.
7. Lewis J. K. Corporate Social Responsibility/Sustainability Reporting Among the Fortune Global 250: Greenwashing or Green Supply Chain? / J. K. Lewis // 2016. – Faculty and Staff-Articles & Papers. Paper 56 [Elektronik resource]. – Mode of access : http://digitalcommons.salve.edu/fac_staff_pub/56
8. Petrakov Y. V. Integrated Reporting as Competitive Advantage for Ukrainian Companies: Determinants vs. Biases / Y. V. Petrakov, S. V. Shulha // БізнесІнформ. – 2015. – № 10. – С. 26–30.
9. Ільченко Н. В. Світові тенденції розвитку нефінансової звітності та розкриття інформації зі сталого розвитку [Elektronik resource] / Н. В. Ільченко // Ефективна економіка. – 2015. – № 9. – Mode of access : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4297>.
10. Корягін М. В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія / М. В. Корягін, П. О. Куцик. – Київ : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
11. Костирко Р. О. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові / Р. О. Костирко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 18–28.
12. Кузіна Р. В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія / Р. В. Кузіна. – Херсон : Грін Д. С., 2015. – 416 с.
13. Лоханова Н. О. Корпоративна звітність в Україні і світі в контексті євроінтеграції – вимоги інвесторів, проблеми, перспективи / Н. О. Лоханова // Економіка та держава. – 2014. – № 10. – С. 6–10.
14. Преимущества отчетности в области устойчивого развития Исследование компании EY и Центра корпоративного гражданства Бостонского колледжа [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY.../EY-Value-of-Sustainability-RUS.pdf.

Інна Макаренко. Отчетность по устойчивому развитию: перспектива для принятия решений стейкхолдерами, проблематичность для предоставления в интегрированном формате. В статье рассмотрены ключевые перспективы и проблемы в составлении и представлении отчетности по устойчивому развитию, охарактеризованы тенденции в ее распространении. Обобщаются ключевые преимущества отчетности по устойчивому развитию по уровням стейкхолдеров (корпоративному, региональному, макроуровню). Приведены проблемы в составлении отчетности по устойчивому развитию в разрезе общих проблем представления, качества и верификации такой отчетности. Особое внимание уделяется рассмотрению удельного веса отчетности по устойчивому развитию среди ведущих компаний мира, несмотря на тот факт, что интегрированный формат ее предоставления по-прежнему остается маловостребованным. Основным направлением в распространении отчетности по устойчивому развитию автор считает стандартизацию подходов к ее составлению, предоставлению, подтверждению третьими независимыми сторонами и интерпретации.

Ключевые слова: отчетность по устойчивому развитию, стейкхолдеры, интегрированная отчетность, корпоративная ответственность.

Inna Makarenko. Reporting on Sustainable Development: Perspective for Stakeholders' Decision Making and Problem for Presentation in an Integrated Format. The article deals with key prospects and challenges in compiling and reporting on sustainable development, describing trends in its distribution. The author summarizes the

key benefits of reporting on sustainable development on stakeholders levels – corporate, regional and macro level. A challenges in reporting on sustainable development in the context of the general problems of presentation, quality assurance and verification of such reports are discussed. Particular attention is paid to the sharing of sustainability reporting among the world's leading companies, despite the fact that an integrated format for its provision was still on little demand. The main focus in sustainability reporting considered by authors is the standardization of approaches to its compilation, provision, confirmation by independent third parties and interpretation.

Key words: reporting on sustainable development, stakeholders, integrated reporting, corporate responsibility.

УДК УДК 339.138:[641.54:159.9]

Alla Lialiuk – Ph.D. in Economics, Associate Professor
Department of Economics and Security of Enterprise
Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Ivanna Koniukh – Student in the Lesya Ukrainka Eastern
European National University

Investigation of Integrated Marketing Communications to the Buyer in the Retail Trade Network

Overview scientific approaches to the specific functioning of integrated marketing communications at point of sale; described five major influence over buyers in the retail trade network; results of research and analyzes the effectiveness of the impact of integrated marketing communications in the retail trade network shoes «Chobitok».

Key words: integrated marketing communications, retail trade network indicator RMI, efficiency IMC

Formulation of Scientific Problem and its Significance. Today, with the greatest effect to influence the target audience, business entities have to address the issue of possible contacts with potential customers as an important part of its marketing policy. However, some product promotions at the point of sale does not give significant effect and only the sharing of all elements of integrated marketing communication at points of sale (IMKMP) can get the desired communicative effect and significantly increase sales. Often, it is because of unreasonable use of certain high cost IMKMP. They do not bring the desired results and even compensate spent on this type of promotion funds.

The issues in marketing communications management of modern enterprises have been engaged in foreign and domestic scientists, including: J. berets [1], T. Lukyanets [8], J. Lenskold [7], E. Romat [9], N. Skryhun [12] and others. However, it was not given due to attention to the problem of the effectiveness of marketing integrated communications at point of sale. We agree with the statement which gives A. V. Kataev. He said that today you can often find a situation where well-planned communication program is not implemented in the final step of the movement of goods from the producer to the consumer at the point of sale. Owners of brands spend big money to promote their products, but without the integration of communications to sell the overall strategy of all marketing communications, even perfectly designed advertising campaigns will not give the desired result [3]. Therefore, there is a need for more detailed analysis of the impact and evaluating the effectiveness of integrated marketing communications to the buyer at the point of sale of certain product groups.

The Purpose and Objectives of the Article. The aim of this article is to study the impact of integrated marketing communications to the buyer in the retail trade network shoes «Chobitok».

The Main Material and Justification of the Results of the Study. Exploring research sources [1–12] aware that there are more and more application has integrated marketing communications in the enterprise. So, it is necessary to make a synthesis of scientific approaches to the specifics of the system of marketing communications. Dzh. Beret defines integrated marketing communications (IMC) as a concept of marketing communications planning that comes from the need to assess the strategic role of individual areas (advertising, sales promotion, PR, etc.). He finds the optimal mix for their clarity, consistency and maximizing action

key benefits of reporting on sustainable development on stakeholders levels – corporate, regional and macro level. A challenges in reporting on sustainable development in the context of the general problems of presentation, quality assurance and verification of such reports are discussed. Particular attention is paid to the sharing of sustainability reporting among the world's leading companies, despite the fact that an integrated format for its provision was still on little demand. The main focus in sustainability reporting considered by authors is the standardization of approaches to its compilation, provision, confirmation by independent third parties and interpretation.

Key words: reporting on sustainable development, stakeholders, integrated reporting, corporate responsibility.

УДК УДК 339.138:[641.54:159.9]

Alla Lialiuk – Ph.D. in Economics, Associate Professor
Department of Economics and Security of Enterprise
Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Ivanna Koniukh – Student in the Lesya Ukrainka Eastern
European National University

Investigation of Integrated Marketing Communications to the Buyer in the Retail Trade Network

Overview scientific approaches to the specific functioning of integrated marketing communications at point of sale; described five major influence over buyers in the retail trade network; results of research and analyzes the effectiveness of the impact of integrated marketing communications in the retail trade network shoes «Chobitok».

Key words: integrated marketing communications, retail trade network indicator RMI, efficiency IMC

Formulation of Scientific Problem and its Significance. Today, with the greatest effect to influence the target audience, business entities have to address the issue of possible contacts with potential customers as an important part of its marketing policy. However, some product promotions at the point of sale does not give significant effect and only the sharing of all elements of integrated marketing communication at points of sale (IMKMP) can get the desired communicative effect and significantly increase sales. Often, it is because of unreasonable use of certain high cost IMKMP. They do not bring the desired results and even compensate spent on this type of promotion funds.

The issues in marketing communications management of modern enterprises have been engaged in foreign and domestic scientists, including: J. berets [1], T. Lukyanets [8], J. Lenskold [7], E. Romat [9], N. Skryhun [12] and others. However, it was not given due to attention to the problem of the effectiveness of marketing integrated communications at point of sale. We agree with the statement which gives A. V. Kataev. He said that today you can often find a situation where well-planned communication program is not implemented in the final step of the movement of goods from the producer to the consumer at the point of sale. Owners of brands spend big money to promote their products, but without the integration of communications to sell the overall strategy of all marketing communications, even perfectly designed advertising campaigns will not give the desired result [3]. Therefore, there is a need for more detailed analysis of the impact and evaluating the effectiveness of integrated marketing communications to the buyer at the point of sale of certain product groups.

The Purpose and Objectives of the Article. The aim of this article is to study the impact of integrated marketing communications to the buyer in the retail trade network shoes «Chobitok».

The Main Material and Justification of the Results of the Study. Exploring research sources [1–12] aware that there are more and more application has integrated marketing communications in the enterprise. So, it is necessary to make a synthesis of scientific approaches to the specifics of the system of marketing communications. Dzh. Beret defines integrated marketing communications (IMC) as a concept of marketing communications planning that comes from the need to assess the strategic role of individual areas (advertising, sales promotion, PR, etc.). He finds the optimal mix for their clarity, consistency and maximizing action

communication applications via integration of discrete applications [1]. EV Romat believes that IMC is a concept of marketing communications planning, based on the need to assess the strategic goal of certain areas, and search for the optimal combination of clarity, consistency and maximizing the impact of communications programs using consistent integration of all individual messages [11]. According to Lukyanets T. IMC, concept combines all the tools of marketing communications designed to create applications that are sent to the target audience and employees for sales promotion company to the consumer. [8] Stetsenko A. think that the IMC proposes to consider how the system prevailing means of influencing the subjects of market relations associated now with the establishment of bilateral relations with a view to communication and economic effect [12].

Tools IMC at points of sale are divided into two groups: external and internal. External assets include items that are located near the shop and attract the attention of potential customers: external signs, light board and outer windows of retail trade enterprises, objects that are close to the shops and attracted the attention of spontaneous potential buyers. The main objective of these funds – is to stimulate buyer visiting the outlet [6].

The internal facilities include IMKMP techniques and methods promote the products directly sold on the trading floor. The main objectives of these funds is to draw attention reminder allocation among similar products of competitors, stimulating the decision to purchase the advertised product; system development tools demonstrations, symbols and other methods of positioning the brand in a particular commercial enterprise [12]. Speaking about the system of marketing communications at point of sale, we cannot ignore such a powerful communication tool as packaging. Skryhun N. P. thinks that it is important to note informative packaging. Its importance is so great that some experts consider the package as a separate element of the IMC system [11].

Especially important role belongs to sales staff in the formation of the IMC in local sales IMC MP. According to studies, vendor awareness contributed to the fact that two thirds of customers buy the recommended product. When the seller was unfamiliar with the goods sold, it had bought only every fifth visitor shop [3]. Great popularity gain terminals with multiple video monitors, which display advertisements on products presented in the store. As carriers IMKMP carts can also be used for products placed on them with advertising appeal. There are instances when even a trolley equipped with special reproducing video devices [6].

However, today most retailers use only certain marketing communications: advertising media; local advertising, which provides customers instant response; Coupons retail trade; display of goods on the shelves and in shop windows; display with «special prices»; leaflets on the shelves; various events in the stores; sponsorship at the local level; own brands retailers. This set of communication tools is not complete, because all elements are not including advertising to sell [6].

The complex combines the promotion of five major influence over buyers at the point of sale, advertising, sales promotion, personal selling, public relations, direct marketing [5]. According to the Law of Ukraine «On Advertising» advertising – is an information about a person or a product distributed in any form and in any manner or form and is designed to support consumer awareness of advertising and interest in respect of such persons or goods [2]. Role of advertising pays in the formation of marketing communication at point of sale. Currently, many shops open during allocated away from the main streets and public transport, in alleys, in the heart of neighborhoods, and often in the basement. For them it is extremely important means of advertising to attract the attention of potential buyers especially in the initial period. To this end, boards with posters have settled in the permanent crowded places, at intersections, main streets that inform the public about the store. Potential buyers can be attracted the attention of and settled at the store with a small, portable shields summary of the range of products sold etc. Important factors that attract the attention of potential buyers are type of store, its signs, color and lighting design [6]. An important moment in the campaign is to collect information about the market behavior of competitors, taking into account aspects of seasonality and the next holidays. To the above data, marketing the company should choose the advertising strategy and justify it to the management [5, p. 82].

Promotion items have the important role in the system IMKMP. Sales promotion is the use of short-term measures designed for rapid response in response to market offering their products now [9, p. 109]. In addition to traditional allocate specific techniques are used in retail establishments, (instant sale (fair sales).

Specific admission IMKMP is also «loss leader». Another promising area is the development IMKMP major stores customer loyalty programs [11].

Large commercial companies use public relations techniques: presentations (most major suppliers, new product, etc.), sending press releases, organizing events to mark the year’s N specific store, J-visitors and others [10]. Direct marketing is the kind of marketing that uses advertising means for direct appeal to potential customers in order to achieve a backlash outside retail or personal selling.

So, all the above means of communication are differ on certain parameters. Therefore, to ensure effective communication activities is necessary for their application in a single complex. We agree with Skryhun N. P. that the combination of various tools of marketing communication leads to the creation of synergy when simultaneous use communication elements allows to obtain a greater economic impact than individual using [10].

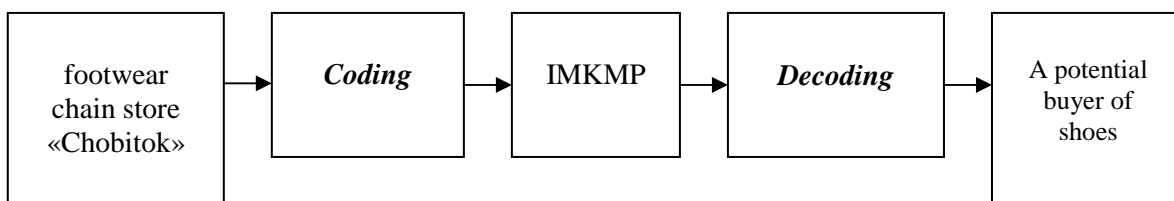
When we study the impact of integrated marketing communications to the buyer, we have studied the efficiency of integrated marketing communications in the retail trade network shoes «Chobitok».

The method of data collection – observation.

Location research – shops trading network «Chobitok», located in Kiev and Bila Tserkva

Time survey – November 2015 – January 2016.

Communication provides for six elements: sender, message, channel communications receiver, the processes of encoding and decoding. For chain stores «Chobitok» they will look as follows: where the sender – a network of shoe stores «Chobitok» – channels of communication (advertising, sales promotion, direct marketing) – the recipient– the buyer Footwear (Figure 1). Developing a proper construction of the communication process will provide the consumer information.

Pic. 1. The Process of Communication Online Shoe Stores «Chobitok»

Complex promotion for the company served as a means of mass influence, advertising and sales promotion, direct marketing (SMS sending). Chain stores focused their attention on advertising, which is used to disseminate information about the sale of goods or services. The advertising campaign the company also evident prestigious advertising that is used to maintain the image of the company on long-term basis. Articles expenses for marketing communications network shoe stores «Chobitok» were the following: the cost of banners, posters at the entrance, flyers, SMS-mailing, delivery of flyers and posters to shops, as well as providing a fixed discount on production of shoes, bags and goods in cash register zone. Costs to shop during the campaign totaled 10,803 UAH in the first part and 11 988 UAH in the second part (List 1).

List 1

**The budget for the integrated marketing communications
1part (27.11 – 31.12.2015 p.) and 2 part (01.01. – 31.01.2016 p.)**

Title / Store Number	Costs (UAH)						Total Expenditure IMC (UAH)		Deviation the Second Wave of the First
	Advertising		Promotion		Direct Marketing		1 part	2 part	
	1 part	2 part	1 part	2 part	1 part	2 part			
Kyiv 1	644	574	25	25	1151	1856	1820	2455	34,89 %
Kyiv 2	352	232	20	15	2171	990	2543	1237	-51,36 %
Kyiv 3	1024	871	25	25	895	755	1944	1651	-15,07 %
Kyiv 4	464	464	25	30	1024	2031	1513	2525	66,89 %
Kyiv 5	851	1544	30	25	500	896	1381	2465	78,49 %
Bila Tserkva 1	464	464	30	25	106	289	600	778	29,67 %
Bila Tserkva 2	464	464	30	30	508	383	1002	877	-12,48 %
Total	4263	4613	185	175	6355	7200	10803	11988	10,97 %

According to the list 1, we can conclude that the cost of the second part were higher in the whole network to 10,97 %, due to the additional costs banners on New Year's Eve. Also, analyzing the individual stores, we can make a conclusion that only four stores (three in Kiev and one in the Bila Tserkva) costs increased by an average of 54,74 %, and the rest of them reduced to 31,41 %.

Advertising efficiency is determined by the economic and communicative level. Evaluation of communicative effect begins at the stage of advertising and provides for a method: associative tests, tests for visibility, measurement method of storing advertising and others. [4, p. 98] Cost-effectiveness of integrated marketing communications characterized the relationship between the results obtained from them, and investment for their implementation over time. Analysis IMC helps to evaluate in monetary terms of its effectiveness, determine the conditions of their impact on individual consumers. For this purpose use ROI [4]:

$$ROI = \frac{\text{Gross profit} - \text{Costs of IMC}}{\text{Gross profit}} \quad (1)$$

Indicator ROI can qualitatively evaluate, compare various marketing activities and determine the most effective. It describes the resulting gross profit for the period of use of integrated marketing communications by IMC net costs per unit cost of the complex promotion. Using RMI index, we compared the efficacy of IMC footwear distribution network «Chobitok» (List 2) Also it is necessary to note that in these times given a discount on shoes has changed, and the other range of products remained have not unchanged.

List 2

Calculation of the ROI in Footwear Distribution Network «Chobitok»

Title / Store Number	Gross Profit		Costs of IMC		ROI		Deviation ROI Second Part of the First, %
	1 part	2 part	1 part	2 part	1 part	2 part	
	622788,48	720369,36	1820,00	2455,00	341,19	292,43	-14,29
Kyiv 1	487400,15	530936,55	2543,00	1237,00	190,66	428,21	124,59
Kyiv 2	372269,62	471865,21	1944,00	1651,00	190,50	284,81	49,51
Kyiv 3	347660,74	400020,32	1513,00	2525,00	228,78	157,42	-31,19
Kyiv 4	349968,16	496587,63	1381,00	2465,00	252,42	200,46	-20,59
Kyiv 5	157488,57	200963,36	600,00	778,00	261,48	257,31	-1,60
Bila Tserkva 1	142291,89	265245,23	1002,00	877,00	141,01	301,45	113,78
Bila Tserkva 2	2479867,61	3085987,66	10803,00	11988,00	228,55	256,42	12,19

Analyzing the above part action, we can see a higher gross profit in the second part (List 2). In general, the network ROI index value is increased by 12, 19 %, which means efficiency investments in integrated marketing communications. Since ROI > 100, it means that the company is effectively using integrated marketing communications to promote the product. However, some stores increased investment in the second part has not brought a significant increase in gross profit. The average index of ROI over the network in the first Part of 228,55. To store Kyiv 1 (ROI = 341, 19) deviation is 49 % and is the largest due to significant revenue compared to the network. Store Bila Tserkva 2 has also the lowest figure RMI 141,01 and deviation of -38 %. This is due to the gross profit, which is much smaller on the network, but also the costs that are greater than, for example, in White Church 1. For the second part, the RMI is the largest store in Kyiv 2 (428,21), which is 67 % above the average for the network and the main factor is the significant reduction of costs compared to other stores in relation to the first part of 51 %. If we consider the lowest rate, it was in the second part of Kyiv 4 (157,42) and the deviation of -39 %, which caused a small increase in income by 15 % and the increase of 67 %. According to this we can conclude that the growth of spending in shops in the second part of more than 50 % reduced rate of efficiency IMC because no significant growth income. We calculate the correlation coefficient for assessing the closeness of the connection between RMI indicator of income under the influence of IMC and expenses at IMC. From this we can conclude that the growth of spending in shops in the second part of more than 50 % reduced rate of efficiency IMC because no significant income growth. Calculate the correlation coefficient for assessing the closeness of the connection between ROI indicator of income under the influence of the IMC and the cost of the IMC.

Calculation of Pearson's Correlation Coefficient Between the ROI, Gross Profit and the Cost of IMC

ROI and Gross Profit		ROI and Costs of IMC	
1 part	2 part	1 part	2 part
0,554751	0,215139	-0,03857	-0,54696

According to List 3 it can be argued that the relationship in the first part between ROI and income influenced IMC is straight and tall, the second part of this dependence is low. As for the connection between ROI and the cost of the IMC, in the first part is absent, and the second part is high. From this we can conclude that reducing costs in the second part of action, the network of shops «Chobitok» could have a greater indicator of the effectiveness of integrated marketing communications. That is why in the course of research, we make a conclusion that investing in marketing communications network shoe stores «Chobitok» in the second part, marketers needed to evaluate the effectiveness of previous marketing activities, explore element (advertising, sales promotion, direct marketing) brought the greatest return and where is the store. It was necessary to consider buying from any source received information about the campaign, saturation of demand, the quality of information (good use of complex promotion of integrated marketing communications), the work of sellers and others. Carrying out of diagnostics of marketing communications after the first part would significantly reduce costs and increase company revenue as under the influence of IMC and figure ROI.

Conclusions and Prospects for Further Research. Certain product promotions at the point of sale do not give significant effect and only sharing all elements IMKMP provides a communicative effect and significantly increase sales. But we should do not forget the advisability of careful planning to use them. Often it is unreasonable use of certain high cost IMKMP and they do not bring the desired results and even compensate spent on this type of promotion funds.

Investments in marketing communications help to increase profits. We found that marketers in the retail network shoes «Chobitok» did not qualitatively analyzed the situation in the market, such as competition policy, external conditions and the possible threat. Also, they did not appreciate the internal capabilities of the enterprise, staff, turnover, seasonal goods and so on. This affected in turn the quality of consumer information using integrated marketing communications. Calculation of the ROI showed that the company had carried out an effective program to move goods using the influence of mass advertising, direct marketing and sales promotion. But the second part of the campaign could be more effective in terms of ROI, but marketing department did not collect enough information after the first part. This software enterprise accurate and complete information about the internal and external market situation in the current rhythm of competition is an important and decisive factor. Calculating the correlation coefficient, we determined that the second wave was characterized by a strong relationship with the largest expenditures for the IMC and that quality work sales managers could increase the efficiency of complex product promotion.

So, to be successful, retail chain stores sales network should develop its own strategy of product promotion, focus on their own segment customers, analyze their preferences and changes in the market. This recommendations will help to maintain the unique shops and promote the development of prestige stores. This software enterprise accurate and complete information about the internal and external market situation in the current of competition is an important and decisive factor. Calculating the correlation coefficient, we determined that the second wave was characterized by a strong relationship with the largest expenditures for the IMC and that quality work sales managers could increase the efficiency of complex product promotion.

So, to be successful, retail chain stores sales network should develop its own strategy of product promotion, focus on their own segment customers, analyze their preferences and changes in the market. This recommendations will help to maintain the unique shops and promote the development of prestige stores.

Sources and literature

1. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации: Интегрированный подход / Дж. Бернет ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2001. – 860 с.
2. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>
3. Катаев А. В. Релевантность коммуникаций на местах продажи у современной концепции мерчандайзинга / А. В. Катаев [Электронный ресурс] // Траектория науки : междунар. электрон. науч. журн. – 2016. – № 8 (13). – Режим доступа : <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/viewFile/212/228>

4. Кобелева Т. О. Методи оцінювання ефективності реклами та її впливу на споживачів / Т. О. Кобелева, Л. С. Марчук // Вісник Національного технічного університету «ХПІ»: зб. наук. пр. – Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2015. – № 25 (1134). – С. 79–84.
5. Комплекс просування товару на ринок Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://library.if.ua/-book/16/1387.html>
6. Короткий курс лекцій з дисципліни «Маркетинг торговельного підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studme.com.ua/15070412/marketing/marketing_torgovogo_predpriyatiya.htm
7. Ленсколд Дж. Рентабельность инвестиций в маркетинг. Методы повышения прибыльности маркетинговых компаний / Ленсколд Джеймс ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2005. – 272 с.
8. Лук'янець Т. І. Маркетингова політика комунікацій : [навч. посіб.] / Т. І. Лук'янець. – Київ : КНЕУ, 2000. – 380 с.
9. Ромат Е. В. Реклама : учеб. для вузов / Е. В. Ромат. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с. – Продукт-плейсмент [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.info-library.com.ua/books-text-9609.html>
10. Соломянюк Н. М. Теоретичні основи визначення поняття «інтегровані маркетингові комунікації» [Електронний ресурс] / Н. М. Соломянюк, Ю. В. Молдаховська // Наука. Теория и практика: вестник. – Режим доступу : www.конференция.com.ua/pages/view/161
11. Скригун Н. П. Інтегровані маркетингові комунікації в місцях продажу як форма просування товару / Н. П. Скригун, Л. В. Капінус, С. О. Муковоз [Електронний ресурс] // Ukrainian Food: Journal. – № 3. – С. 91–9 – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/UFJ/2012_3/91-95.pdf
12. Стеценко В. В. Соціально-економічна сутність маркетингових комунікацій підприємств / В. В. Стеценко [Електронний ресурс] // Вісник економіки транспорту і промисловості 2013. – № 43. – С. 213–217. – Режим доступу : <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0>

Алла Лялюк, Іванна Конох. Исследование влияния интегрированных маркетинговых коммуникаций на покупателя в розничной торговой сети. Обобщены научные подходы относительно специфики функционирования системы интегрированных маркетинговых коммуникаций в местах продаж; описано пять основных способов воздействия на покупателей в розничной торговой сети; отмечается, что важным моментом в рекламной кампании является сбор информации о рынке, поведение конкурентов, учета аспектов сезонности и ближайших праздников, необходимо анализировать не только внутреннюю информацию о деятельности предприятия, но и внешние факторы влияния на ее работу; с целью исследования влияния интегрированных маркетинговых коммуникаций на покупателя приведены результаты исследования использования интегрированных маркетинговых коммуникаций в розничной торговой сети обуви «Сапожок»; комплексом продвижения для компании служили средства массового воздействия: реклама и стимулирование сбыта, прямой маркетинг (смс-рассылка), рубрична и престижная реклама; используя показатель RMI, сделан вывод об эффективности ИМК в торговой сети обуви «Сапожок»; предложены направления совершенствования ИМК, которые должны, в первую очередь, основываться на выработке собственной стратегии продвижения товара, ориентированной на собственный сегмент потребителей.

Ключевые слова: интегрированные маркетинговые коммуникации, розничная торговая сеть, показатель RMI, эффективность ИМК.

Алла Лялюк, Іванна Конох. Дослідження впливу інтегрованих маркетингових комунікацій на покупця в роздрібній торговій мережі. Узагальнено наукові підходи до специфіки функціонування системи інтегрованих маркетингових комунікацій у місцях продажу; описано п'ять основних способів впливу на покупців у роздрібній торговельній мережі; відзначено, що важливим моментом у рекламній кампанії є збір інформації про ринок, поведінку конкурентів, урахування аспектів сезонності й найближчих свят. Також потрібно аналізувати не лише внутрішню інформацію про діяльність підприємства, а й зовнішні чинники впливу на його роботу. Для дослідження впливу інтегрованих маркетингових комунікацій на покупця наведено результати дослідження використання інтегрованих маркетингових комунікацій у роздрібній торговельній мережі взуття «Чобіток». Комплексом просування для компанії слугували засоби масового впливу: реклама й стимулювання збуту, прямий маркетинг (смс-розсилка), рубрична та престижна реклама. Використовуючи показник RMI, зроблено висновок про ефективність ИМК у торговій мережі взуття «Чобіток». Запропоновано напрями вдосконалення ИМК, які повинні насамперед ґрунтуватися на виробленні власної стратегії просування товару, орієнтованої на власний сегмент споживачів.

Ключові слова: інтегровані маркетингові комунікації, роздрібна торговельна мережа, показник RMI, ефективність ИМК.

Сергій Войтович – кандидат економічних наук,
професор кафедри менеджменту та маркетингу
Луцького національного технічного університету

Особливості організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом

У статті на основі системного аналізу та логіко-структурного узагальнення досліджено особливості організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом, зокрема представлено її через застосування системного підходу; із використанням методу логіко-структурного аналізу виокремлено блоки системи управління санаторно-курортним закладом.

Ключові слова: санаторно-курортний заклад; система управління; організаційна побудова системи управління санаторно-курортним закладом

Постановка наукової проблеми та її значення. Ефективне функціонування закладів санаторно-курортних послуг визначається умовами їхньої ринкової діяльності, можливостями щодо найповнішого задоволення потреб кінцевих споживачів таких послуг, ефективним менеджментом санаторно-курортних закладів. При цьому на специфіку організації процесів надання послуг впливають особливості самої санаторно-курортної послуги як продукту підприємства, а її характерні ознаки застосовуються для ефективної реалізації функцій і методів менеджменту в таких закладах. Отже, у цій статті, ставимо мету здійснити побудову організаційної системи управління санаторно-курортним закладом, яка б, з одного боку, відповідала тим процесам сервісного обслуговування, які відбуваються в організації, а з іншого – представляла особливості санаторно-курортного закладу щодо реалізації процедур управління. Побудова такої організаційної системи дасть змогу визначити пріоритетність щодо організації системи менеджменту закладу та забезпечить ефективність їх функціонування.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значний внесок у дослідження проблем управління санаторно-курортними закладами зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Б. Гендер, Є. В. Крикавський, О. Є. Кузьмін, Р. Мердік, Р. Рассел, В. К. Романович, А. В. Сидорова, Скоробогатова, В. Н. Стаханов, Хаксевер К. й ін. Питання побудови організаційної системи управління підприємствами сфери послуг, структурування її складових частин, установа особливостей висвітлено в працях В. О. Василенка, Н. В. Диканя, Ф. Пітера-Друкера, О. Є. Кузьміна, А. А. Мазаракі, Л. І. Скибицької, Й. С. Ситника та ін.

Однак питання дослідження особливостей організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом, з'ясування характерних ознак та особливостей функціонування системи, її блокової побудови на засадах системно-функціонального підходу потребують детального розгляду, що й становить новизну й вагомість цієї роботи.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – узагальнення особливостей організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом. Проведений огляд основних досліджень і публікацій із зазначеної проблематики та запропоновані методологічні прийоми окреслюють такі **завдання** наукового дослідження:

- узагальнення сутності сфер діяльності й процедур управління санаторно-курортним закладом;
- установа особливостей системи управління такими закладами;
- виокремлення блоків системи управління санаторно-курортним закладом;
- побудова організаційної системи управління санаторно-курортним закладом із врахуванням зазначених особливостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ефективне функціонування санаторно-курортних закладів визначається умовами їхньої ринкової діяльності, можливостями щодо найповнішого задоволення потреб кінцевих споживачів таких послуг, ефективним менеджментом санаторно-курортних закладів [6]. В основу їх функціонування, ефективної реалізації функцій, методів і процесів менеджменту покладено особливості здійснення процесів управління такими закладами. Вони реалізуються через побудову системи управління.

Розгляд сервісних процесів й управлінських процедур, що відбуваються в санаторно-курортному закладі, дає підставу стверджувати, що вони характеризуються різновекторністю, диверсифікованим функціональним наповненням, хоча й відзначаються спільними однаковими цілями та лежать в одній площині стратегічного, тактичного й оперативного управління.

Діяльність санаторно-курортного закладу водночас потрібно розглядати щодо таких трьох ключових позицій:

1) санаторно-курортний заклад як самостійне підприємство сервісних послуг, окрема господарська одиниця функціонує для одержання прибутку як кінцевого результату власної діяльності. Воно діє як окреме самостійне підприємство, що надає споживачам визначену за обсягами, видами й часом продукцію – санаторно-курортні послуги, що відповідають профілю підприємства, наявності рекреаційних та інших ресурсів тощо;

2) санаторно-курортний заклад потрібно розглядати в розрізі структури закладів охорони здоров'я як структурну одиницю, основна мета функціонування якої – санаторне оздоровлення, реабілітація та медичне лікування громадян. Усі медичні, реабілітаційні й оздоровчі процедури є чітко визначеними, стандартизованими, підкріпленними методиками та нормативами, здійснюються із використанням медичного обладнання й устаткування;

3) окрім надання основної послуги, санаторно-курортні заклади забезпечують низку додаткових і супутніх послуг (розміщення, харчування, тощо), визначаючи власне сервісне спрямування як мету та окремий напрям діяльності. Такі додаткові й супутні послуги забезпечують належні умови та сервіс під час одержання споживачем основної послуги, характеризуються використанням матеріальних і технологічних ресурсів, відповідають потребам і запитам споживачів санаторно-курортних закладів.

Характеристики санаторно-курортного закладу за визначеними ключовими позиціями щодо реалізації сервісних процесів й управлінських процедур, відповідно до мети функціонування, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Характеристики реалізації сервісних процесів та управлінських процедур
відповідно до мети функціонування санаторно-курортного закладу**

Характеристика для порівняння	Мета 1: функціонування як окремої господарської одиниці	Мета 2: функціонування як медичної, санаторної чи курортної установи	Мета 3: функціонування як підприємства сервісних послуг
1. Мета функціонування	Прибуток (кінцевий фінансовий результат діяльності)	Покращення й відновлення здоров'я споживачів	Забезпечення умов та комфорту при реалізації основної послуги
2. Продукт	Санаторно-курортна послуга	Медична чи реабілітаційна послуга	Сервісна послуга
3. Процеси обслуговування	Процеси постачання, виробництва й реалізації послуг	Процеси надання медичних і реабілітаційно-оздоровчих послуг	Процеси розміщення, харчування, транспортування, інші
4. Застосовувані ресурси	Трудові, виробничі, матеріальні, фінансові, інформаційні	Рекреаційні, медико-технологічні, трудові	Будівлі, технічні, технологічні, інфраструктурні, трудові
5. Застосовувані технології	Відповідають процесам обслуговування	Рекреаційно-оздоровчі, відновлювальні, медичні, медико-консультаційні	Приготування їжі, розміщення, транспортування та ін. обслуговування
6. Рівень управління процесами обслуговування	Стратегічний, тактичний, операційний	Операційний	Тактичний, операційний
7. Організаційна побудова системи управління	Трирівнева: вища, середня й нижча ланки	Дворівнева: вища й середня ланки	Дворівнева: середня й нижча ланки
8. Розгалуженість організаційної структури	Широка	Достатньо широка	Вузька
9. Застосовувані функції управління	Усі основні та часткові	Специфічні щодо медичного й санаторно-курортного обслуговування	Специфічні щодо сервісного обслуговування

Власне така багатовекторність і різнонаправленість щодо мети функціонування водночас установлює особливості та проблеми щодо забезпечення ефективності управління санаторно-курортним закладом.

До особливостей системи управління санаторно-курортним закладом можемо віднести такі:

1) відображаючи процеси й процедури управління, які притаманні іншим підприємствам сфери послуг, управління санаторно-курортним закладом (згідно з метою функціонування), формує особливі, специфічні риси, пов'язані з наданням медичних і деяких сервісних послуг, які, зі свого боку, через достатньо вагомий рівень стандартизованості не дають можливостей гнучкого управління (окрім регулювання) [5];

2) зважаючи на різновекторність щодо сфер управління в межах одного санаторно-курортного закладу, менеджери повинні одночасно застосовувати диференційовані підходи, концепції, функції, методи управління, які не завжди можна поєднати або структурувати для вироблення стратегій на всіх рівнях [1, с. 76];

3) оскільки в санаторно-курортному закладі поєднані різнонаправлені за сутнісною ознакою процеси діяльності та обслуговування споживачів, керівник закладу та його помічники повинні не лише усвідомлювати особливості таких процесів обслуговування (господарських, медичних, сервісних), застосовуваних при цьому ресурсів і технологій, але й володіти відповідними компетенціями щодо прийняття ефективних управлінських рішень (наприклад в управлінні маркетинговою діяльністю закладу, у сфері медичного лікування чи розміщення) [9];

4) організаційна побудова системи управління санаторно-курортним закладом має блокову систему, що відображає рівні й розгалуженість як структури управління, так і сфери управлінського впливу (відповідно до процесів, що відбуваються в закладі) [8];

5) прийняття управлінських рішень і система менеджменту загалом у санаторно-курортному закладі характеризуються великим ступенем залежності від ринкової ситуації, завантаженості споживачами, рівня державного впливу й регулювання, а тому менеджерам часто доводиться застосовувати елементи ситуаційного менеджменту в управлінні такими закладами [2, с. 87].

Водночас виникають проблеми й щодо забезпечення ефективності управління санаторно-курортним закладом, які можуть проявлятися у такому [7, с. 226]:

1) загальноприйнятий підхід, згідно з яким медичний чи реабілітаційно-відновлювальний напрям діяльності є важливішим за всі інші. Ця суперечливість щодо важливості одного з напрямів створює дисбаланс в управлінні та зменшує загальну ефективність функціонування санаторно-курортного закладу. Наприклад, практично в усіх санаторно-курортних закладах керівником є головний лікар, у якого часто відсутні менеджерські компетенції щодо управління господарською діяльністю чи ефективного керівництва санаторно-курортним закладом;

2) операційний розподіл коштів для забезпечення поточної діяльності закладу або розподіл одержаного прибутку на розвиток усіх напрямів діяльності може не відповідати поточним потребам менеджерів чи керівників, однак має відповідати стратегічним, тактичним й операційним управлінським рішенням. Зазвичай, це призводить до зменшення ефективності співпраці між ланками та підрозділами;

3) середня ланка менеджменту зазвичай приймає тактичні та оперативні рішення, виходячи з цілей і завдань розвитку власного підрозділу чи процесів діяльності. Такі рішення можуть суперечити стратегії розвитку санаторно-курортного закладу. Наприклад, удосконалення умов і місць для розміщення споживачів (підняття класовості та збільшення кількості одноосібних номерів, що супроводжується підвищенням їхньої вартості) не забезпечує притоку останніх із низькими вимогами до розташування чи низьким рівнем доходів;

4) відсутність або низький рівень компетенції керівників і менеджерів одночасно у всіх сферах управління й напрямках діяльності санаторно-курортного закладу формує умови щодо розширення організаційної структури управління з уведенням як окремих виконавців (помічників, заступників), так і функціональних підрозділів за вертикальним і горизонтальним розподілом. Наприклад, група інженерної технічної підтримки може водночас формуватися як у підрозділі медичного й реабілітаційного обслуговування (для забезпечення безперебійної роботи техніки та обладнання), так і в сервісному обслуговуванні (для ремонту кухонного, кліматичного чи іншого обладнання).

Однією з особливостей організаційної побудови системи управління санаторно-курортним закладом є блокова система структури й підпорядкування [8]. Фактично кожен окремий напрям діяльності повинен володіти необхідною кількістю підрозділів і служб, що повноцінно та ефективно зможуть виконувати покладені на них функції й обов'язки, забезпечуючи загальний сукупний процес надання санаторно-курортної послуги.

Стандартизація щодо наявних блоків або підрозділів у санаторно-курортному закладі із часів планової економіки представлена лише для напрямку медичного консультування, медичного лікування чи рекреаційного оздоровлення, тоді як інші напрями діяльності в санаторно-курортному закладі сформовано залежно від специфіки функціонування закладу та процедур надання послуг.

Так наприклад, у більшості санаторно-курортних закладів можна виявити в організаційній структурі управління [10, с. 78] блок реєстрації споживачів, блок оперативного управління рухом пацієнтів, підрозділи з діагностики функціонального стану споживачів, регулювання завантаженості кабінетів і процедурних, лабораторії діагностування та інструментальної обробки даних функціонального стану пацієнтів тощо, які стосуються медичної чи реабілітаційної діяльності закладу.

Усі названі вище блоки стосуються лише забезпечення виконання медичних, рекреаційних та відновлювальних процедур, а тому в організаційній структурі санаторно-курортного закладу наявні інші підрозділи, які забезпечують функціональне управління закладом, тобто виконують функціональні обов'язки щодо планування, обліку, матеріально-ресурсного забезпечення, кадрового обліку тощо.

Кількість утворених підрозділів (служб) у санаторно-курортних закладах цілком залежить від таких факторів, як величина закладу, його спеціалізація; чисельність споживачів, котрі одночасно проходять санаторно-курортне обслуговування; кількість і видова характеристика сервісних послуг, що надаються, кооперація з іншими санаторно-курортними закладами.

Як відзначено вище, аналіз наявних організаційних структур у вітчизняних санаторно-курортних закладах засвідчив, що їх присутність є обов'язковою, однак розподіл повноважень між ними та виконання функцій часто об'єднуються. Так, наприклад, у багатьох закладах є економічний відділ (служба), до якої входять економіст, менеджер із фінансів, маркетолог, а інколи й бухгалтерія.

Функціонування санаторно-курортних закладів у ринковому середовищі, зменшення обсягів державного замовлення на оздоровлення змушують такі сервісні підприємства реагувати на виклики потреб споживачів та технічного прогресу. При цьому організаційна структура санаторно-курортного закладу повинна змінюватися, прогресивно реагуючи на такі виклики; нові сформовані підрозділи зобов'язані забезпечувати не лише функціональну підтримку [7], а й ефективність функціонування санаторно-курортного закладу загалом.

У зв'язку з цим пропонуємо в організаційній системі функціонального управління санаторно-курортним закладом формування таких функціональних підрозділів [4, с. 345], блок стратегічного розвитку й адміністрування; блок операційного управління діяльністю закладу; блок інформаційного забезпечення та CRM; блок аналізу й контролю; блок маркетингового управління; блок фінансового управління; блок упровадження інноваційних продуктів і технологій; блок ресурсного забезпечення; відокремлені консультативно-медичні центри.

Доречно зазначити, що запропоновані підрозділи (блоки) функціонального управління закладом стосуються чи наділені функціями не лише щодо загального управління, а й також інших сфер діяльності закладу, у чому проявляються взаємозв'язки всіх наявних підрозділів санаторно-курортного закладу. Наприклад, блок оперативного управління повинен виконувати також функції щодо запуску споживачів в операційну систему санаторного обслуговування, завантаження операційних місць, корегування роботи їдалень і кафе, розміщення споживачів тощо.

Окремо в організаційній системі управління вітчизняним санаторно-курортним закладом сьогодні представлено служби чи підрозділи, котрі безпосередньо відповідають за реалізацію сервісних послуг в установі. Зазвичай, вони перебувають у підпорядкуванні одного з менеджерів і виконують функції щодо управління розміщенням, харчуванням, створенням умов для відпочинку тощо. Усі функції та повноваження щодо управління діяльністю відповідний менеджер (а для великих закладів – підпорядкована йому група) виконує самостійно, приймаючи замовлення від блоку реєстрації, координуючи зі службою бухгалтерії й т. ін. У цьому випадку частина виконуваних ним функцій дублюється з виконуваними функціями інших підрозділів, що демонструє неефективність побудови організаційної структури управління, розподілу функцій, завдань і повноважень [3].

Зважаючи на проведений аналіз організаційних структур вітчизняних санаторно-курортних закладів, можемо стверджувати, що управління ними та побудова повинна відповідати таким вимогам:

- 1) організаційна структура санаторно-курортного закладу має враховувати особливості управління, функціонування й структури закладу;
- 2) загальна система менеджменту повинна мати блокову структуру, відповідно до сфер діяльності та виконуваних функцій;

3) організаційна система управління санаторно-курортним закладом містить блок функціонального управління (із відповідними підрозділами), якому підпорядковано блок управління реабілітацією, відновленням і медичним лікуванням (із відповідними підрозділами), а також блок управління реалізацією сервісних послуг (із відповідними підрозділами);

4) розгалуженість організаційної структури управління й рівні управління повинні відповідати величині санаторно-курортного закладу та виконуваним функціям і бути оптимізованими;

5) функції, що дублюються в різних сферах діяльності закладу й на різних щаблях повинні бути віднесені до виконання блоком функціонального управління.

Загалом організаційна структура управління санаторно-курортним закладом може мати такий вигляд (рис. 1).

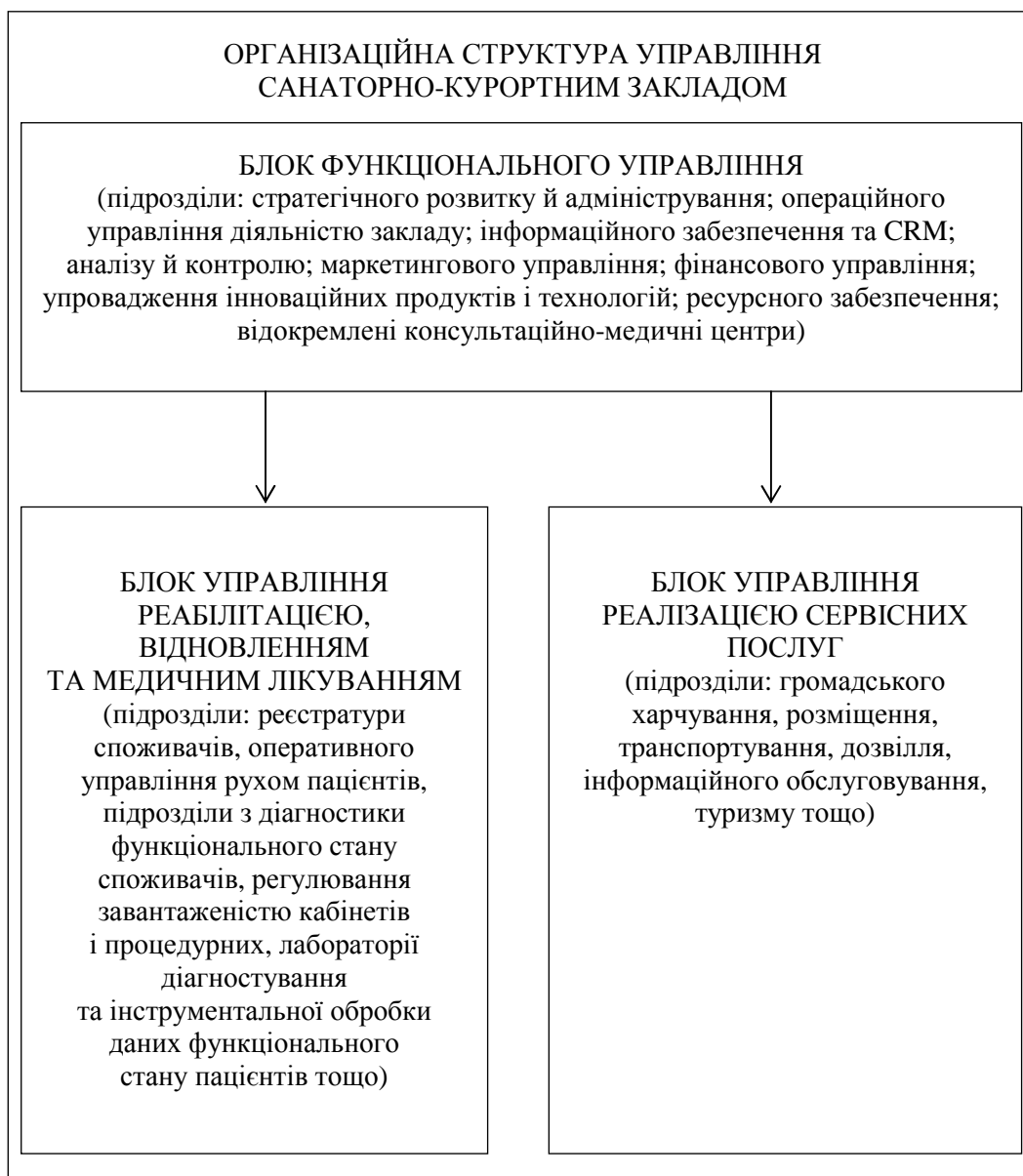

Рис. 1. *Пропонована організаційна структура управління санаторно-курортним закладом*

Отже, запропонована нами побудова організаційної системи управління санаторно-курортним закладом з урахуванням зазначених вище особливостей дасть змогу такому закладу повноцінно та ефективно виконувати процеси управління його діяльністю, обслуговування споживачів і забезпечить оптимізацію виконуваних функцій та управлінських процедур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені нами теоретичні дослідження дали підставу зробити такі висновки:

– діяльність санаторно-курортного закладу потрібно оцінювати з погляду таких трьох ключових позицій: 1) санаторно-курортний заклад як самостійне підприємство сервісних послуг, окрема господарська одиниця функціонує для одержання прибутку; 2) санаторно-курортний заклад є структурною одиницею, основна мета функціонування якої – санаторне оздоровлення, реабілітація й медичне лікування громадян; 3) санаторно-курортні заклади забезпечують низку додаткових і супутніх послуг, визначаючи власне сервісне спрямування;

– до особливостей системи управління санаторно-курортним закладом можемо віднести таке: 1) управління санаторно-курортними закладом формує особливі, специфічні риси, пов'язані з наданням медичних і деяких сервісних послуг, які, зі свого боку, через достатньо вагомий рівень стандартизованості не дають можливостей гнучкого управління (окрім регулювання); 2) зважаючи на різновекторність щодо сфер управління, менеджери повинні водночас застосовувати диференційовані підходи, концепції, функції, методи управління, які не завжди можна поєднати або структурувати для вироблення стратегій на всіх рівнях; 3) оскільки в санаторно-курортному закладі поєднано різнонаправлені за сутнісною ознакою процеси діяльності та обслуговування споживачів, то керівник закладу і його помічники зобов'язані володіти відповідними компетенціями щодо прийняття ефективних управлінських рішень; 4) організаційна побудова системи управління санаторно-курортним закладом має блокову систему, що відображає рівні й розгалуженість як структури управління, так і сфери управлінського впливу; 5) прийняття управлінських рішень характеризується великим ступенем залежності від ринкової ситуації, а тому менеджерам доводиться застосовувати елементи ситуаційного менеджменту в управлінні такими закладами;

– організаційна система управління санаторно-курортним закладом повинна мати блокову структуру та містити блок функціонального управління (із відповідними підрозділами), якому підпорядковано блок управління реабілітацією, відновленням і медичним лікуванням (із відповідними підрозділами), а також блок управління реалізацією сервісних послуг (із відповідними підрозділами).

На нашу думку, перспективними щодо подальших досліджень повинні стати теоретико-прикладне дослідження сутності категорії «якість управління» санаторно-курортним закладом, а також побудова кількісної методики оцінювання його якості.

Джерела та література

1. Атаманчук Г. В. Управление: сущность, ценность, эффективность : учеб. пособие для вузов / Г. В. Атаманчук. – М. : Академ. проект культуры, 2006. – 544 с.
2. Василенко В. О. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Василенко, В. І. Шостка, О. М. Клейменов. – Київ : ЦНЛ, 2005. – 372 с.
3. Дарміць Р. З. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства / Р. З. Дарміць, Н. О. Вацик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Т. 20. – С. 153–161.
4. Друкер Питер Ф. Менеджмент : пер. с англ. / Питер Ф. Друкер, Джозеф А. Макьярело. – М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2010. – 704 с.
5. Наконечна Л. Д. Принципи побудови інтегрованої системи управління якістю в медичному закладі санаторно-курортного типу / Л. Д. Наконечна // Наукові доповіді НАУ. – Київ : НУБПУ, 2006. – № 4(5). – С. 182–190.
6. Подольчак Н. Ю. Соціально-економічна ефективність систем менеджменту підприємств / Н. Ю. Подольчак // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 2. – С. 47–56.
7. Сахно Є. Ю. Менеджмент сервісу: теорія та практика / Є. Ю. Сахно, М. С. Дорош, А. В. Ребенко. – Київ : Центр учб. л-ри, 2010. – 328 с.
8. Ситніченко В. Сучасні системи менеджменту – основа сталого розвитку підприємства / В. Ситніченко, Г. Кисельова // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2004. – № 3. – С. 59–61.
9. Ситник Й. С. Концептуальні засади інтелектуалізації систем менеджменту підприємства / Й. С. Ситник // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8. – С. 198–208.
10. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси і курортологія : навч. посіб. / Н. В. Фоменко. – Київ : Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

Сергей. Войтович. Особенности организационного построения системы управления санаторно-курортным заведением. В статье на основе системного анализа и логико-структурного обобщения исследованы особенности организационного построения системы управления санаторно-курортным заведением, в частности из применением системного анализа рассмотрены сферы деятельности, которые проводит санаторно-курортное заведение; с использованием

методов управленческого анализа обобщается сущность медико-реабилитационных и сервисных процессов и процедур управления санаторно-курортным заведением; использование логического обобщения позволило установить особенности системы управления такими заведениями; с использованием метода логико-структурного анализа выделены блоки системы управления санаторно-курортным заведением; представлено построение организационной системы управления санаторно-курортным заведением через применение логико-структурного подхода.

Ключевые слова: санаторно-курортное заведение; система управления; организационное построение системы управления санаторно-курортным заведением

Sergii Voitovych. Features of the Organizational Construction of System of Management of Sanatorium-Resort Institution. In this scientific article basing on the system analysis and the logical and structural framework are generalized the peculiarities of the organizational construction of system of management of sanatorium-resort institution. In particular: on the basis of application of system analysis are considered areas of activity organized in the sanatorium-resort institution. Using the methods of management analysis we have summarized the essence of medical rehabilitation and service processes and procedures of management of sanatorium-resort institution. The use of logical generalization has allowed to establish features of the system of management of such institutions. Using the method of the logical and structural analysis are selected blocks of the control system of workers of sanatorium-resort institution. The work of an organizational management system of sanatorium-resort institution is depicted through the application of the logical and structural approach.

Key words: sanatorium-resort institution; control system; the organizational structure of the management system of sanatorium-resort institution

УДК 339.92

Олена Лютак – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Луцького національного технічного університету

Особенности использования геоинформационных систем у международном туризме

У статті розглянуто особливості використання інформації та геоінформаційних систем у туризмі. Визначено переваги від упровадження інформаційних ресурсів у сферу міжнародного туризму. Здійснено аналіз можливостей, що виникають при використанні інформаційних технологій у туристичній галузі.

Ключові слова: інформація, інформаційні технології, туристична сфера, геоінформаційна система, міжнародний туризм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інформація – основний фактор виробництва в епоху не лише інформаційного, але й постіндустрального суспільства та, незважаючи на відсутність конкретного доходу від її використання, залишається пріоритетним елементом під час формування й реалізації конкурентного потенціалу країни, регіону та держави. Особливості накопичення інформації в різних галузях економіки відображають специфіку її використання. Однозначна важливість урахування інформаційних потоків, їх збереження й використання в туристично-рекреаційній сфері зумовлена тим, що туризм є інформаційнонасиченою діяльністю суб'єктів господарювання. Саме тому існує потреба в проведенні дослідження, що пов'язане з визначенням особливостей застосування інформаційних потоків і геоінформаційних систем у сфері міжнародного туризму.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням особливостей впливу використання інформаційного забезпечення та геоінформаційних систем на розвиток туризму в умовах глобалізації, тенденцій становлення сфери послуг в Україні займалися такі вчені, як Г. Андрєєва, С. Бондар, С. Войтович, Т. Григор'єва, В. Дудко, П. Коваль, Н. Коцан, М. Михайловський, О. Пархоменко, Є. Фалько, Н. Шаховалов. Об'єктивна потреба подальшого поглиблення дослідження полягає в узагальненні особливостей використання геоінформаційних систем і новітніх технологій у сфері міжнародного туризму й визначення рівня впливу комп'ютерних мереж на розвиток туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Існує небагато інших галузей, у яких збір, обробка, застосування й передача інформації були б настільки ж важливі для щоденного функціонування, як у туристичній індустрії. Послуга в туризмі не може бути

методов управленческого анализа обобщается сущность медико-реабилитационных и сервисных процессов и процедур управления санаторно-курортным заведением; использование логического обобщения позволило установить особенности системы управления такими заведениями; с использованием метода логико-структурного анализа выделены блоки системы управления санаторно-курортным заведением; представлено построение организационной системы управления санаторно-курортным заведением через применение логико-структурного подхода.

Ключевые слова: санаторно-курортное заведение; система управления; организационное построение системы управления санаторно-курортным заведением

Sergii Voitovych. Features of the Organizational Construction of System of Management of Sanatorium-Resort Institution. In this scientific article basing on the system analysis and the logical and structural framework are generalized the peculiarities of the organizational construction of system of management of sanatorium-resort institution. In particular: on the basis of application of system analysis are considered areas of activity organized in the sanatorium-resort institution. Using the methods of management analysis we have summarized the essence of medical rehabilitation and service processes and procedures of management of sanatorium-resort institution. The use of logical generalization has allowed to establish features of the system of management of such institutions. Using the method of the logical and structural analysis are selected blocks of the control system of workers of sanatorium-resort institution. The work of an organizational management system of sanatorium-resort institution is depicted through the application of the logical and structural approach.

Key words: sanatorium-resort institution; control system; the organizational structure of the management system of sanatorium-resort institution

УДК 339.92

Олена Лютак – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Луцького національного технічного університету

Особенности использования геоинформационных систем у международном туризме

У статті розглянуто особливості використання інформації та геоінформаційних систем у туризмі. Визначено переваги від упровадження інформаційних ресурсів у сферу міжнародного туризму. Здійснено аналіз можливостей, що виникають при використанні інформаційних технологій у туристичній галузі.

Ключові слова: інформація, інформаційні технології, туристична сфера, геоінформаційна система, міжнародний туризм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інформація – основний фактор виробництва в епоху не лише інформаційного, але й постіндустрального суспільства та, незважаючи на відсутність конкретного доходу від її використання, залишається пріоритетним елементом під час формування й реалізації конкурентного потенціалу країни, регіону та держави. Особливості накопичення інформації в різних галузях економіки відображають специфіку її використання. Однозначна важливість урахування інформаційних потоків, їх збереження й використання в туристично-рекреаційній сфері зумовлена тим, що туризм є інформаційнонасиченою діяльністю суб'єктів господарювання. Саме тому існує потреба в проведенні дослідження, що пов'язане з визначенням особливостей застосування інформаційних потоків і геоінформаційних систем у сфері міжнародного туризму.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням особливостей впливу використання інформаційного забезпечення та геоінформаційних систем на розвиток туризму в умовах глобалізації, тенденцій становлення сфери послуг в Україні займалися такі вчені, як Г. Андрєєва, С. Бондар, С. Войтович, Т. Григор'єва, В. Дудко, П. Коваль, Н. Коцан, М. Михайловський, О. Пархоменко, Є. Фалько, Н. Шаховалов. Об'єктивна потреба подальшого поглиблення дослідження полягає в узагальненні особливостей використання геоінформаційних систем і новітніх технологій у сфері міжнародного туризму й визначення рівня впливу комп'ютерних мереж на розвиток туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Існує небагато інших галузей, у яких збір, обробка, застосування й передача інформації були б настільки ж важливі для щоденного функціонування, як у туристичній індустрії. Послуга в туризмі не може бути

виставлена та розглянута в пункті продажу, як споживчі або виробничі товари. Її зазвичай купують заздалегідь і далеко від місця споживання. Отже, туризм на ринку майже повністю залежить від зображень, описів, засобів комунікацій і передачі інформації. Однак виділяється одна особливість: сполучним центром, який тримає різних виробників у межах туристичної галузі, є інформація. Саме інформаційні потоки, а не товари забезпечують зв'язки між виробниками туристичних послуг; вони йдуть не лише у вигляді потоків даних, але виступають також у формі послуг і платежі [1, с. 48].

Потрібно відзначити, що як національний, так і міжнародний ринок туристичних послуг є комплексною сферою нематеріальних ресурсів із позиції як споживача, так і надавача. Цей вид послуг є інформаційно насиченим та вимагає застосування інформаційних технологій більше за будь-яку іншу сферу діяльності. Інформаційна технологія, що є системно організованою сукупністю методів і засобів реалізації операцій збору, реєстрації, передачі, накопичення, пошуку, обробки й захисту інформації на базі застосування розвинуеного програмного забезпечення, телекомунікацій, апаратних (технічних) засобів, постійно вдосконалюється та видозмінюється. Сучасні інформаційні технології засновані на використанні комп'ютерів, об'єднаних у локальні, регіональні чи глобальні комп'ютерні мережі для генерації, збору, обміну та зберігання комерційної інформації [10, с. 139]. Ринок туристичних послуг характеризується саме такою системою взаємозв'язків між суб'єктами й інституційними одиницями. Незважаючи на рівень використання туристично-рекреаційних ресурсів, основоположну роль відіграє саме насиченість інформацією. Регіональна політика щодо застосування туристично-рекреаційного потенціалу спрямована на максимальну інтеграцію галузі в систему національних і міжнародних туристичних потоків. Отже, можна сказати, що цей рівень є первинною ланкою накопичення інформації в геоінформаційній системі.

Окрему сферу відносин становлять мережеві інформаційні технології, які об'єднують не лише суб'єктів господарювання однієї галузі, а й стимулюють використання інформаційних ресурсів усього суспільства. Звичайно, у контексті нашого дослідження варто виокремити переваги накопичення й використання інформації саме для суб'єктів господарювання туристично-рекреаційної сфери.

Як наслідок, інформація, сформована в геоінформаційні системи, щодо застосування туристично-рекреаційних ресурсів регіонів дає змогу економити інші види ресурсів (енергії, сировини, робочого часу, людських ресурсів) за рахунок оптимізації процесів, значно автоматизувати надання послуг, систематизувати обробку та поширення інформації. Особливу сферу відносин щодо накопичення й використання інформації становить співпраця зі споживачами туристичних послуг. Для підприємств, що працюють у туристично-рекреаційній сфері, зв'язок зі своїми споживачами стає запорукою ефективного розвитку в майбутньому. Саме тому потрібно виокремити можливості, які виникають під час застосування інформаційних технологій у туристичному бізнесі для споживачів та тур-операторів. Як зазначає Є. А. Фалько [9], їх усі можна згрупувати за такими напрямками: оцінка якості наданих послуг, контроль якості запропонованих продуктів, зворотний зв'язок із клієнтом і надання послуг. До складника, що стосується оцінки якості наданих послуг, можна віднести збір відгуків клієнтів щодо якості та деталей відпочинку, організованого компанією, формування каталогу скарг і негативних відгуків для подальшого усунення, проблемних місць компанії. Контроль якості запропонованих готелів, турів, інших місць відпочинку клієнтів передбачає збір відгуків клієнтів щодо швидкості та якості їх обслуговування працівниками, формування інформативної бази щодо готелів, ресторанів, місць відпочинку, місцевості відпочинку, характеристика й деталі щодо них від очевидців. Однією з найбільш важливих складових частин щодо подальшої побудови маркетингової стратегії туристичного підприємства є використання інформаційних ресурсів при зворотному зв'язку з клієнтом на основі формування уявлень про вподобання; досить легке виявлення сегментів клієнтів компанії й порівняння результату з першочерговою стратегією компанії, також клієнт має змогу обрати параметри бажаної поїздки та надати цю інформацію компанії, не виходячи з дому. Ще одним компонентом є сам процес надання послуг: клієнт має змогу швидко й без відриву від справ бронювати та резервувати тури й готелі; компанія може надавати йому необхідну інформацію, а також надсилати комплекти можливих турів і місць відпочинку відповідно до вподобань клієнта; вільний розрахунок за послуги кредитною картою за короткий час.

Якщо проаналізувати діяльність туристичної сфери всіх країн світу та визначити лідерів із залучення туристів у свою країну, розмістивши їх за місцями відповідно до підсумків останніх років, то на першому місці впродовж 15 років залишається Франція, прийнявши близько 80 млн іноземних

туристів, далі – Іспанія, США та Італія, які разом прийняли понад 150 млн туристів. Отже, визначивши лідерів із прийому іноземних туристів, можна впевнено констатувати той факт, що саме в цих державах найбільший вплив на економіку мала сфера туризму. Проте надходження прибутків від туризму розподіляється у світі нерівномірно: 62,4 % припадає на Європу, 16,4 % – на Північну Америку, 11,7 % – на Латинську Америку [7, с. 150]. Щодо використання інформаційних технологій і побудови геоінформаційних систем саме ці країни стали основоположниками глобальних систем бронювання на початках авіаквитків, а потім усього ланцюга туристичної послуги (проживання в готелі, оренда транспорту, харчування, послуги розваг, додаткове спорядження для екстремального туризму). Вагоме значення в другій половині ХХ ст. мали просування та маркетингова діяльність туроператорів в Інтернет-мережі.

Стосовно України на початку 2016 р. майже дві третини (62 %) дорослого населення України користувались Інтернетом. Частка користувачів серед людей 18–39 рр. в Україні сягнула 91. За період із лютого 2014 до лютого 2016 років кількість користувачів зросла на 8 % [3]. Як наслідок, незважаючи на девальвацію національної валюти, АТО, погіршення соціально-економічного стану країни, кількість громадян, які виїжджали за кордон для відпочинку, продовжує зростати (23 761 287 – у 2013, 22 437 671 – у 2014 та 23 141 646 – у 2015 р.) [4]. Вагомий поштовх розвитку туризму на основі використання інформаційних потоків дало проведення Євро-2012. У межах розбудови інфраструктури запущено проекти та старти, які суттєво підвищили туристичний імідж України, сформуливали систему взаємодії між різними регіонами щодо бронювання готелів, продажу квитків, організації культурно-масових заходів, харчування. Залучення волонтерів щодо мовного супроводження приїжджих туристів через мережу соціальних сіток також було вагомим чинником у налаштуванні сукупної мережі.

Потрібно відзначити, що геоінформаційна система формується на основі системних зв'язків, які виникають між суб'єктами господарювання в різних регіонах країни.

Основні показники щодо діяльності суб'єктів туристичної діяльності України за регіонами відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники роботи юридичних суб'єктів туристичної діяльності України у 2015 р.

Назва регіону	Кількість юридичних осіб, одиниць				Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн	Операційні витрати, тис. грн
	усього, у тому числі:	туроператори	турагенти	суб'єкти, які виконують екскурсійну діяльність		
1	2	3	4	5	6	7
Україна	2198	667	1473	58	4797731,6	4513433,2
Вінницька	29	11	18	0	8798,7	5613,8
Волинська	27	15	10	2	9427,5	2570,0
Дніпропетровська	118	21	96	1	19903,3	15564,6
Донецька	45	4	41	0	19729,5	1272,1
Житомирська	16	4	11	1	1844,9	1463,2
Закарпатська	40	16	22	2	5281,7	5233,7
Запорізька	74	10	64	0	9043,3	8264,9
Івано-Франківська	48	22	23	3	260757,2	230726,6
Київська	40	5	35	0	6981,5	5910,5
Кіровоградська	17	4	12	1	2665,7	2409,8
Луганська	8	-	8	0	338,7	322,6
Львівська	143	52	79	12	177567,8	103764,1
Миколаївська	32	6	26	0	2703,0	2424,8
Одеська	172	40	118	14	176891,8	90540,3
Полтавська	23	1	21	1	2030,8	2083,0
Рівненська	30	6	23	1	7067,4	6691,4
Сумська	23	5	18	0	2906,6	2320,5

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Тернопільська	22	10	9	3	3747,2	2959,3
Харківська	104	9	94	1	19495,7	19801,5
Херсонська	22	7	11	4	25936,8	7116,0
Хмельницька	29	3	22	4	4868,5	5097,7
Черкаська	28	6	21	11	6084,0	5443,2
Чернівецька	44	24	20	0	12035,1	21819,4
Чернігівська	19	1	18	0	1304,5	951,9
м. Київ	1045	385	653	7	4010320,4	3963068,3

Складено автором на основі [4].

Як бачимо з табл. 1, в Україні сформувалися певні туристичні центри, специфіка яких викликана природно-кліматичними умовами, зокрема це західні регіони (Івано-Франківська, Львівська, Волинська, Чернівецька області), використанням прибережних морських ресурсів (Одеська, Херсонська, Дніпропетровська області), наявністю промислових векторів і центрів (Харківська, Донецька, Запорізька області) та м. Київ. Незважаючи на те, що столиця має достатній історичний потенціал та сприятливе положення, наявна кількість суб'єктів господарювання (50 % від загального по Україні) є неадекватною й зумовлена лише покращеною інфраструктурою та фінансовим забезпеченням. Фактичне розміщення багатьох туристичних агентств є відмінним від столиці, але юридична реєстрація, закріплена в установчих документах, дає підстави зараховувати дохід від туристичних послуг саме м. Києву. Зведений аналіз використання комп'ютерних мереж різними галузями економіки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Використання комп'ютерних мереж на підприємствах, одиниць [5]

Галузь	Код за КВЕД-2010	Кількість підприємств, що використовували комп'ютери впродовж року	Із них підприємства, які:				Кількість підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет
			використовували локальну комп'ютерну мережу	використовували бездротовий доступ для своєї локальної комп'ютерної мережі	мали власний внутрішній веб-сайт у корпоративній комп'ютерній мережі (Інтернет)	мали розширену корпоративну комп'ютерну мережу	
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього		41597	25745	14620	9655	5954	40747
Переробна промисловість	C	10035	6163	3408	2565	1364	9852
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	568	399	236	125	84	564
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	1060	546	242	107	71	1034
Будівництво	F	4212	2382	1274	702	358	4116
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	9945	6597	3985	2381	1546	9788
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	3313	1902	1052	562	415	3227

1	2	3	4	5	6	7	8
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	1280	709	448	321	171	1236
Інформація та телекомунікації	J	1895	1456	990	783	587	1877
Фінансова та страхова види діяльності	K	561	458	258	320	210	559
Операції з нерухомим майном	L	2735	1433	684	361	217	2661
Професійна, наукова та технічна види діяльності	M	3076	2189	1280	929	585	3021
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2860	1465	735	479	335	2755
Надання інших видів послуг	S	57	46	28	20	11	57

Дані табл. 2 свідчать, що практично всі галузі активно використовують комп'ютери та комп'ютерні мережі у своїй роботі. Потрібно відзначити, що частка підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет, за певними сферами становить 100 %. Це ще раз підтверджує важливість використання геоінформаційних систем та технології просторового аналізу.

Важливо виокремити також рівні використання інформаційних технологій, зокрема держава на основі аналізу туристичної галузі повинна будувати стратегію щодо розвитку регіональних туристичних ринків, які би позиціонувалися на міжнародних ринках; підприємства туристичної сфери можуть застосовувати геоінформаційні системи та туристичні інформаційні системи як статистичні системи для дослідження, моделювання й планування своєї діяльності.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна геоінформаційна система, що забезпечує використання туристично-рекреаційних ресурсів регіонів, формується на основі опрацювання первинної інформації від суб'єктів господарювання, що збирають її за допомогою спостереження, опитування, експерименту, обробляють відповідно до визначених критеріїв та вторинної інформації, що отримана з інших джерел, незалежно від визначеного поточного об'єкта дослідження. Державний рівень використання геоінформаційної системи акумулює дані регіонів, може формувати їх базу щодо застосування туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, просування на міжнародних ринках брендів держави. Міжнародний рівень, сформований на основі глобальних систем бронювання, сучасних платіжних систем та Інтернет-мережі в цілому, охоплює міждержавні туристичні потоки, доходи від туристичної галузі, продовжує інтеграцію в усі ланки глобального ланцюга доданої вартості, створеної туристичною сферою. Використання потенційних можливостей цієї системи державою та українськими готельними операторами є безумовним чинником нарощення застосування наших туристичних можливостей і залучення додаткових світових туристичних потоків, що дають додаткові валютні надходження, опосередковано сприяють розвитку суміжних галузей, розбудові інфраструктури, збільшення доходів суб'єктів господарювання, податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, покращенню добробуту громадян.

Джерела та література

1. В'їзний туризм : навч. посіб. / авт. кол. : Коваль П. Ф., Алешугіна Н. О., Андрєєва Г. П. [та ін.]. – Ніжин : Вид-во Лук'яненко В. В., 2010. – 304 с.
2. Войтович С. Я. Значення та тенденції становлення сфери послуг в Україні / С. Я. Войтович, Т. І. Данилюк // Економічні науки. – Серія «Економіка та менеджмент» : зб. наук. пр. Луцького національного технічного університету. – Вип. 10 (38). – Луцьк, 2013. – С. 27–32.
3. Інформаційні технології в туризмі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/vt5-1.htm
4. Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Експрес-випуск Державної служби статистики України від. 17.05.2016 № 133/0/05.1вн-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html
6. Кількість користувачів інтернетом в Україні зростає з рекордною швидкістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://energolife.info/ua/2016/News/406/%D0%9A%D1%96%D0%BB%D1%8>
7. Коцан Н. Н. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму / Н. Н. Коцан, Р. Р. Мазурець // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 6. – С. 148–153.
8. Савош Л. В. Економіко-математичне моделювання розвитку туристично-рекреаційної сфери транскордонного регіону / О. М. Лютак, Л. В. Савош, О. Я. Кравчук // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №11 (149). – С. 230–239.
9. Фалько Є. А. Розвиток інформатизації міжнародного туристичного бізнесу в умовах глобалізації : дис. ... канд. екон. наук / Єліна Артурівна Фалько. – Дніпропетровськ, 2014. – 239 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_falko.pdf
10. Шаховалов Н. Н. Інтернет-технології в туризмі : учеб. пособие / Н. Н. Шаховалов. – Барнаул : Изд-во АлтГАКИ, 2007. – 251 с.

Елена Лютак. Особенности применения геоинформационных систем в международном туризме. В статье рассмотрены особенности использования информации и геоинформационных систем в туризме. Определены преимущества от внедрения информационных ресурсов в сферу международного туризма. Проведен анализ возможностей, возникающих при использовании информационных технологий в туристической отрасли.

Международный рынок туристических услуг является информационно насыщенным и требует применения информационных технологий более чем любая другая сфера деятельности. Отдельную сферу отношений составляют сетевые информационные технологии, которые объединяют субъектов хозяйствования одной отрасли стимулируют использование информационных ресурсов всего общества. Геоинформационная система формируется на основе системных связей, возникающих между субъектами хозяйствования в различных регионах страны. Особое внимание в статье сосредоточено на оценке субъектов туристической деятельности Украины, использовании компьютерных сетей на предприятиях. Государственная политика должна строиться на основе анализа туристической отрасли и позиционировать её на международных рынках. Предприятия туристической сферы могут использовать геоинформационные системы и туристические информационные системы как статистические системы для исследования, моделирования и планирования своей деятельности.

Ключевые слова: информация, информационные технологии, туристическая сфера, геоинформационная система, международный туризм.

Olena Liutak. Features of the Application of Geographic Information Systems in International Tourism. In the article the features of the use of information and GIS in tourism. Investigated the advantages of the introduction of information resources in the field of international tourism, the analysis of the opportunities arising from the use of information technology in the tourism industry. The international tourism market is an information-intensive and requires the use of information technology more than any other field of activity. The separate sphere of relations constitutes a network of information technology that integrates business entities one industry and stimulates the use of information resources of the whole society. GIS is based on systemic relations arising between business entities in various regions of the country. Special attention is focused on the assessment of tourist activity of Ukraine, the use of computer networks in the enterprise. The public policy should be based on the analysis of the tourism industry and its position in international markets. Enterprises tourism industry can use geographic information systems and tourist information system as a statistical system for research, modeling and planning of its activities.

Key words: information, information technology, tourism sector, geographic information system, international tourism.

РОЗДІЛ IV

Регіональна економіка та економіка природокористування

УДК 33:628.477(477.82+477.81)

Olena Strishenez – Doctor of Economics, professor, head of department of Environmental Economics and economic theory of Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Mikhailo Tesliuk – an undergraduate of 5 course of the specialty «Economy» of Lesya Ukrainka Eastern European National University

The Regional Dimension of the Waste Management in Volyn and Rivne Regions.

The article examines the state of the waste management in Volyn and Rivne regions. It is shown the presence of the major polluters in areas, analyzed degree of utilization and the share of waste as secondary raw materials. Also was taken into account the experience of Japan in the recycling resources and regional features of Volyn and Rivne regions. Proposed directions of intensification of providing secondary resources in these areas.

Key words: waste, secondary resources, landfills, utilization, recycling, mercury cleaning process.

Formulation of Scientific Problem and its Significance. Today, the issue of waste management is very acute in Ukraine. The reason for this is the steady increase in waste generation and its significant accumulation. Only in 2015 in Ukraine (excluding data Crimea and Sevastopol City) was formed about 48 million m³ of waste, or about 10 million tons, that are disposed on the 6 K dumps and landfills totaling more than 9 thousand ha [1].

There is no doubt the fact that waste should be reused because of this there are several reasons: first, the resources of many materials on Earth are limited and may not be completed in time, compared to the lifetime of human civilization. Secondly, once in the environment, materials are usually pollutants [2].

Analysis Research of this Problem. Development of theoretical and applied issues of attracting waste in resource cycle in Ukraine is quite active. It was devoted to the work of V. G. Bratchykova, G. P. Vyhovsky, T. P. Galushkina, B. A. Horlitsi, V. S. Mishchenko et al. In their works, including specific features of the organizational and economic mechanism of waste as secondary resources, technological aspects of recycling and disposal, the issue of incentives in this area, etc. [3].

The Purpose of the Article – analysis and prospects of development of the secondary use of resources Volyn and Rivne regions, determination of the basis of issues, introduction of relevant areas of improvement, taking into account international experience in the field of waste management.

The Main Material Research and Study of Scientific Results. According to the Law of Ukraine «On local government in Ukraine» (Article 30) issues of collection, transportation, recycling and disposal of waste is the responsibility of the executive bodies of village, town and city councils [4]. But very often local authorities do not hurry with the introduction of modern methods and technologies of waste. The reasons for this are unregulated in law provisions for setting tariffs and payment processing and disposal of waste [1].

So, for example, the government has once again demonstrated its indifference to environmental issues when refused financing only thing in the Volyn Oblast State Enterprise «Ukrvetsanzavod», which deals in processing and recycling of raw materials of animal origin and substandard food [5].

No less serious is the situation that is made up of solid waste (MSW) in a village Brysche near Lutsk City, which opened in 1992. In recent years here were taken up to 600 tons of garbage, and eventually, resource landfill became exhausted. Initially Lutsk's authorities solved problem by increasing the area of landfill. So in 2000 it was launched the second turn of landfill, and after eleven years – the third turn.

Only in 2015 in a landfill in Brysche have launched sorting line of debris. However, sorting line – is only postponing the date when the landfill will overflow again, because now on the city landfill in the village Brysche whole complex together with solid waste sorting line has intended around 15 years [6].

The situation in Volyn also complicated by the illegal export of hazardous waste to landfills. In September 2016 at the landfill of Brysche civic activists discovered a cargo of fluorescent lamps, which tried to wrap in the ground [7].

It should be noted that the removal of spent fluorescent lamps and other waste containing mercury from the territory of Lutsk dealing with two companies from outside Volyn. The first – «Eco-Help», registered in Rivne city. The second company, which is engaged in the export of spent fluorescent lamps from a Lutsk is a Lviv Scientific Technical Company «Halekoresurs».

Immediately garbage disposal, solid waste from Lutsk involved two companies: Lutsk special municipal motor transport enterprise «Lutskspetskomuntrans» and «M.ZH.K.».

Collecting PET bottles, broken glass, plastic and paper waste from the territory of Lutsk engaged LLC «Vtorma-Volyn».

Removal and disposal of waste batteries and waste ferrous metals from Lutsk since 2006 engaged LLC «Promsnab Luck».

Waste oils from the regional center of Volyn are interested for two companies: Ukrainian-Bulgarian joint venture of «Ukraine-ABC» and Lutsk enterprise PE «Ayslah» [8].

The main source of waste in the Volyn region are mining and extractive, engineering, construction, woodworking facilities.

In a regional report on the state of the environment in the Volyn region, published in 2014 indicated that the main creator of hazardous waste were JSC «SKF Ukraine» LLC «Kromberg End Shubert», JSC «Elektrotermometriya», JSC «Novovolynsk foundry», «Ltd. «Promlyt» [17]. The accumulation of waste in the region is mainly carried out in heaps, landfills and solid waste dumps [9].

In the area there is the problem of solid waste, which is in the region for the year accumulated about 1 million m³.

Today, in the region is operated 11 landfills with household waste. And moreover the Volyn region has more than 471 solid waste landfills with total area of about 350 hectares.

At the end of 2013 the region remained 1923,3 tonnes of dangerous waste [18].

A significant amount of hazardous wastes, which was formed in 2013 in the region was given to companies whose activities are related to the collection, removal and disposal of waste.

So private enterprise «Ayslah» has collected and transferred to LLC «Oil Invest» in Kirovograd City 8382 kg of waste oil.

By the Enterprise «Ecocenter» was collected and sent to the LLC «Mykytrtut» more than 17,284 pieces of spent fluorescent and mercury arc lamps.

By the Enterprise Ltd. «Eco-HELP» was collected and sent to the LLC «Mykytrtut» more than 22206 units out fluorescent and mercury arc lamps.

In the Volyn region in 2013 was carried out production activities two companies that processed waste:

- Private small enterprise «Invid» have been collected and processed about 112 tons of various plastic waste;
- PJSC «Lutsk Cardboard and Paper Mill» processed 9844 tons of waste paper.

Dynamics of waste management for years 2010-2014 presented in Table 1 [9].

Table 1

Dynamics of Waste Management in the Volyn Region in 2010–2014

№	Indicator	2010	2011	2012	2013	2014
1	The volume of waste, tons	633 000	608 720	733 826	572 029,1	583 419,2
2	Volumes of waste management, tons	33 989,5	50 751	89 720	9956	11 441
3	The level of use, %	5,4	8,3	12,2	1,74	1,96

As see, level of use the waste products in Volyn region is fairly insignificant, that indicating the considerable number of wastes accumulates at landfill.

Especially acute problem of garbage in the Rivne region, because the city landfill of waste products is rapidly exhausting its resources. Established over 50 years ago, now it occupies 24,5 hectares between the villages Shpaniv and Barmaki approximately 2,5 kilometers from the boundary of Rivne City. Every day municipal company KATP-1728 and the private company «Sankoh Rivne» brought here at least 360 tons of garbage. Today here disposed about 4,8 million tons of waste, and it is by 100 thousand tons more than the planned capacity.

In 2009, officials stated that the landfill will be closed. However, despite the fact that lands around the city of Rivne were distributed and to find new territory for the landfill was impossible, it was issued a new technological passport for existing landfill with continuation of the term of its work until 2013 [11].

As told by spokesman of the State Service of Emergencies of Ukraine in the Rivne region Dmitry Melnik, Rivne landfill – is like a large multi-storey building with garbage, which often lights up [12].

In the Rivne region there are more than 1,000 enterprises and organizations with production activities that is associated with the formation of industrial and domestic waste. Thus, in 2015 on the territory of Rivne region was formed 843,303 tons of waste with I–IV classes of danger [13].

As stated in the regional report on the condition of natural environment in the Rivne region in 2015, was formed in conjunction with waste derived from other territories 1084,2 ths. tons of waste of the I–IV class of danger. The main indicators of waste management for the last 5 years in Rivne region are shown in Table 2 [13, 16].

Table 2

The Main Indicators of Waste Management in Rivne Region for the Period 2011–2015 Years (ths. tons)

№	Indicators	2011 year	2012 year	2013 year	2014 year	2015 year
1	Formed	3895,5	1281,4	1587,1*	1356,0*	843,3*
2	Disposed (revised)	294,5	168,3	57,1	97,4	94,0
3	Burned	30,3	100,8	78,4	77,1	81,0
4	Sent to organized storage (burial)	1945,1	326,6	212,7	839,7	147,3

Note. * – Taking into account volumes of waste generated in households.

The main polluters in the Rivne region are JSC «Rivneazot», «Energoatom», LLC «High-Voltage Union – RZVA».

The main method of disposal of solid waste in Rivne region today is their burial in landfills and dumps. Storage of wastes produced by the scheme: leveling, compaction, soil insulation. As at 01.01.2016 the total number of landfills and dumps of solid waste in cities and villages of the region is 26 units with a total area of 122,1 hectares.

Currently implemented separate collection of solid waste in the cities of Dubno (3 components: plastic, glass, paper), Ostrog (2 components: plastic, glass) and Kostopil (3 components: glass, paper, polymers).

Some landfills and dumps of solid waste operates in the mode of overload, almost none of them neutralized filtrate. To resolve this issue it was started construction of MSW landfill in the city of Dubno.

Among the enterprises engaged in waste management should be highlighted:

- Zdolbuniv plastic products factory «Iskra», specializing in the processing of raw materials and waste from polyethylene, polystyrene, polypropylene. Waste of tape, lack of product after crushing and granulation used in manufacturing as secondary raw material that is used to make plastic pipes. In 2015 processed 19 tons of such waste.

- Kostopil branch of the state enterprise «Ukrvetsanzavod» that specializes in the production of bone meal for agriculture, which the raw material for it are waste from diking carcasses and bones of animals. By 2015 was processed 3579 tons of wastes [13].

Processing of the secondary (paper) materials and the release of its paper production in the region engaged LLC «Mokvyn paper factory». In 2015, it was processed 1361 tons of waste paper.

In the region operates a private plant “Commercial and industrial company «Politor» on utilization, recycling and production of plastic products. During 2015 an enterprise processed 47 tons of lack of technological plastic products.

LLC «Eco-HELP» that collects worn-out fluorescent lamps, by 2015 has collected from companies in the region and transferred to specialized businesses 46 672 pieces of out fluorescent lamps.

Therefore, as we can see, in the Rivne region, there are the same problems as in the Volyn, namely: the constant increase in the number of polygons instead of building plants for processing of rubbish and still insufficient level of waste recycling.

Significantly reduce the depletion of the landfills resource can by using the waste recycling. Evidence of this is the experience of Japan.

Promoting recycling of waste and recycling materials declared a priority of state regulation in Japan, where two-thirds of garbage are burned. The share of processing wastes gradually increases (17 %), and those that are buried reduced [14].

It should be noted that the structure of the waste management system in Western Europe, USA, Japan and other countries similar to the structure adopted in Ukraine. However, the implementation processes and cycles that are common in the management of waste are different. Thus, in EU processed about 60 % of industrial and about 95 % of agricultural wastes, and recycled in Japan about 45 % of industrial waste.

In Ukraine, the waste recycling system will work well if the public mentality changes. According to the specialist of waste utilization technologies, head of logistics company «AVE-Lviv» Andrew Slonsky, in Ukraine the company processed only three groups of waste: PET bottles, glass and paper. Many cities have long implemented system of separate collection of these types of waste. However, if in plastic containers people willing to throw bottles, in the branch for paper and glass adjudged everything [19].

To introduce a system of distribution of garbage among the population need to be encouraged also by the everyday gain. The most successful example is in Beijing, where the subway station Jinsong installed special machines that pressed PET bottles. These bottles then sent for processing, allowing to save 18 mln. tons of oil, and for every handed bottle passenger gets 0,1 yuan (1,6 US cents) [20].

Conclusions and Recommendations for Further Research. Solving the problem of domestic and industrial wastes in our opinion should be viewed as a combination of environmental and resource constituent of management policies of the local authorities that should regulate the problem of disposal and recycling. At the same time improvement of the environmental component should include primarily conducting a detailed monitoring and classification of waste areas, determine the degree of toxicity and environmental impact and measurement of damages [21].

Therefore we consider that it would be expedient to make such directions:

- to implement additional environmental tax for major polluters Volyn and Rivne regions;
- to give an opportunity using of waste as intermediate products (raw materials) for processing at the enterprises and for secondary use;
- to create a database about efficiency of low-waste and ecologically clean technologies by industries technologies of recycling and disposal of waste, implementation of information system of accounting and use;
- to improve control and regulatory framework treatment and waste management.

Sources and Literature

1. Information portal «Improvement Info» : State of the sphere of waste management in Ukraine by 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://blagoustriy.info/statistics/35/show/>
2. Strishenez O. Sorting waste as basis of secondary use of the resources / O. Strishenez, B. Makarchuk, V. Kupchak // Actual problems of economy of Ukraine: Materials of International videoconferencing of Young researchers, graduate students and applicants (Nov. 11. 2015) / ed. L. Lypych. – Lutsk : Vezha-Druk, 2015. – P. 36–37
3. Makovetska U. The current state of the secondary use of resources in Ukraine / U. Makovetska [Electronic resource]. – Mode of access : <http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2011/Makovetska.pdf>
4. The Law of Ukraine «About local government in Ukraine» // Information of Supreme Soviet of Ukraine/ – 1997 – № 24. – P. 170 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

5. Striletska U. Volyn region on the brink of ecological disaster / U. Striletska [Electronic resource]. – Mode of access : <http://vidomosti-ua.com/news/118394>
6. Vataschuk M. Recycling in Lutsk / M. Vataschuk [Electronic resource]. – Mode of access : : http://zik.ua/news/2016/06/13/smittiepererobka_v_lutsku_investory_buly_ta_zaguly_707691
7. Tsyuryn S. On the landfill in Brysche detected dangerous goods [Electronic resource]. – Mode of access : <http://volga.lutsk.ua/view/11657/2/>
8. Horbach U. Whoearnson Lutsk's debris / U. Horbach [Electronic resource]. – Mode of access : <http://nashigroshi.org/2016/09/07/hto-zaroblyaje-na-lutskomu-smitti/>
9. A regional report on the state of the environment in the Volyn region for 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2012-rotsi/volynska%202012.pdf>
10. Department of Statistics in the Volyn region [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/22_5.htm
11. Ivanova K. What will happen with Rivne's waste? / K. Ivanova, T. Zakordonets, A. Torbich, V. Torbich [Electronic resource]. – Mode of access : <http://waste.bei.org.ua/2010/11/turtle-news-waste.html>
12. Rychko V. How dangerous Rivne's garbage dump? / V. Rychko [Electronic resource]. – Mode of access : <http://rivne1.tv/Info/?id=66732>
13. Report on the State of the Environment in the Rivne region in 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ecorivne.gov.ua/tmp/dopovid_2015.pdf
14. Volyn region and garbage: the battle is lost? [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.volynpost.com/news/70504-volyn-i-smittia-bytva-prograna-foto>
15. Manage and Waste Management. – Part 2 : Municipal solid waste. Tutorial / V. H. Petruk, I. Vasylykivsky, S. Kvaterniuk [et al.]. – Vinnytsya : VNTU, 2015. – 100 p. [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/navch_mat/vidhody/vidh_ch2/r2_tpv_2.pdf
16. Report on the State of the Environment in the Rivne region in 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ecorivne.gov.ua/tmp/dopovid_2013.pdf
17. A regional report on the state of the environment in the Volyn region in 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2014-rotsi/Volinska_2014.pdf
18. A regional report on the state of the environment in the Volyn region in 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2013-rotsi/Volinska_2013.pdf
19. Recycling of waste in Ukraine: Myth or Reality? [Electronic resource]. – Mode of access : <http://for-ua.com/analytics/2013/07/18/101737.html>
20. Stadnik V. Municipal solid waste in Ukraine: to store or burn? / V. Stadnik, T. Tikhomirova // Ecology and Nature Management in the system of optimization relationship of nature and society: materials of II International Scientific and Practical Internet Conference March 19–20, 2015. – Ternopil : Krok, 2015. – 342 p.
21. Strishenez O. Ecological and resource aspects of solving the waste problem in Volyn region / O. Strishenez, V. Kozlov // Ecology and Nature Management in the system of optimization relationship of nature and society : materials of II International Scientific and Practical Internet Conference March 19–20, 2015 – Ternopil : Krok, 2015. – P. 327–328.

Елена Стришенец, Михаил Теслюк. Региональный аспект обращения с отходами в Волынской и Ровенской областях. В статье анализируется состояние обращения с отходами в Волынской и Ровенской областях. Обсуждается наличие основных предприятий-загрязнителей в областях, акцентируется степень утилизации и доля использования отходов как вторичного сырья. Учитывается опыт вторичной переработки ресурсов Японии и региональных особенностей Волынской и Ровенской областей. Предлагаются направления интенсификации вторичного обеспечения ресурсов этих территорий.

Ключевые слова: отходы, вторичные ресурсы, полигоны, утилизация, рециклинг, демеркуризация.

Олена Стрішенець, Михайло Теслюк. Регіональний аспект поводження з відходами у Волинській та Рівненській областях. У статті розглянуто стан поводження з відходами у Волинській та Рівненській областях. З'ясовано наявність тут основних підприємств-забруднювачів, проаналізовано ступінь утилізаційності й частку ресурсовикористання відходів як вторинної сировини. Ураховано досвід вторинної переробки ресурсів Японії та регіональних особливостей Волинської й Рівненської областей. Запропоновано напрями інтенсифікації вторинного забезпечення ресурсів на зазначених територіях.

Ключові слова: відходи, вторинні ресурси, полігоны, утилізація, рециклінг, демеркуризація.

Антоніна Мартієнко – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України

Методологічні основи формування соціоекономіко-екологічних обмежень власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси

У статті визначено сутність соціоекономіко-екологічних обмежень форм та прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси. Визначено передумови їх формування й основи напрями впровадження. Доведено, що обмеження повинні ґрунтуватися на інтересах загальнонародного привласнення природних ресурсів і залежно від специфічних особливостей природного рекреаційно-туристичного ресурсу та напрямів його використання формуються обмеження у формах і правах власності на нього.

Ключові слова: соціоекономіко-екологічні обмеження, форми та права власності, природні рекреаційно-туристичні ресурси, пріоритет загальнонародної власності.

Постановка наукової проблеми та її значення. У складі інституту речових прав, що закріплюється сучасним цивільним правом України, права власності є найменш вивченим юридичним феноменом, що представляє безсумнівний теоретичний і практичний інтерес. Необхідна розробка економічних основ формування екологічних обмежень форм привласнення в природокористуванні, які повинні лежати в основі економічних та правових відносин власності на природні ресурси.

Соціоекономіко-екологічні обмеження функціонування форм привласнення природних ресурсів не мають теоретичної розробки й практичного застосування. Відсутні законодавчі норми та організаційно-економічні механізми реалізації соціоекономіко-екологічних обмежень форм власності на природні ресурси.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У юридичній літературі немає єдності щодо того, що ми розуміємо під правовими обмеженнями. Існує думка, що обмеження права власності полягає у вилученні деяких правомочностей із його змісту. Інші юристи стверджують, що правомочності, які підлягають обмеженню, не виключається зі змісту права власності. Власник може реалізувати обмежене суб'єктивне право лише настільки, наскільки це можливо при обмеженні [1, 2]. У судовій практиці також поки не склалося єдиного тлумачення категорії обмеження права. Відсутні наукові дослідження щодо соціоекономіко-екологічних обмежень форм і прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси.

Мета статті – дослідження соціоекономіко-екологічних обмежень форм та прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси.

Основні завдання роботи:

– визначити сутність соціоекономіко-екологічних обмежень привласнення природних рекреаційно-туристичні ресурсів;

– установити передумови та основні напрями формування економіко-екологічних обмежень привласнення природних рекреаційно-туристичні ресурсів.

У процесі дослідження нами визначено сутність соціоекономіко-екологічних обмежень й обтяжень присвоєння природних ресурсів, що полягає в такому:

– будь-які відхилення від загального режиму здійснення права привласнення на основі врахування специфіки рекреаційно-туристичного природно-ресурсного потенціалу конкретного регіону, специфіки конкретного природного ресурсу, його конкретних умов присвоєння та конкретних суб'єктів присвоєння природних об'єктів;

– звуження можливостей власника здійснювати правомочності, що зумовлено зовнішнім впливом, уторгненням третіх осіб у сферу присвоєння природного ресурсу за допомогою надання третім особам можливостей реалізації окремих повноважень власника природних ресурсів;

– обмеження суб'єкта при здійсненні природокористування при певній формі власності або праві власності на конкретний природний об'єкт у процесі його використання, охорони, відновлення та відтворення, у процесі його обміну, передачі в спадщину, у користування, у здійсненні платежів за використання природних ресурсів як об'єктів власності, одержанні дотацій від держави в процесі природокористування.

– у розпорядженні природних ресурсів конкретні форми власності на них мають визначатись урядовими постановами, спеціальними законодавчими актами, спеціальними договорами між суб'єктами присвоєння між собою, між суб'єктами присвоєння та третіми особами.

Соціоекономіко-екологічні обмеження й обтяження правомочностей присвоєння природних ресурсів повинні встановлюватися на певні форми та права власності на конкретний природний об'єкт у конкретному регіоні України для конкретного суб'єкта [3, 4, 5].

Обтяження присвоєння природних рекреаційно-туристичних ресурсів суб'єктом власності – це перехід до нового власника з присвоєнням конкретних природних ресурсів у конкретних межах конкретного регіону деяких зобов'язань попереднього власника у використанні, охороні, відновленні й відтворенні природних об'єктів, у платежах за присвоєння природних ресурсів як об'єктів власності, у дотаціях держави або приватного власника на природокористування.

Передумови та основні напрями формування економіко-екологічних обмежень привласнення в природокористуванні відображено на рис. 1.

Відповідно до ст. 64 розділу 2 Конституції України, права та свободи людини й громадянина можуть бути обмежені законом тією мірою, якою це потрібно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони та безпеки держави. У ст. 41 розділу 2 Конституції України зазначено, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток за мотивами суспільної необхідності, на підставі та в порядку, установлених законом, і за умови попереднього та повного відшкодування їхньої вартості [6].

Обмеження в реалізації власності на природні ресурси визначаються пріоритетністю загальнонародної форми власності. У формуванні обмежень форм власності на природні ресурси в основі перебуває статус природного ресурсу, який визначає систему обмежень.

Підставою у відчуженні власності на природні ресурси повинні бути недотримання, порушення соціального та економіко-екологічного використання природного ресурсу, забруднення й виснаження вище норм.

Якщо процес присвоєння природних ресурсів як об'єктів власності на праві володіння, користування та розпорядження не відповідає загальнонародним інтересам, економіко-екологічним обмеженням й обтяженням власності, то природний ресурс може бути відчужений на користь держави чи іншого власника або користувача. Якщо управління природним ресурсом не є ефективним, то потрібна зміна управляючого державною або приватною власністю на природний ресурс.

Сутність поняття економіко-екологічного обмеження форми власності на природні ресурси полягає в тому, що, незалежно від форми власності на природні ресурси, суб'єкт власності не може забруднювати та виснажувати природний об'єкт вище за припустимі нормативи, зобов'язаний застосовувати певні природозберігальні способи використання, видобутку й переробки ресурсів, використовувати відновлювальні технології та ін. Обмеження правомочностей також можуть полягати (залежно від специфіки самого природного ресурсу) у тому, що не можна продавати природний ресурс без дозволу держави, не можна здавати природний ресурс в оренду без дозволу держави, не можна використовувати способом, що наносить шкоду іншим природним об'єктам і власності інших суб'єктів. Сутність соціоекономіко-екологічних обмежень власності на природні ресурси представлено на рис. 2.

До суб'єктів обмеження власності потрібно відносити таких власників, користувачів й управлінців, як:

- суб'єкти, котрі здійснюють довірче управління від імені народу, на державному та місцевому рівнях;
- власники з вторинного присвоєння природних ресурсів на основі трудової діяльності.

Соціоекономіко-екологічні обмеження власності на природні ресурси повинні бути обґрунтовані, виходячи з цільових орієнтирів досягнення стабільного стану природних об'єктів на основі раціоналізації природокористування.

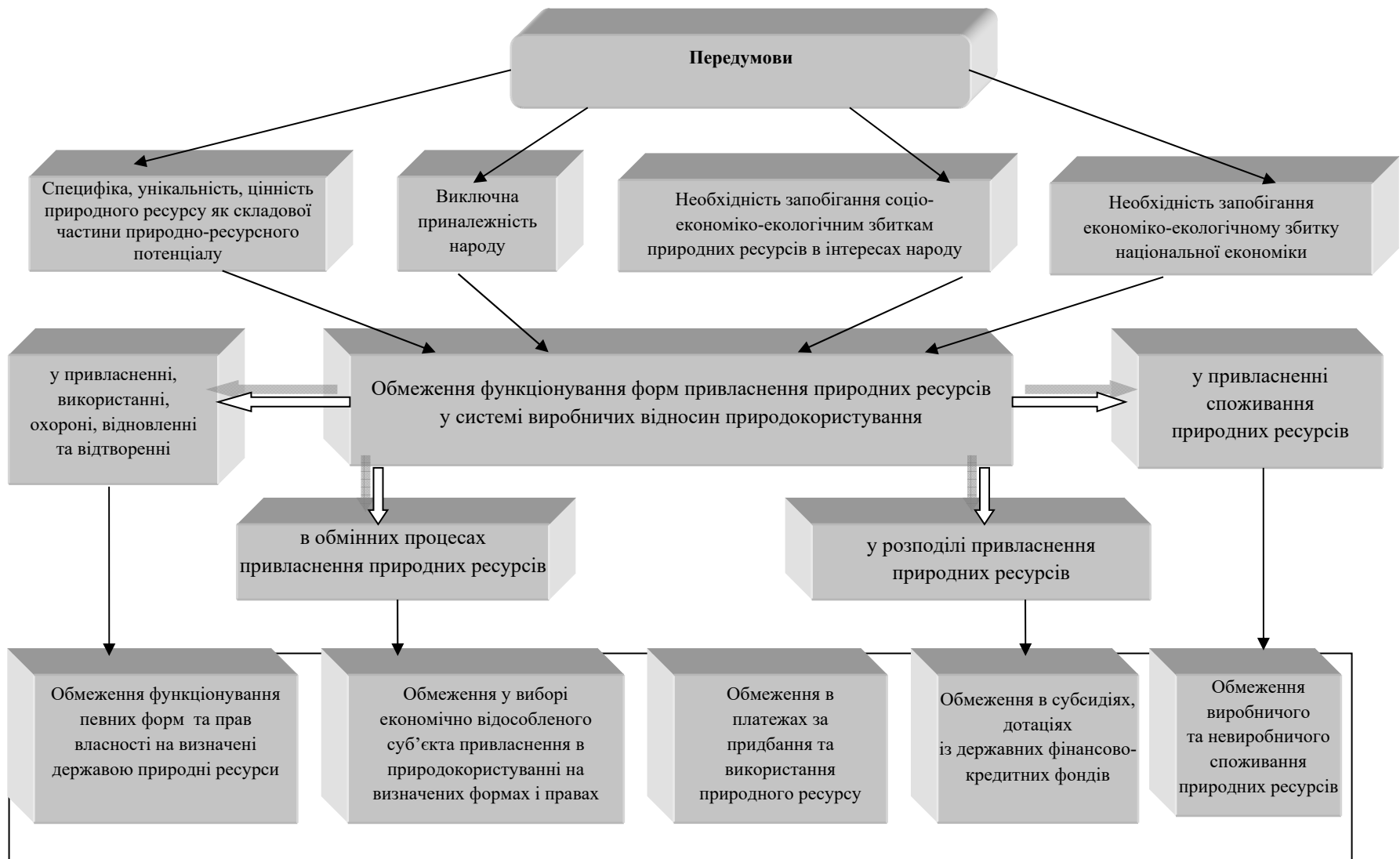

Рис. 1. *Передумови та основні напрями формування соціоекономіко-екологічних обмежень привласнення природних рекреаційно-туристичних ресурсів*

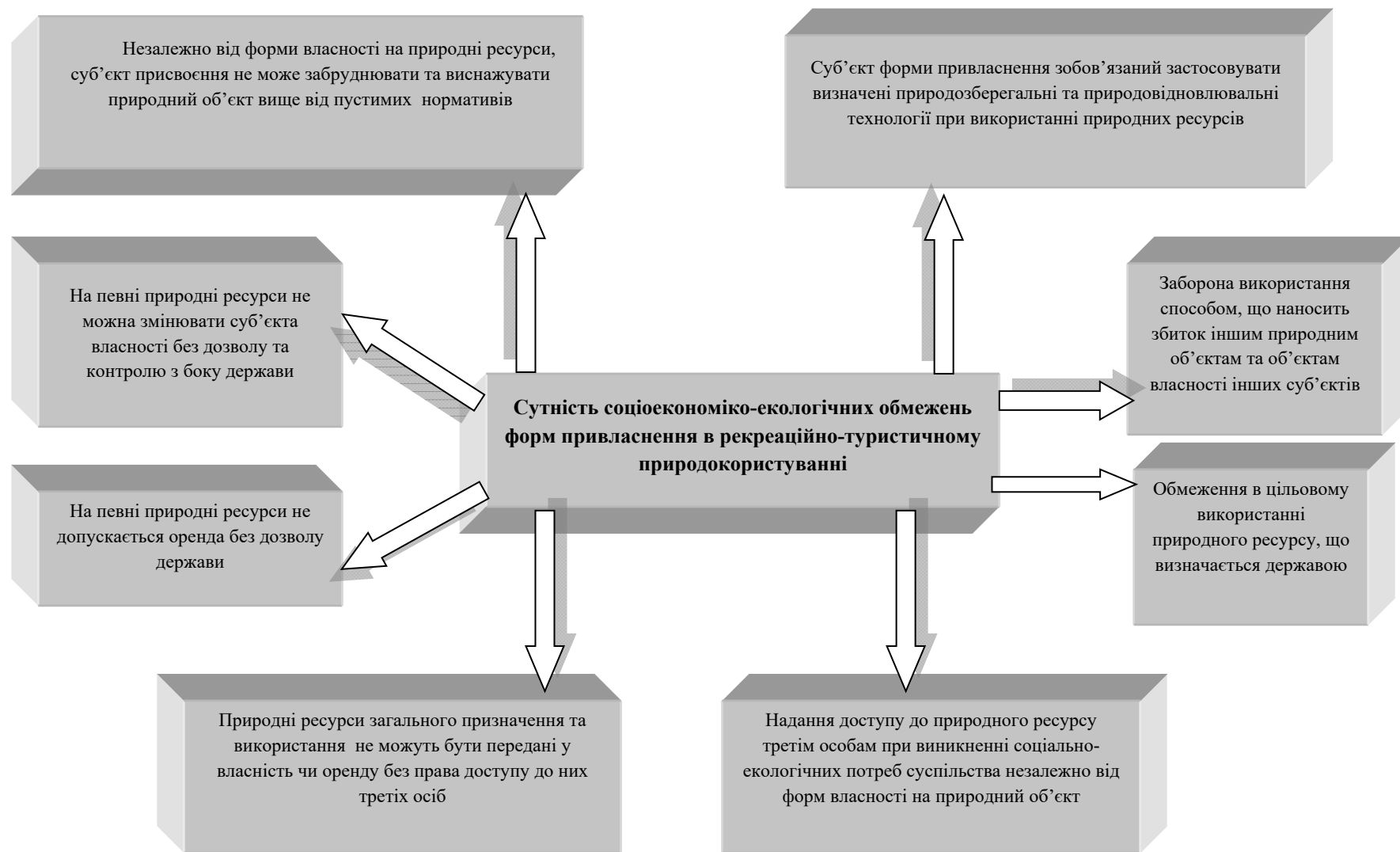

Рис. 2. Сутність економіко-екологічних обмежень власності на природні ресурси

Важливим положенням під час формування економіко-екологічних обмежень є досягнення узгодженості інтересів власників із первинного присвоєння природних ресурсів з інтересам власників із вторинного присвоєння природних об'єктів власності на основі праці та третіх осіб. Чим вищі будуть соціоекономіко-екологічні обмеження власника природного ресурсу, тим вищими стануть економіко-екологічні показники стану природних об'єктів, більшими витрати в природокористуванні та нижчим дохід власника. Потрібне законодавче закріплення в Цивільному й Господарському кодексах та законі про охорону природних ресурсів визначення економіко-екологічних обмежень й обмежень повноважень власника природних ресурсів із вторинного їх присвоєння на основі праці.

Економіко-екологічні обмеження власності в передбаченому законом порядку повинні забороняти суб'єктові привласнення використовувати об'єкт власності без урахування загальнонародних, регіональних інтересів та інтересів третіх осіб при здійсненні економіко-екологічного і юридичного права власності на конкретний природний об'єкт.

Від імені народу довірче управління природними ресурсами здійснюють відповідні структури загальнодержавних і місцевих органів самоврядування. Ці структури повинні визначати економіко-екологічні обмеження власності на природний ресурс.

Довірче управління державними й місцевими органами реалізуються на базі володіння, розпорядження та відповідальності за прийняті рішення по використанню природних ресурсів. Ці структури самі безпосередньо не використовують природний ресурс. Вони передають його в користування іншим суб'єктам господарювання; можуть міняти власність на природний ресурс або залишати її в загальнонародній, державній, комунальній власності та передавати у володіння юридичним і фізичним особам на праві оренди. Ці структури повинні визначати соціоекономіко-екологічні обмеження привласнення в природокористуванні.

Обмеження при передачі в користування або власність природного об'єкта суб'єктові, котрий виконує певний вид діяльності, полягають у такому:

- природний ресурс багатопільового чи одноцільового призначення повинен використовуватися з урахуванням інтересів усіх жителів регіону (області, міста, селища);
- потрібно враховувати наявні навантаження на природний об'єкт і в обмеження його використання повинні закладатися параметри з поліпшення його стану як умови подальшого використання;
- обмеження розвитку виробництва з урахуванням екологічного стану регіону;
- обмеження будівництва та експлуатації небезпечних й інших виробничих об'єктів у природному середовищі зонах.

При здійсненні довірчого управління ці структури не повинні перевищувати правомочностей, їхні дії повинні бути обмежені.

Обмеження у функціонуванні форм власності на природні ресурси, обмеження в зміні та трансформації форм власності звужують можливості власника в здійсненні суб'єктивного права зі зміни форм власності на природні ресурси. Ці обмеження внутрішньо властиві відносинам власності з первинного та вторинного присвоєння природних ресурсів. Обмеження в зміні й функціонуванні форм і прав власності на природні ресурси відрізняються від заборон за характером впливу на регульовані загальнонародні відносини власності. Заборона як правова форма впливу на відносини власності на природні ресурси виключає повністю існування певних прав і форм власності.

Однією з актуальних проблем реалізації відносин власності на природні ресурси є встановлення обмежень влади державних чиновників, що здійснюють розпорядження загальнонародною власністю на природні ресурси за умовами її приватизації, здавання в оренду, напрямами використання та професійної кваліфікації власників і користувачів природними об'єктами. Потрібне розмежування повноважень у прийнятті рішень про форми й права власності на природні об'єкти. Необхідне конкретне визначення ресурсів у конкретному регіоні, які можуть бути передані в певну сферу використання матеріального й нематеріального виробництва, які ресурси та в якому обсязі можуть бути передані в приватну, колективну, приватно-державну форму власності і які обмеження повинні при цьому виконуватися. Це потрібно для зниження негативних ефектів опортуністичної поведінки місцевих чиновників у процесі розпорядження державною власністю на природні ресурси. Суб'єкти з присвоєння природних об'єктів власності на підставі трудової діяльності також повинні мати

обмеження при використанні природного об'єкта певним чином чи при його передачі на основі обміну професійному власникові.

Обмеження використання загальнонародної власності повинні бути прописані в законі про власність на природні ресурси, що стане основою управління відносинами власності з вторинного присвоєння на основі трудової діяльності суб'єктів економіки. Відсутність законних підстав обмеження різноманітних форм і прав власності на природні об'єкти повинна визнаватися не правовою та підлягати скасуванню. З іншого боку, лише на основі законодавчого закріплення обмежень власності на природні ресурси можливе функціонування різноманітних її форм і прав. Закріплені в законі обмеження повинні адекватно відображати економічні відносини власності на природні ресурси, що складаються між учасниками господарського обігу в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання суб'єктами власності природних ресурсів. Будь-яке обмеження прав суб'єктів власності на природні ресурси повинне бути спрямоване на забезпечення ефективного функціонування власності для забезпечення інтересів усіх суб'єктів ринку. Обмеження форм і прав власності на природні об'єкти, майнових прав суб'єктів власності у договорах привласнення в природокористуванні повинні відповідати вимогам справедливості та конституційним цілям захисту відповідних економіко-екологічних інтересів суб'єктів власності й ґрунтуватися на законі.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Формування соціоекономіко-екологічних обмежень у привласненні природних рекреаційно-туристичних ресурсів повинно ґрунтуватися на основі загальнонародної власності на ресурси; інтереси народу мають бути враховані під час передачі природних об'єктів у ту чи іншу форму власності та на визначеному праві власності. Від специфічних особливостей природних рекреаційних ресурсів (вичерпні, невичерпні, напряду лікування й оздоровлення тощо) залежать обмеження форм власності на них і визначення обмежень та обтяжень при будь-яких формах і правах їх використання.

Джерела та література

1. Еременко В. Экономическая наука: проблемы логики, методологии, классификации / В. Еременко // Экономика Украины. – 2005. – №12. – С. 52–64.
2. Загороднюк П. О. Екологічна безпека як важлива складова національної безпеки України / П. О. Загороднюк // Екологія довкілля та безпеки життєдіяльності. – 2005. – № 4. – С. 5–12.
3. Мартиенко А. И. Теоретические основы развития отношений собственности на природные ресурсы / А. И. Мартиенко. – Одесса : ИПРЕЕД НАН України, 2011. – 389 с.
4. Мартиенко А. И. Отношения реализации форм и прав собственности в природопользовании / А. И. Мартиенко, С. К. Харичков – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2008. – 214 с.
5. Мартиенко А. И. Роль государства в формировании экономико-экологических ограничений реализации собственности на природные ресурсы / А. И. Мартиенко // Економічні інновації : зб. наук. праць. – Одеса, 2011. – Вип. 44. – С. 161–173.
6. Конституція України. – Закон від 28.06. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30.
7. Мочерный С. В. Методологія економічного дослідження / С. В. Мочерный. – Львів : Світ, 2001. – 416 с.
8. Мочерный С. Национальный и экономический суверенитет страны / С. Мочерный // Экономика Украины. – 2005. – №10. – С. 4–13.
9. Харичков С. К. Институциональні передумови та організаційне забезпечення збалансованого природокористування в рекреаційно-туристичній сфері / С. К. Харичков, О. А. Воробйова, І. М. Дишловий, С. Г. Нездойминов // Институциональні засади та інструментарій збалансованого природокористування [під ред. С. К. Харичкова]. – Одеса : ИПРЕЕД НАН України, 2010. – С. 342–441.

Антонина Мартиенко. Методологические основы формирования социальноэкономико-экологических ограничений собственности на природные рекреационно-туристические ресурсы. В статье доказано, что сущность понятия экономико-экологического ограничения формы собственности на природные рекреационно-туристические ресурсы заключается в том, что, независимо от формы собственности на природные ресурсы, субъект собственности не может загрязнять и истощать природный объект выше допустимых нормативов, обязан применять определенные природосберегающие способы использования, добычи и переработки ресурсов, использовать возобновляемые технологии и т. д. Ограничения правомочий также могут заключаться (в зависимости от специфики самого природного ресурса) в том, что нельзя продавать природный ресурс без разрешения государства, нельзя сдавать природный ресурс в аренду без разрешения государства, нельзя использовать способом, наносящим ущерб другим природным объектам и собственности других субъектов. Определены предпосылки формирования социальноэкономико-экологических ограничений и основные направления их внедрения. Доказано, что ограничения должны учитывать интересы общенародного присвоения природных ресурсов

и в зависимости от специфических особенностей природного рекреационно-туристического ресурса, а также направлений его использования формируются ограничения в формах и правах собственности.

Ключевые слова: социоэкономико-экологические ограничения, формы и права собственности, природные рекреационно-туристические ресурсы, приоритет общенародной собственности.

Antonina Martienko. Methodological Bases of Formation of the Socioeconomic and Environmental Constraints Ownership of Natural Recreation and Tourism Resources. It is proved that the essence of the concept of economic and environmental constraints form of ownership of natural recreation and tourism resources lies in the fact that regardless of the form of ownership of the natural resources of the subject property can not pollute and deplete natural object above the allowable standards, it is obliged to apply certain environmentally friendly ways to use, extraction and processing of resources, the use of renewable technologies, etc. competences Restrictions may also be (depending on the specificity of the natural resources) is that you can not sell the natural resources without the permission of the state, can not take the natural resource rent without the permission of the state, can not be used in a manner detrimental to other natural objects and property of other subjects. Preconditions of formation of the socioeconomic and environmental constraints and the basic directions of their introduction. It is proved that limits should take into account the interests of the whole people of appropriation of natural resources and, depending on the specific characteristics of the natural resource recreation and tourism, as well as the directions of use restrictions are formed in the forms and property rights.

Key words: socioeconomic and Environmental limitations, forms and property rights, nature tourist resources, priority of national property.

УДК 338.24

Ніна Хумарова – доктор економічних наук,
старший науковий співробітник;

Ганна Варталян – аспірант Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

Обґрунтування програми розвитку поліфункціональних територій

У статті обґрунтовано змістове наповнення програми розвитку поліфункціональних територій Татарбунарського району Одеської області. Визначено сутність, мету, цілі, основні завдання й підпрограми розвитку поліфункціональних територій; розроблено пропозиції щодо створення туристичної корпорації в Татарбунарському районі Одеської області.

Ключові слова: поліфункціональні території, програма розвитку поліфункціональних територій, туристична корпорація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Обмеженість рекреаційних територій зумовлює необхідність пошуку способів їх розширення на основі формування нових сегментів ринку туристичних послуг, для чого доцільно переглянути можливості використання вже наявних територій. З огляду на це, виникає потреба в обґрунтуванні наукових підходів до ідентифікації територій поліфункціонального призначення й розробки заходів щодо ефективного та комплексного застосування їх природно-ресурсного потенціалу В умовах зростання екологічних і соціально-економічних проблем та необхідності формування передумов сталого розвитку для створення ефективної системи державного регулювання економіки використовується як вітчизняний, так і закордонний досвід розробки цільових програм. Програмно-цільові методи планування в екологічній сфері займають вагомe місце серед інших форм державного регулювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На необхідність пошуку нових форм еколого-економічного управління, формування засад комплексного використання природних ресурсів спрямовано дослідження багатьох закордонних і вітчизняних науковців. Зокрема, ці проблеми висвітлено в працях Б. Буркинського, О. Громової, Б. Даналишина, Н. Ковальнової, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Міщенко, В. Степанова, С. Харічкова, Ю. Туниці, Л. Черчик та ін. Учені вказують на необхідність переходу до

и в зависимости от специфических особенностей природного рекреационно-туристического ресурса, а также направлений его использования формируются ограничения в формах и правах собственности.

Ключевые слова: социоэкономико-экологические ограничения, формы и права собственности, природные рекреационно-туристические ресурсы, приоритет общенародной собственности.

Antonina Martienko. Methodological Bases of Formation of the Socioeconomic and Environmental Constraints Ownership of Natural Recreation and Tourism Resources. It is proved that the essence of the concept of economic and environmental constraints form of ownership of natural recreation and tourism resources lies in the fact that regardless of the form of ownership of the natural resources of the subject property can not pollute and deplete natural object above the allowable standards, it is obliged to apply certain environmentally friendly ways to use, extraction and processing of resources, the use of renewable technologies, etc. competences Restrictions may also be (depending on the specificity of the natural resources) is that you can not sell the natural resources without the permission of the state, can not take the natural resource rent without the permission of the state, can not be used in a manner detrimental to other natural objects and property of other subjects. Preconditions of formation of the socioeconomic and environmental constraints and the basic directions of their introduction. It is proved that limits should take into account the interests of the whole people of appropriation of natural resources and, depending on the specific characteristics of the natural resource recreation and tourism, as well as the directions of use restrictions are formed in the forms and property rights.

Key words: socioeconomic and Environmental limitations, forms and property rights, nature tourist resources, priority of national property.

УДК 338.24

Ніна Хумарова – доктор економічних наук,
старший науковий співробітник;

Ганна Варталян – аспірант Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

Обґрунтування програми розвитку поліфункціональних територій

У статті обґрунтовано змістове наповнення програми розвитку поліфункціональних територій Татарбунарського району Одеської області. Визначено сутність, мету, цілі, основні завдання й підпрограми розвитку поліфункціональних територій; розроблено пропозиції щодо створення туристичної корпорації в Татарбунарському районі Одеської області.

Ключові слова: поліфункціональні території, програма розвитку поліфункціональних територій, туристична корпорація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Обмеженість рекреаційних територій зумовлює необхідність пошуку способів їх розширення на основі формування нових сегментів ринку туристичних послуг, для чого доцільно переглянути можливості використання вже наявних територій. З огляду на це, виникає потреба в обґрунтуванні наукових підходів до ідентифікації територій поліфункціонального призначення й розробки заходів щодо ефективного та комплексного застосування їх природно-ресурсного потенціалу В умовах зростання екологічних і соціально-економічних проблем та необхідності формування передумов сталого розвитку для створення ефективної системи державного регулювання економіки використовується як вітчизняний, так і закордонний досвід розробки цільових програм. Програмно-цільові методи планування в екологічній сфері займають вагомe місце серед інших форм державного регулювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На необхідність пошуку нових форм еколого-економічного управління, формування засад комплексного використання природних ресурсів спрямовано дослідження багатьох закордонних і вітчизняних науковців. Зокрема, ці проблеми висвітлено в працях Б. Буркинського, О. Громової, Б. Даналишина, Н. Ковальнової, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Міщенко, В. Степанова, С. Харічкова, Ю. Туниці, Л. Черчик та ін. Учені вказують на необхідність переходу до

комплексного економіко-екологічного стратегічного управління у сфері природокористування з використанням таких інструментів, як еколого-орієнтоване стратегічне планування, цільове програмування [1]. Проте, незважаючи на ці розробки, залишаються дискусійними питання змістового наповнення цільових програм, організаційних механізмів їх запровадження, тому наукові дослідження в цьому напрямі залишаються актуальними.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – обґрунтування змістового наповнення програми розвитку поліфункціональних територій (ПФТ) Татарбунарського району Одеської області. Основні завдання – визначення сутності, мети, цілей, основних завдань програми розвитку ПФТ; обґрунтування підпрограм розвитку ПФТ; розробка організаційної форми взаємодії суб'єктів ПФТ Татарбунарського району Одеської області.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проведені дослідження дали можливість виявити ознаки ПФТ адміністративних районів Одеської області. Перспективним для обґрунтування пілотної Програми розвитку ПФТ вважаємо Татарбунарський район Одеської області. Результати досліджень свідчать, що для підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу цього району доцільно здійснювати активне, ціленаправлене вдосконалення закладених природою характеристик ресурсів ПФТ для підвищення їх атрактивності, привабливості, формування нових туристичних продуктів і потоків. Для Татарбунарського району Одеської області, який має різноплановий природно-ресурсний потенціал, достатньо високий рівень розвитку МТБ й інфраструктури туризму, встановлено такий стратегічний набір, як загальна стратегія I рівня – формування конкурентних переваг, за способом її реалізації – конгломеративна.

Програма розвитку поліфункціональних територій (далі – Програма) – це документ, що забезпечує реалізацію визначеної стратегії, націленої на ефективне, комплексне використання природно-ресурсного, економічного й соціального потенціалу території району для активізації туристичної діяльності з урахуванням обмежувального екологічного чинника, а саме функціонування природоохоронних територій та функціонального зонування.

Доцільність формування й реалізації такої програми аргументується наявністю на території району відносно незмінених природних ландшафтів, рекреаційних зон; відсутністю промислових підприємств, які забруднюють довкілля; наявністю специфічних, унікальних екосистем; можливістю задовольняти різні потреби та смаки рекреантів і туристів; наявністю туристичного потенціалу для розвитку різних видів туризму.

Мета Програми розвитку поліфункціональних територій – забезпечення ефективного й комплексного використання природних ресурсів та умов ПФТ, на основі яких створюються конкурентоспроможні туристичні послуги й продукти.

Основними цілями Програми розвитку поліфункціональних територій є:

- формування екологічно збалансованого туристичного потенціалу ПФТ;
- освоєння нових туристично-рекреаційних ресурсів;
- природно-ресурсне забезпечення потреб бізнесу й населення території, оптимізація соціально-економічної структури ПФТ;
- підготовка нормативних актів, системи управління, що забезпечать ефективний розвиток ПФТ;
- удосконалення й розвиток МТБ та інфраструктури району;
- організація умов для підготовки й перепідготовки персоналу для туристичного та супутніх бізнесів;
- забезпечення просування туристичного продукту (інформаційно-рекламна діяльність, маркетинг).

Основним елементом програми є заходи, які забезпечують досягнення цілей програми. Їх варто виділити в групи:

1) щодо цілей програми – це заходи, які реалізують безпосередньо мету програми та цілі першого порядку;

2) за напрямами досягнення мети – це заходи, що забезпечують виконання цілей другого порядку: заходи природно-ресурсного забезпечення, екологізації середовища, інфраструктурного, організаційного та нормативно-правового забезпечення;

3) за характером або сферою діяльності можна виділити технічні, організаційні, економічні, управлінські, правові, соціальні заходи. Вони тісно корелюють із заходами другої групи, тому можуть під час опису бути об'єднаними.

Заходи другої групи доцільно конкретизувати, оскільки вони стосуються кожної з основних цілей.

1. Заходи природно-ресурсного забезпечення щодо формування екологічно збалансованого туристичного потенціалу ПФТ: облік елементів природно-ресурсного потенціалу; оцінка атракцій та функціонального призначення елементів природно-ресурсного потенціалу; прогнозування можливостей поєднання елементів природно-ресурсного потенціалу для розвитку різних видів туризму (формування стратегічних груп туристично-рекреаційних ресурсів); ідентифікація можливостей використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку окремих видів туристичної діяльності; охорона, ефективне використання та відновлення природних ресурсів і ландшафтів території.

2. Заходи щодо вдосконалення та розвиток МТБ та інфраструктури району. 2.1. Заходи щодо освоєння нових туристично-рекреаційних ресурсів передбачає виконання таких завдань: розвідувальні роботи щодо виявлення, інвентаризації та оцінки туристично-рекреаційних ресурсів ПФТ; розробка нових видів послуг на основі освоєння виявлених туристично-рекреаційних ресурсів; оголошення конкурсів на бізнес-проекти туристичного профілю є забезпеченням їх просування на місцевому рівні; промоція нових видів ресурсів для активізації малого та індивідуального туристичного бізнесу (маркетингові заходи). 2.2. Заходи щодо екологізації середовища: підвищення вимог до проектної документації в частині очисних споруд, дотримання нормативів ГДН скидів і викидів у результаті господарської діяльності; запровадження сучасних технологій збирання й утилізації побутового сміття; мотивація до використання технологій «екологічна оселя», «екологічно чисте виробництво»; визначення рівня екологічно допустимих навантажень на природні екосистеми для підвищення відтворювальних можливостей природного середовища, його асиміляційного потенціалу; відновлення порушених ландшафтів, штучне наповнення втрачених атракцій новими характеристиками. 2.3. Заходи щодо інфраструктурного забезпечення розвитку ПФТ району: облік та аудит якості закладів інфраструктурного забезпечення розвитку туризму: доріг, закладів розміщення й харчування, торгівлі та зв'язку; модернізація й капітальний ремонт за результатами аудиту; будівництво нових елементів інфраструктури відповідно до поданих на конкурс бізнес-проектів; розроблення комплексного туристичного продукту; створення низки супутніх видів бізнесу для підтримки основних напрямів із подальшою їх диверсифікацією; формування нових екологоорієнтованих пакетів послуг та продуктів на основі комплексного використання туристичного потенціалу ПФТ. 2.4. Заходи організаційного та нормативно-правового забезпечення розвитку ПФТ району передбачають обґрунтування організаційної форми діяльності туристичних суб'єктів для реалізації обраної стратегії; формування нормативної бази взаємодії суб'єктів території; установа органу та форми управління процесами освоєння, нарощення туристичного потенціалу ПФТ району.

Проведені дослідження дали можливість визначити пріоритетні напрями або підпрограми.

Підпрограма «Використання та охорона елементів туристичного потенціалу ПФТ». Цілі підпрограми: інвентаризація наявних туристично-рекреаційних ресурсів, забезпечення їх ефективного використання; комбінування й поєднання ресурсів для створення нових туристичних продуктів та послуг; цільове нарощування природно-ресурсного потенціалу території для підвищення можливостей для кооперації туристичних й інших закладів та підприємств, які надають супутні послуги; забезпечення збереження, відновлення й поліпшення туристично-рекреаційних ресурсів.

Для підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів потрібно реалізувати такі завдання: виявлення, визначення кількісних параметрів і якісних характеристик; створення каталога на основі кадастру природних ресурсів; визначення режимів експлуатації ресурсів ПФТ.

Незважаючи на незначний промисловий пресинг на території Татарбунарського району, антропогенне навантаження достатньо високе, тому спостерігається поступова деградація компонентів природно-ресурсного потенціалу, а отже, існує потреба в розробленні природоохоронних заходів, спрямованих на обмеження, ліквідацію дії факторів, які негативно впливають на стан довкілля та усунення негативних наслідків господарської діяльності. Актуальні заходи щодо відновлення властивостей особливо цінних туристично-рекреаційних ресурсів і поліпшення екологічної ситуації.

Підпрограма «Соціально-економічне забезпечення розвитку ПФТ району» передбачає виконання таких завдань, як реконструкція, перепрофілювання рекреаційних закладів лікувально-оздоровчого профілю, оскільки значна їх частина потребує підвищення рівня сервісу, комфортності, розширення спектра рекреаційних і супутніх послуг; створення, розвитку рекреаційного, туристичного та супутнього підприємництва, оскільки існує потреба у впровадженні нових форм ту-

ристичного підприємництва, формування мережі приватних будинків відпочинку, пансіонатів коледжного типу для забезпечення потреб у проживанні туристів різного рівня платоспроможності; розвитку інфраструктури туризму на рівні світових стандартів, стосується насамперед доріг, транспортного обслуговування, колективних закладів розміщення; формування системи підготовки кваліфікованого персоналу передбачає створення в навчальних закладах можливостей відкриття відповідних спеціальностей у системі державної та недержавної освіти, передбачення курсів підвищення кваліфікації для освоєння сучасних передових технологій ведення туристичного бізнесу, експлуатації спеціальних природних рекреаційних ресурсів. Це широкий спектр спеціальностей – від лікарів-курортологів, до ландшафтознавців; створення інформаційно-рекламної продукції для просування атракцій ПФТ, активізація маркетингової діяльності. Це важливий напрям діяльності щодо створення сучасної маркетингової системи, що стимулюватиме ефективний розвиток ПФТ. Потрібно здійснювати випуск сучасної рекламної продукції, якісного інформаційно-довідкового матеріалу, забезпечивши вільний доступ до нього. Позитивні результати завжди мають науково-практичні конференції, семінари, виставки, де є можливість пошуку інвесторів й інших зацікавлених осіб.

Заходи підпрограми «Нормативно-правове, організаційне забезпечення та управління програми» передбачають розроблення та впровадження нормативних актів; організацію контролю за додержанням законодавчих і нормативно-правових актів; обґрунтування організаційної форми функціонування ПФТ; формування управлінських систем.

Специфіка ПФТ зумовлює доцільність використання інтеграційних об'єднань, що підвищить ефективність функціонування підприємств. Це можуть бути концерни, асоціації, консорціуми, картелі, синдикати, трести тощо [2, 3]. Однією з прогресивних організаційних форм взаємодії суб'єктів господарювання, яку ми пропонуємо для ПФТ Татарбунарського району Одеської області, є мережева туристична корпорація, у межах якої партнери можуть конкурувати між собою, зменшуючи перешкоди у сфері ціноутворення.

У цій корпорації за угодою, яку підписують сторони, передаються певні повноваження центральному органу управління для розв'язання конкретних (заздалегідь визначених) проблем і питань. Керівний орган туристичної корпорації доцільно створити у вигляді Ради підприємств-учасників, яка призначає виконавчу дирекцію, основними функціями якої будуть, зокрема, маркетингові дослідження, рекламні кампанії, розвиток й удосконалення інфраструктури, освоєння, відновлення туристично-рекреаційних ресурсів, як постійна функція – комунікації та узгодження дій.

Туристична корпорація передбачає створення юридичної особи, затвердження статуту, формування статутного фонду. Це посилює рівень централізації в управлінні, проте підприємства-члени корпорації залишаються юридично та економічно самостійними. Організаційний проект туристичної корпорації – це набір документів, що визначає мету, цілі й завдання цього утворення. Керівництво управлінською структурою здійснюється через сукупність процедур і правил, використання норм, нормативів, тому має бути сформований координаційний центр, функцією якого буде досягнення згоди щодо розподілу ролей, відповідальності, прав усіх учасників за допомогою спільного планування, обміну інформацією, моніторингу ситуації й результатів поточної діяльності, що забезпечить попередження негативних наслідків та прийняття рішень щодо їх усунення. Проект організаційної структури туристичної корпорації відображено на рис. 1.

Як зазначалося, у Татарбунарському районі Одеської області сформовано дві курортні зони, санаторно-курортні й оздоровчі заклади яких надають лікувально-оздоровчі послуги. Пропонуємо цим закладам співпрацювати із закладами харчування, колективного розміщення, турфірмами, транспортними підприємствами, що дасть змогу сконцентрувати ресурси для надання спеціалізованих послуг, упроваджувати новітні досягнення в медицину та профілактику хвороб, а партнерам передаються забезпечувальні побутові функції. При цьому в координаційному центрі потрібне представництво місцевих органів самоврядування. Особливо в частині стимулювання природоохоронної діяльності й спонукання до неї підприємців, які використовують природні ресурси. Тому потрібно подати пропозиції та розробки щодо екологічних нормативів, норм і стандартів; упровадження плати за забруднення навколишнього середовища й штрафних санкцій за нераціональне використання природних ресурсів, недотримання санітарно-гігієнічних норм ведення господарства.

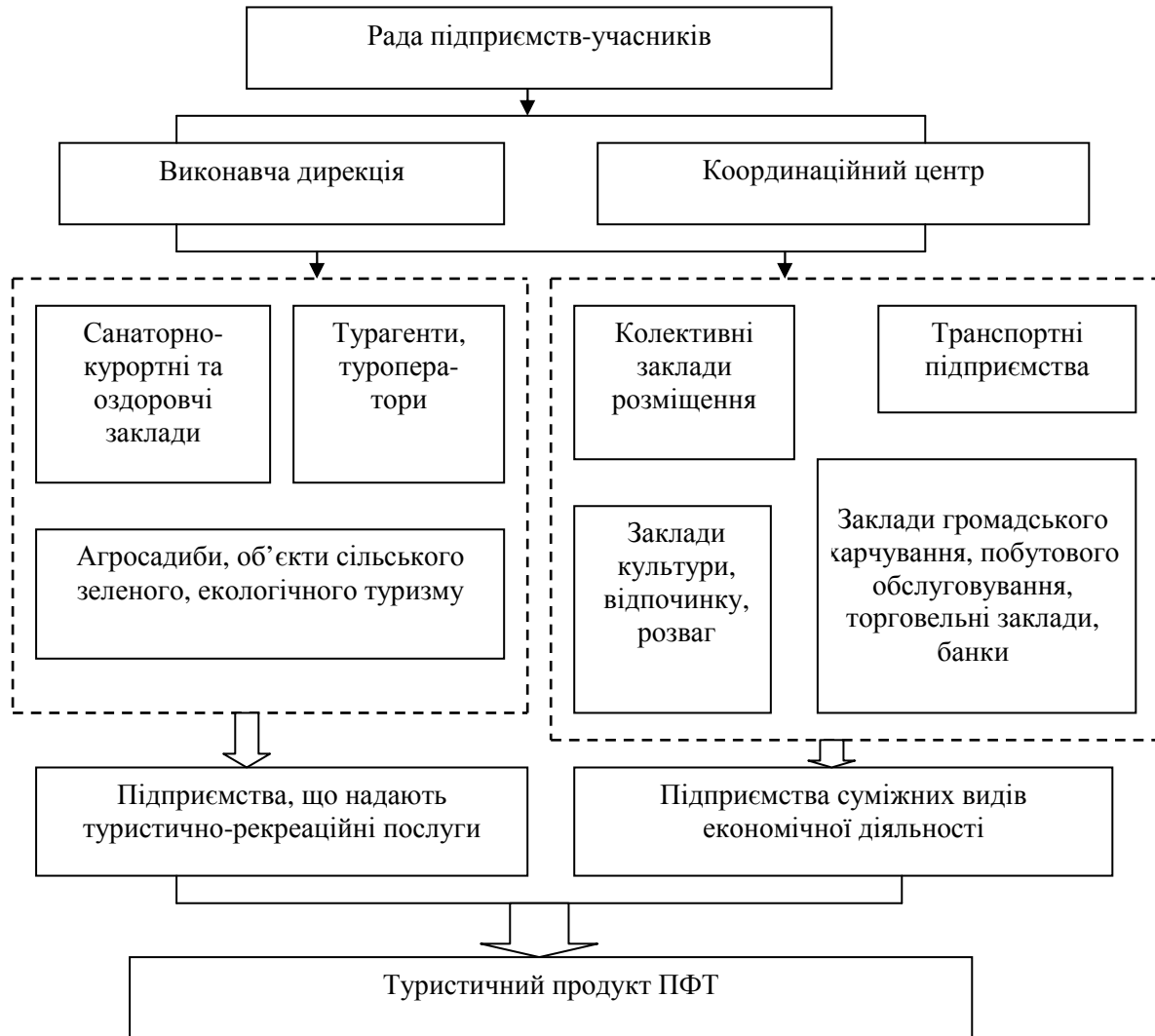

Рис. 1. Організаційна структура туристичної корпорації Татарбунарського району Одеської області

Примітка. Розроблено автором.

Фінансування спільних органів управління туристичної корпорації здійснюватиметься на кошти, отримані в результаті її діяльності. Також можуть створюватися фонди цільового призначення, використовуватися кошти міжнародних програм і грантів. Отриманий прибуток від спільної діяльності розподіляється між підприємствами-членами туристичної корпорації пропорційно до величини їхніх внесків. Загалом, фінансування Програми може здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів, податків і зборів, комунальних платежів, фінансів комунальних підприємств.

Реалізація Програми дасть змогу отримати такі результати:

1) екологічні. Усі заходи Програми екологічно орієнтовані, націлені на збереження екологічної рівноваги природних екосистем ПФТ; дотримання екологічно допустимих навантажень на ці екосистеми розсосередженням туристів засобами екологістики; ліквідацію негативних наслідків господарської діяльності; підвищення атрактивності ландшафтів, збереження флори й фауни національного парку;

2) соціальні – зростання зайнятості населення, підвищення життєвого рівня населення, поліпшення умов праці та відпочинку, підвищення рівня кваліфікації й освіти населення району; поліпшення забезпеченості закладами освіти, культури, торгівлі, харчування, зв'язку, медичного та побутового обслуговування, транспортними засобами зробіть привабливим життя в сільській місцевості, що зупинить процес вимирання сіл, зниження рівня міграції; дасть поштовх соціально-економічному розвитку місцевих малозабезпечених сільських громад;

3) економічні – створення нових підприємств та індивідуального бізнесу, задоволення попиту жителів індустріальних центрів на відпочинок і лікування, екологічно чисту продукцію харчування; зростання надходжень до бюджету за рахунок збільшення економічної активності, удосконалення та розвитку виробничої й загальної інфраструктури.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, територія Татарбунарського району Одеської області має характерні ознаки поліфункціональності, що повинно бути враховано при стратегічному плануванні його розвитку. Оцінивши сучасний стан функціонування району, ми визначили пріоритетні напрями розвитку туризму з урахуванням поліфункціональних можливостей його природно-ресурсного потенціалу, а саме: сільський зелений, агротуризм, екотуризм, оздоровчий та курортно-санаторний туризм. Комбінування цих видів туризму дасть змогу ефективно використовувати ресурси території, розвивати малий бізнес, створювати нові робочі місця й задовольняти потреби туристів.

У роботі обґрунтовано, що одним із дієвих інструментів механізму формування й реалізації туристичного потенціалу ПФТ є програмування. У проекті програми наведено рекомендації щодо порядку її розроблення, структурної побудови, перспективних підпрограм. Сформульовано мету, завдання, основні заходи програми, визначено джерела її фінансування, запропоновано організаційну форму взаємодії основних суб'єктів господарювання – туристичну корпорацію, розроблено її організаційну структуру. Кінцевим етапом розроблення програми є визначення очікуваних екологічних, соціальних й економічних результатів, які в сукупності дадуть змогу суттєво підвищити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу ПФТ, поліпшити екологічну ситуацію, забезпечити зростання соціальних та економічних показників розвитку Татарбунарського району.

Розроблені в статті положення потребують подальшої деталізації й розвитку. Зокрема, актуальними залишаються проблеми організаційного забезпечення охорони та відтворення природних ресурсів ПФТ, розвідки нових, упровадження нових технологій їх освоєння та використання.

Джерела та література

1. Хумарова Н. І. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій / Н. І. Хумарова. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2011. – 408 с.
2. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.
3. Черчик Л. М. Механізм формування та регулювання міжгалузевих зв'язків у рекреаційному комплексі регіону / Л. М. Черчик, І. П. Милько. – Луцьк : Луцький НТУ, 2012. – 160 с.

Нина Хумарова, Анна Вартанян. Обоснование программы развития полифункциональных территорий Татарбунарского района. В статье обосновано содержательное наполнение программы развития полифункциональных территорий (ПФТ) Татарбунарского района Одесской области. Определена сущность программы как документа, обеспечивающая реализацию стратегии, нацеленной на эффективное, комплексное использование природно-ресурсного, экономического и социального потенциала территории района для активизации туристической деятельности с учетом ограничительного экологического фактора, а именно функционирования природоохранных территорий и существующего функционального зонирования. Установлены цели, задачи программы развития полифункциональных территорий. Обосновано содержание основных подпрограмм: «Использование и охрана элементов туристического потенциала ПФТ», «Социально-экономическое обеспечение развития ПФТ района», «Нормативно-правовое, организационное обеспечение и управление программы». Разработаны предложения по созданию туристической корпорации в Татарбунарском районе Одесской области.

Ключевые слова: полифункциональные территории, программа развития полифункциональных территорий, туристическая компания.

Nina Khumarova, Anna Vartanian. Rationale for the Development Program of the Multifunctional Territories in Tatarbunar's District. The meaningful content of the development program of the multifunctional territories (MFT) in Tatarbunar's district of the Odessa region is substantiated in the article. The essence of the program as a document providing the implementation of strategies aimed at effective, integrated use of natural resources, economic and social potential of the district to enhance tourism activities, and taking into account the restrictive environmental factor, namely the functioning of the existing protected areas and functional zoning, is defined. The goals of the program of multifunctional territories are established. The content of the main sub-programs: «The Use and Protection of Tourist Potential's Elements of MFT», «Socio-Economic Ensure of the District's MFT Development», «Legal and Organizational Maintenance and Management of the Program» are grounded. Proposals to establish a tourism corporation in Tatarbunar's district of Odessa region are worked out.

Key words: multifunctional territories, program of multifunctional territories development, tourist company.

Костянтин Павлов – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Вплив конкурентних відносин на регіональні ринки нерухомості в умовах інституційного забезпечення

У статті досліджено інституційне забезпечення регіональних ринків нерухомості в умовах конкуренції; з'ясовано їх суб'єкти за критеріями розподілу; проаналізовано чинники впливу на інституційне забезпечення регіональних ринків нерухомості; запропоновано способи їх державного регулювання.

Ключові слова: ринок нерухомості, інституції, інституційна інфраструктура, неоінституціоналізм, інвестори, ріелтори, девелопери.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливе значення в процесі існування регіональних ринків нерухомості займає інституційне забезпечення. Воно являє собою структурування економічних процесів, взаємозв'язок між якими здійснюється в межах певних інституцій, що забезпечують порядок і субординацію всієї системи ринкових відносин.

Сама взаємодія між інституційними сегментами відбувається за посередництва необхідних способів координації, узгодження та впорядкування сумісних дій суб'єктів. Цей процес характеризується появою спеціальних процедур й операцій із нерухомістю, що потрапляють у сферу діяльності особливих інституцій та інституційно-організованих суб'єктів.

У процесі інституціоналізації відбувається відособлення ринку нерухомості в самостійний сектор економіки, з'являються на ньому специфічні трансакції, що потрапляють у сферу особливих інститутів, – діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед досліджень процесів існування ринку нерухомості потрібно назвати праці О. Амосова, О. Гриценка, О. Мужіна, Дж. Фрідмана, Д. Еккерта, І. Єфіменко, А. Гиценка, В. Павлова та ін.

Водночас у них значну увагу приділено аналізу ринку нерухомості в контексті розвитку національної економіки, що пояснюється відсутністю регіонального підходу до з'ясування умов функціонування цих ринків.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – висвітлення регіональних ринків нерухомості та їх інституційного забезпечення, аналіз нерухомості на ньому суб'єктів й інститутів і з'ясування взаємозв'язку між ними.

Відповідно до визначеної мети в статті реалізуються такі **завдання:**

- характеристика рис сучасного ринку нерухомості та його регіональний аспект
- з'ясування ролі інституційного забезпечення на регіональних ринках нерухомості;
- аналіз суб'єктів та інститутів на регіональних ринках нерухомості;
- узагальнення розуміння інституційної інфраструктури та значення періодизації на регіональних ринках нерухомості;
- визначення чинників впливу на інституційне забезпечення регіональних ринків нерухомості;
- уточнення важелів державного регулювання регіональних ринків нерухомості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Передусім, ринок нерухомості займає важливе місце під час створення нових об'єктів нерухомості, передачі прав на неї, урівноваження ціноутворення на нерухомість, експлуатації її об'єктів, інвестиційному залученні в нерухомість.

Зміни ринкової системи – тенденційне явище XXI ст., які супроводжуються модифікацією, адаптацією елементів ринкової системи до нових умов та обставин.

Саме регіональні ринки нерухомості – один із чутливих сегментів національного ринку до процесу трансформації. Будучи основою національного багатства, регіональні ринки нерухомості характеризуються загалом як сукупність регіональних, локальних ринків, що відрізняються між собою

динамікою розвитку, ціноутворенням, ступенем впливу ризиків, інвестиційним залученням, особливостями регіональної кон'юнктури ринку, політичною й соціальною стабільністю з погляду купівлі-продажу об'єктів нерухомого майна.

Сучасний стан регіональних ринів нерухомості характеризується певною строкатістю свого розвитку та нерівномірністю функціонування його сегментів, хаотичним ціноутворенням, недосконалою законодавчою базою й низькою інвестиційною привабливістю.

Якщо проаналізувати сучасний ринок нерухомості України, то серед рис, які йому найбільше притаманні, потрібно виділити циклічний характер, високий ступінь монопольного державного регулювання, незбалансованість між попитом і пропозицією, зростання вартості об'єкта нерухомості, низьку ліквідність, високий рівень трансакційних затрат, обмежену кількість покупців та продавців, низький ступінь дослідження. [3]. Водночас ринок нерухомості й надалі становить перспективну сферу вкладання капіталу. Тому теоретичний і практичний інтерес до державного регулювання ринкового механізму регулювання регіональних ринків нерухомості та його інституційного забезпечення дедалі зростатиме.

Це, зрештою, спричиняє появу інституційно організованих суб'єктів на регіональних ринках нерухомості, які виконують свою діяльність у сфері споживання нерухомості (кондомініуми), створення й розвитку (девелопери, сервіти, трасти спільного інвестування), ринкового обороту (ріелтери, оцінювачі, страхувальники, реєстратори). Кожен з інституційно організованих суб'єктів формує своє інституційне поле господарської діяльності, змінюючи на ньому правила й норми поведінки з іншими суб'єктами [2].

На сьогодні взаємодія між суб'єктами на регіональних ринках нерухомості відбувається в умовах цілковитої невизначеності. Це, насамперед, пов'язано з неспроможністю суб'єктів самостійно здійснити вільний вибір на підставі обмеженості уявлень про істотні параметри об'єктів нерухомості. Суттєвий вплив на інституційне забезпечення ринку нерухомості має процес приватизації, який деформує класичні ринкові відносини. Ієрархічний зв'язок земельної й нерухомої власності породжує необхідність у здійсненні регулювання поведінки економічних суб'єктів у цій сфері.

Одним із завдань на регіональних ринках нерухомості вважається ефективне функціонування їх інституційної системи. Це приводить, зрештою, до впровадження чіткої подвійної системи регламентації, моніторингу та контролю операцій, що на них відбуваються, як із боку учасників ринку, так і з позиції держави. Тому інституційна структура регіональних ринків нерухомості, порівняно з іншими, є ускладненою та невпорядкованою.

Також важливо з'ясувати структуру регіональних ринків нерухомості, взаємодію між його учасниками й інститутами. Як і на інших ринках, суб'єктами регіональних ринків нерухомості є покупці, продавці та посередники. На думку В. Павлова, Н. Ліповської-Маковецької, покупцем і продавцем на ринку нерухомості виступає фізична або юридична особа чи державного управління, які діють у межах чинного законодавства. Щодо посередників, то В. Павлов та Н. Ліповська-Маковецька пропонують поділяти їх на інституційних і неінституційних. До інституційних загалом відносять учасників, котрі діють в інтересах держави, а саме:

- органи державної реєстрації прав на нерухомість і здійснення операції на них;
- регіональні органи та організації, що забезпечують землеустрій і землекористування; здійснюють архітектурне забезпечення й видачу дозволів під забудову об'єктів нерухомості;
- органи та організації, що забезпечують захист і нагляд за процесом будівництва й експлуатацією будівель та споруд відповідно до технічних, пожежних та інших норм і правил;
- органи та організації, що відповідають за здійснення інвентаризації й обліку споруд.

До неінституційних відносять тих учасників ринку, які функціонують на комерційних засадах, а саме:

- підприємців в особі фізичних і юридичних осіб та підприємств, котрі надають різноманітні види комерційних послуг на ринку в межах чинного законодавства;
- інвесторів, які вкладають власні або позичені фінансові, майнові, інтелектуальні цінності в різні об'єкти нерухомості;
- ріелторів (брокерів), котрі займаються наданням послуг покупцям і продавцям на ринку нерухомості;

– девелоперів (забудовників), які володіють на правах власності чи орендного договору ділянками землі, займаються повним або частковим продажем об'єктів нерухомості або здаванням у використання [5].

При поглибленому дослідженні учасників регіональних ринків нерухомості слід звернути увагу на їх поділ на первинних і вторинних. Ті, котрі безпосередньо формують попит та пропозицію на ринку нерухомості, є первинними. Вторинні відіграють опосередковану роль і здійснюють проведення ринкових трансакцій (посередники).

Суб'єкти на регіональних ринках нерухомості взаємодіють на основі певних принципів раціональності, максимізації дохідності, альтернативності, очікуваності, які являють собою мотиви поведінки їх самих. Водночас під інститутами потрібно розуміти своєрідну формалізовану реакцію ринку та держави на поведінку суб'єктів. Для ринку нерухомості притаманні риси зворотного зв'язку між суб'єктами й інститутами: наявні інститути чинять вплив на діяльність певних принципів, тим самим підвищуючи інформованість учасників ринку [7].

Під інфраструктурою регіональних ринків нерухомості також розуміють діяльність інституційних і неінституційних учасників, що впливає на створення та використання корисних властивостей об'єктів нерухомості, а також їх подальший розподіл у ринковому середовищі [1].

Зважаючи на вищесказане, під інституційною структурою на ринку нерухомості розуміємо систему взаємозв'язку між учасниками й інститутами. Причому прямі зв'язки викликані поведінкою учасників ринку як реакція на функціонування інститутів і зворотних зв'язків, що полягають в інтеграції діяльності самих інституцій у процесі їх розвитку.

Для об'єктивної оцінки стану інфраструктурного забезпечення регіональних ринків нерухомості потрібно проаналізувати такі категорії, як попит та пропозиція. Але, передусім, варто узагальнити розуміння інституційної інфраструктури ринку як упорядковану систему суб'єктів й інститутів у процесі їх імплементації для ефективного функціонування регіональних ринків нерухомості. Інституційна інфраструктура взаємодіє з регіональними ринками нерухомості через економічні відносини між суб'єктами та інститутами, що регулюється системою правил і способів їхньої поведінки. Державне втручання в забезпечення функціонування ринку має важливе значення, попри розуміння можливості надмірного втручання, яке викликає руйнацію всієї системи. Пояснити це можливо таким: наявність значної кількості обов'язків, пов'язаних з особливостями правового статусу нерухомості; створення ефективного законодавчого забезпечення; реєстраційне забезпечення інформаційного забезпечення прав на нерухоме майно, яке, власне, і проявляється у створенні та підтримці відповідних інституційних учасників; підвищення конкурентного середовища для недопущення монополізації; сприяння доступності нерухомості, особливо житлової, для якомога більшої кількості верств населення. Зокрема, забезпеченість конкурентного характеру виділення земельних ділянок під забудову, надання пільг для забудовників; сприяння доступності фінансово-кредитних ресурсів для первинних учасників ринку.

I. Єфименко вважає, що інституціоналізація ринку має декілька етапів. Перший – передіндустріальний, коли всі відносини регулювалися загальними інститутами через відсутність власних інститутів; другий – інституціональний, де починають функціонувати власні інституційні одиниці. На другому етапі простежуємо такі стадії, як інверсійно-приватизаційна (державне створення ринкової інфраструктури) та постприватизаційна (де відновлюються об'єктивні закономірності формування інститутів) [2].

Потрібно погодитися з необхідністю періодизації як елемента трансформаційних зрушень, пов'язаних із переходом від командно-адміністративної системи до регулювальної ринкової, у процесі яких відбулося відокремлення ринку нерухомості як окремого економічного блага.

Під попитом на регіональних ринках нерухомості розуміємо кількість об'єктів нерухомості та прав на них, які покупці можуть придбати за цінами, що складаються в певний проміжок часу. Формується попит на об'єкти нерухомого майна під впливом багатьох чинників: економічних, соціальних, демографічних тощо. Важливим чинником впливу на попит залишається ціна. Під пропозицією розуміємо кількість об'єктів нерухомості, яку власники можуть продати за певними цінами за встановлений проміжок часу з урахуванням її нееластичного характеру.

До основних чинників, які впливають на інституційне забезпечення регіональних ринків нерухомості, потрібно віднести:

- недостатність фінансових активів будівельних компаній в Україні, що гальмує комплексний будівельний процес;
- низьку частку іпотечного кредитування в структурі корпоративного портфелю (за підсумками 2015 р. – не більше 8 %), яка є незначною, порівняно з обсягами кредитування сільського господарства та внутрішньої торгівлі;
- соціально-політичну нестабільність у країні, що, зі свого боку, характеризується такими неприємними наслідками, як посилення податкового навантаження на населення й будівельні компанії в процесі дефіциту державного бюджету; прискорення інфляційного процесу; нестабільність валютного курсу;
- зниження реальних доходів населення та зменшення ВВП на основі невизначеності стратегії розвитку економіки України;
- утрата довіри населення до первинного ринку нерухомості;
- недостатній організаційний та законодавчий захист інвесторів;
- відсутність прозорості механізму формування собівартості будівництва й цін на квадратний метр нерухомості.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Для впорядкованості діяльності інституційної інфраструктури регіональних ринків нерухомості, на нашу думку, потрібно й надалі надавати перевагу державному регулюванню, а саме:

- розширенню та вдосконаленню інформаційної системи регіональних ринків нерухомості, як вагомого індикатора, що відображає стан національної економіки;
- адаптуванню грошової оцінки земель й інших об'єктів нерухомого майна до реального попиту на регіональних ринках нерухомості;
- урегулюванню механізму організаційних, технічних, фінансових важелів регулювання регіональних ринків нерухомості;
- сприянню проведення операцій купівлі-продажу об'єктів нерухомості через запровадження дієвих нормативно-правових важелів.

Джерела та література

1. Асаул А. М. Економіка нерухомості : [монографія] / А. М. Асаул, І. А. Брижаль, В. Я. Чевганова. – Київ : [б. в.], 2004. – 304 с.
2. Єфіменко І. А. Інституціоналізація ринку нерухомості в трансформаційній економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : [спец.] 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / І. А. Єфіменко. – Харків, 2007. – 15 с.
3. Ковалев М. М. Оценка собственности и рынок недвижимости / М. М. Ковалев. – М. : МГУ, 2003. – 177 с.
4. Огляд ринку нерухомості України. Аналітичний огляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS /2014/24.02.2014/REALTY_CR_2013_02.pdf
5. Павлов В. І. Формування та становлення ринку комерційної нерухомості в регіоні : монографія / В. І. Павлов. – Рівне : НУВГП, 2009. – 187 с.
6. Павлов В. І. Нерухомість в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Павлов, І. І. Пилипенко, І. В. Кривов'язюк. – Київ : Держ. акад. статистики обліку та аудиту, 2008. – 765 с.
7. Прокопенко В. Ю. Інституційна структура ринку нерухомості: учасники, інститути, відносини / В. Ю. Прокопенко // Науковий вісник ЧДІЕУ. – Серія : Фінанси. Банківська справа. – № 3 (11). – 2011. – С. 205–209.
8. Мухін А. А. Ринок нерухомості України: економічні та регіональні аспекти : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / А. А. Мухін. – Київ, 2005. – 14 с.
9. Стрішенець О. М. До питання про майбутню теорію ринкового фундаменталізму / О. М. Стрішенець // Науковий вісник. – Серія : Економічні науки / Буковинський держ. фінанс. ун-т. – Чернівці : Вид-во БДФУ, 2012. – Вип. 1. – С. 386–391.

Константин Павлов. Влияние конкурентных отношений на региональные рынки недвижимости в условиях институционального обеспечения. В статье исследуется институциональное обеспечение региональных рынков недвижимости в условиях конкуренции; установлено их субъекты по критериям распределения; проанализированы факторы влияния на институциональное обеспечение региональных рынков недвижимости, предложены пути их государственного регулирования. Именно институциональное обеспечение играет важную роль в процессе существования региональных рынков недвижимости. Институциональное обеспечение региональных рынков недвижимости представляет собой структурирование его экономических процессов, взаимосвязь между которыми осуществляется в рамках определенных институтов, обеспечивающих порядок и субординацию всей системы рыночных отношений. Само взаимодействие между институциональными сегментами происходит

через необходимые способы координации, согласования и упорядочения совместных действий субъектов. Данный процесс характеризуется появлением специальных процедур и операций с недвижимостью, попадающих в сферу деятельности особых институтов и институционально организованных субъектов.

Ключевые слова: рынок недвижимости, институты, институциональная инфраструктура, неинституционализм, инвесторы, риэлторы, девелоперы.

Kostyantyn Pavlov. The Impact of Competitive Relations to Regional Real Estate Markets in Terms of Institutional Support. In the article the research of institutional support regional real estate markets in a competitive and determined their subjects according to the criteria of distribution are analyzed factors influence the institutional support of the regional real estate markets, the ways of their regulation.

This institutional support played an important role in the existence of regional real estate markets. Institutional support for regional real estate markets is structuring its economic processes, the relationship between them is within certain institutions guaranteeing order and subordination of the whole system of market relations. The very interaction between institutional segments is needed by means of coordination, harmonization and streamlining of joint action. This process is characterized by the special procedures and real estate transactions that fall within the scope of the special institutions and organized institutional entities.

Key words: real estate market, institutions, institutional infrastructure, neoinstitutionalism, investors, realtors, developers.

УДК 005.35:658.871/.878

Olena Strishenez – Doctor of Economics, professor, head of department of Environmental Economics and economic theory of Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Maria Myhalchuk – an undergraduate of 5 course of the specialty «Economy» of Lesya Ukrainka Eastern European National University

Social-economic Responsibility Companies by use of Natural Resources

The article examines the formal definition of the social and economic responsibility, which implies the duty of management to make decisions and take actions that improve the use of natural resources and the interests of both society and the organization.

All companies are accountable to the state for compliance with current legislation regarding industrial activity. This primarily concerns ensuring that quality parameters of products with existing standards and certificates, pricing policy – the rules of competition titles and others.

Key words: social and economic responsibility, economic responsibility, social responsibility, enterprise, economics, natural resources, organization.

Formulation of Scientific Problem and its Significance. Globalization impacts on contemporary economic systems necessitate finding ways of production that would be useful and safe for human consumption. The quality of products is one of the main factors affecting the performance improvement households activity. Adjusted complex work of marketing, management and logistics creates favorable conditions for the production of high quality ecologically safe products [3].

The socio-economic life somehow takes place in organizations. With the change of the political system and economic relations have changed in many ways and content organizations. In particular, there were private, joint-stock and other organizations that perform a specific function in society. Another was the structure of the organization as a social institution, the relationship between the different organizational forms, the nature of organizational structures.

Changed and purposeful activity organizations, and especially the nature of the enterprise. Their goal is the most important component of production, the end result of which is profit. In this regard, the role of social change, its educational functions and generally play as a form of social life.

через необходимые способы координации, согласования и упорядочения совместных действий субъектов. Данный процесс характеризуется появлением специальных процедур и операций с недвижимостью, попадающих в сферу деятельности особых институтов и институционально организованных субъектов.

Ключевые слова: рынок недвижимости, институты, институциональная инфраструктура, неинституционализм, инвесторы, риэлторы, девелоперы.

Kostyantyn Pavlov. The Impact of Competitive Relations to Regional Real Estate Markets in Terms of Institutional Support. In the article the research of institutional support regional real estate markets in a competitive and determined their subjects according to the criteria of distribution are analyzed factors influence the institutional support of the regional real estate markets, the ways of their regulation.

This institutional support played an important role in the existence of regional real estate markets. Institutional support for regional real estate markets is structuring its economic processes, the relationship between them is within certain institutions guaranteeing order and subordination of the whole system of market relations. The very interaction between institutional segments is needed by means of coordination, harmonization and streamlining of joint action. This process is characterized by the special procedures and real estate transactions that fall within the scope of the special institutions and organized institutional entities.

Key words: real estate market, institutions, institutional infrastructure, neoinstitutionalism, investors, realtors, developers.

УДК 005.35:658.871/.878

Olena Strishenez – Doctor of Economics, professor, head of department of Environmental Economics and economic theory of Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Maria Myhalchuk – an undergraduate of 5 course of the specialty «Economy» of Lesya Ukrainka Eastern European National University

Social-economic Responsibility Companies by use of Natural Resources

The article examines the formal definition of the social and economic responsibility, which implies the duty of management to make decisions and take actions that improve the use of natural resources and the interests of both society and the organization.

All companies are accountable to the state for compliance with current legislation regarding industrial activity. This primarily concerns ensuring that quality parameters of products with existing standards and certificates, pricing policy – the rules of competition titles and others.

Key words: social and economic responsibility, economic responsibility, social responsibility, enterprise, economics, natural resources, organization.

Formulation of Scientific Problem and its Significance. Globalization impacts on contemporary economic systems necessitate finding ways of production that would be useful and safe for human consumption. The quality of products is one of the main factors affecting the performance improvement households activity. Adjusted complex work of marketing, management and logistics creates favorable conditions for the production of high quality ecologically safe products [3].

The socio-economic life somehow takes place in organizations. With the change of the political system and economic relations have changed in many ways and content organizations. In particular, there were private, joint-stock and other organizations that perform a specific function in society. Another was the structure of the organization as a social institution, the relationship between the different organizational forms, the nature of organizational structures.

Changed and purposeful activity organizations, and especially the nature of the enterprise. Their goal is the most important component of production, the end result of which is profit. In this regard, the role of social change, its educational functions and generally play as a form of social life.

Provide direction in terms of environmental management for sustainable development is a synthesis of theoretical principles of environmental safety and the impact of factors on a micro and macro level, as well as full and timely implementation of its enterprise structure [10].

Analysis Research this Problem. In recent years issued a considerable number of works that are quite objectively investigated the problem. These primarily include works: N. N. Alekseeva, Y. A. Afonina, S. P. Baranenko, M. M. Zarubin, V. Ivanov, I. Ilyin, A. I. Prigogine, A. A. Raduhina, C. Raduhina, Y. Radchenko, O. V. Romashov, L. V. Babayev, V. I. Franchuk, Z. O. Chernysheva, S. V. Shcherbyna and others, but unfortunately these publications have left descriptive and does not take into account the depth socio-economic responsibility and its structure in practice.

The Purpose of the Article, is to study actual problems of social and economic responsibility of the organization, including enterprise structure, to their own subjects and society as a whole.

The Main material Research and Study of Scientific Results. The current ecological situation in Ukraine can be seen as disastrous for a long time destroyed through neglect of the objective laws of development and reproduction of natural-resource complex of Ukraine [11]. In the process of production, investment, financial and other activities an enterprise assumes certain responsibilities. They are caused by applicable law, other regulations, economic contracts and so on. So, the enterprise should be responsible for the proper performance of their functions and duties in accordance with established norms and rules of management. The main activity of the enterprise is production activity, ie manufacturer and marketing. Because it concerns primarily the responsibility of this important sphere.

Enterprises – manufacturers of production of final destination (consumer items) are responsible to the people for its quality according to the Law of Ukraine «On Protection of Consumers' Rights». The law provides for liability for the manufacture and sale of substandard products in such forms as their exchange, the return of money paid for the goods, compensation for losses, etc. [4].

Economic responsibility – a special kind of responsibility. Economic responsibility is essentially a liability in the event of adverse economic consequences of non-compliance with certain obligations, that is, the consequences of which affect the economic interests of certain subjects [5].

The development of Ukrainian economy and its integration into the system of international relations requires setting strict requirements for environmental safety production and its impact on the environment. One of the components of corporate responsibility is environmental responsibility, which provides health care in the workplace, maintaining a healthy habitat workers and their families.

Social conflicts arising around environmental issues related to the activities of economic entities, largely due to lack of adequate information about the company and implemented processes. Therefore, the creation and dissemination of reliable environmental information on the enterprise should be primarily concerned its heads and employees.

As a general rule a violation of law, not of meeting the requirements they entail the application of legal liability. Violation of environmental law, causing damage to the environment also involves the application of legal liability. Legal liability is a major element of legal software environment.

One of the greatest challenges the implementation of environmental liability the enterprise is to maintain a balance between the needs of business and the need to improve the effects of its environmental impact.

The basic principles of environmental responsibility of enterprises should be as follows:

1. Ensuring environmental safety of products and processes of production must be built on the basis of national laws and standards and international environmental standards and requirements of its own standards and regulations and requirements of enterprise customers.

2. Refer to environmental issues as a permanent system of management of economic activity.

3. Careful accounting and classification of sources of environmental impact and the volume of solid and liquid waste, air emissions is a prerequisite for improving environmental protection, planning and implementation of programs and solutions aimed at improving environmental quality and environmental safety products.

4. Application of modern technologies, new scientific developments, knowledge and experience of staff for efficient use of human labor, energy and raw materials, reduction of waste production and consumption in developing and manufacturing products.

5. Every project for new construction, expansion, modernization should not be allowed to implement without a positive conclusion of the state ecological expertise.

6. Educate personnel working in the health of the environment. Hold regular retraining.

7. Continuously improve environmental management system continuously to reduce the environmental impact.

8. Create conditions for open demonstration of environmental responsibility of enterprises by any interested parties.

Experience in implementing the principles of environmental responsibility TNC KPMG from 1996 actively involved in various environmental initiatives. The management of KPMG identified five areas through which the company can have a positive impact on the environment, including:

- Rational use of water;
- Reduce paper consumption;
- The decrease in consumption of traditional energy resources;
- Use of alternative energy sources;
- Optimization of transport;
- Reduction of waste.

The implementation of environmental programs in these areas allows the company to save about US \$ 250,000 annually.

The company McDonald's has chosen three areas for the manifestation of environmental responsibility of their restaurants:

- Increasing energy efficiency;
- Ensuring environmental food packaging and waste reduction;
- «Green design»restaurants.

These measures will allow it to become the greenest of fast foods, resulting in significantly increased number of customers and increased revenues.

Environmentally responsible strive to be not only large corporations but small businesses. According to the research of the Federation of small businesses found that almost 90 % of small business owners in the EU and UK implementing elements of environmental responsibility in its operations are guided by personal convictions, over 50 % do so to reduce the negative impact of its business on the environment. Three-quarters believe that adherence to the principles of environmental responsibility is the norm of doing business in the modern world. About a third of small business owners believe that environmentally oriented business can improve the image of the company and be its effective PR-tool. Along with this, 20 % of small businesses believe that environmentally friendly businesses will raise their credibility in the eyes of the public. That small business owners shift to environmentally responsible activities is voluntary, not under pressure from the authorities or contractors. The main obstacles, according to small business owners is the lack of funds (almost 50 %) and time (over 40 %).

A significant obstacle to the introduction of environmental technologies is bureaucracy, the difficulty of finding environmentally responsible suppliers, shortage of qualified and motivated staff (nearly 30 %).

Factors of success in the context of environmental liability company:

- Reducing negative impact on environment of the company;
- Improving the environmental performance of the world;
- Increased sales volumes, the ability to enter new markets;
- Reduce costs and increase productivity.

The experience of many enterprises shows that social responsibility is highly correlated with income. Of all the manifestations of social responsibility most pronounced (and confirmed by statistics) is the impact of environmental initiatives on the financial performance of companies.

According to the report of the International Finance Corporation to companies working in the markets, dynamically developed and introduced to protect the environment, could reduce costs, increase revenue, and gain other competitive advantages. Introduction to environmental initiatives, or developing their own environmental projects, they were able to establish the image of socially responsible companies to penetrate deeper into the markets. Business representatives also noted the decrease in personnel expenses due to increased staff loyalty and reduce the proportion of absenteeism, reducing the cost of legal services (significantly reduced the number of claims related to violation of environmental norms) and others.

Most Ukrainian companies at best only recognize the legal environmental liability, that organize its activities in accordance with national environmental legislation. However, each year a growing number of

companies whose leadership is aware of the severity of the global environmental crisis and is trying to contribute to the improvement of the environment. The environmental component of social responsibility is one of the key requirements of the Ukrainian companies on the world market. Ukrainian export-oriented companies must produce products that meet European standards, including environmental considerably more stringent than domestic.

No topic in today's society does not cause such controversy, as the theme of social responsibility. Opinions diverge from the decision to censure.

Social responsibility involves some level of voluntary response to the social problems of the business organization, because the dispute about the role of business in society have generated many arguments for and against social responsibility.

There are two approaches to understanding the social responsibility entrepreneurial [2].

First. Entrepreneurship is considered socially responsible if it is not violating the laws and regulations of government regulation, increased profit, ie reaching the planned economic goals.

Second. Businessman in addition to economic responsibility should take into account the human and social aspects of the impact of the business to employees, partners, customers, and also make a positive contribution to the solution of social problems of society in general. That is, the company expects business growth not only high economic performance, but also significant advances in terms of social objectives.

Entrepreneurship should be aimed at achieving income subject to the rules of the game in an open competition without deception and fraud, and to act in areas such as health, the environment, public safety, civil rights, consumer protection and so on. This means that business must be socially responsible. [9].

The case for social responsibility are:

1. Favorable long-term business prospects. Social entrepreneur steps that improve the lives of the local community or eliminate the need for state regulation can be for their own benefit small businesses because of the benefits provided by participation in society. In more prosperous society in social terms more favorable conditions for business activities. Furthermore, even if the short-term costs in connection with social action are high, in the long run they can boost profits because customers, suppliers and the local community formed a more attractive image of the company.

2. Change the needs and expectations of the public. Business-related social expectations have changed dramatically since the middle of last century. To narrow the gap between the new expectations and the actual response of enterprises, their involvement in solving social problems and become an expected and necessary.

3. Availability of resources to assist in solving social problems. As business has considerable human and financial resources, it should pass a portion of the social needs.

The arguments against social responsibility:

1. Violation of the principle of profit maximization. Referrals of resources for social needs reduces the effect of the principle of profit maximization. Enterprise behaves the greatest extent of social responsibility, focusing only on economic interests and social problems leaving public institutions and services, educational institutions and charitable organizations.

2. Expenditures for social involvement. The funds allocated for social needs is the enterprise cost. Ultimately, these costs are transferred to consumers in the form of higher prices. In addition, companies that participate in the competition with firms that do not have social spending, are disadvantaged in competition. As a result of declining sales.

3. Lack of accountability to the public. The market system is well control the economic performance of enterprises and the bad - their social involvement. As long as society does not develop a procedure for direct reporting to him enterprises, the latter will not take part in social activities, for which they do not consider themselves responsible.

Based on the foregoing, we can say that social responsibility – a voluntary contribution to society of social, economic and environmental spheres, aimed at the development and qualitative improvement of data fields. Contribution to the organization directly related to its activities go beyond the statutory minimum and carried out by a complex long-term social programs in priority areas for her.

Conclusions and Recommendations for Further Research. Entrepreneurship – this is not just business, this style of management, which is characterized by the principles of innovation, antybyurokratyзма, ongoing initiatives focus on innovation in the production, marketing, distribution and consumption of goods

and services. While the business – a reproductive activity in the organization of production, distribution and sale of goods and services without innovation, no development initiative in innovation processes. This exercise or organization each year of the same production, marketing, distribution or other activities within the approved technologies, standards and rules to meet existing needs.

Currently, there is no theoretical and methodological framework of social responsibility of businesses, which would adequately analyze the processes of formation and functioning, to assess the role of management organizations in these processes. Not elaborated the concept of social responsibility makes it impossible to assess the real impact of the factors that shape it and contribute to its improvement. The problem of increasing social responsibility is to overcome the contradiction between the needs of society and the expected behavior socially significant organizations. Contribute to the solution of problems of knowledge and use of the mechanisms of its formation, including the leaders social responsibility as a necessary attribute management system. Due to the need to improve social responsibility management entities of modern organizations is important to consider that the requirements society organizations to become more personalized. So have problems determining the degree of social responsibility towards society organizations in general, which serves a population and its employees, and the development of corporate social responsibility in relation to all interest groups.

Джерела та література

1. Борисенко О. М. Социальная ответственность малого предпринимательства : учеб. пособие / О. М. Борисенко. – М. : КЛИСТАР, 2002. – 93 с.
2. Братющенко С. В. Соціальна відповідальність підприємництва (огляд концепцій) / С. В. Братющенко // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: погляд молодих вчених. – Київ : ІЕОПП СО НАН, 2005. – С. 166–178.
3. Екель Г. В. Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика / Г. В. Екель // Збірник тез доповідей матеріалів XX Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 65–67.
4. Економіка підприємства : підручник : в 2 т. / за ред. С. Ф. Покропивного. – Київ : Вид-во «Хвиля Прес» ; Донецьк : МП «Поиск» ; Т-во книголюбів, 1999. – 400 с.
5. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия : практикум : учеб. пособие. / Н. Л. Зайцев. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 192 с.
6. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия : учебник / Н. Л. Зайцев. – 3-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 358 с.
7. Кураков Л. П. Основа стабільності – гармонізація соціально-економічних відносин / Л. П. Кураков // Регионология. – Саранск, 2004. – № 1. – С. 38–48.
8. Молчанов А. Умови праці та соціальна орієнтація ринкової економіки / А. Молчанов, В. Квартальнова // Российский экономический журнал. – 1993. – № 12. – С. 61–66.
9. Прозоривская К. А. Оценка влияния социальных норм поведения в предпринимательстве на деятельность фирмы : автореф. дис. ... канд. экон. наук. / К. А. Прозоривская ; С.-Петербург. ун-т экономики и финансов. – СПб., 1995. – 18 с
10. Стришенець О. М. Чинники впливу макроекономічного та мікроекономічного характеру на екологічну безпеку підприємств / О. М. Стришенець // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : зб. тез і доп. матеріалів XX Міжнар. наук.-практ. конф. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 38–39.
11. Strischenets O. M. Establishing environmental responsibility of business in Ukraine / O. M. Strischenets, A. M. Kolosok // Actual Problems of Economics. – № 5 (179). – 2016. – С. 215–221.

Олена Стришенець, Марія Михальчук. Соціально-економічна відповідальність підприємств за використання природних ресурсів. У статті розглянуто визначення соціально-економічної відповідальності, яке припускає обов'язок керівництва організації приймати рішення й виконувати дії, що покращують використання природних ресурсів і відповідають інтересам як суспільства, так і самої компанії.

Усі підприємства зобов'язані державою дотримуватися вимог чинного законодавства стосовно виробничої діяльності. Насамперед це стосується забезпечення відповідності параметрів якості продукції вимогам чинних стандартів і сертифікатів, цінової політики — нормам антимонопольних державних актів та ін.

Ключові слова: соціально-економічна відповідальність, економічна відповідальність, соціальна відповідальність, підприємство, економіка, природні ресурси, організація.

Елена Стришенец, Мария Мыхальчук. Социально-экономическая ответственность предприятий за использование природных ресурсов. В статье определена социально-экономическая ответственность, что

предполагает обязанность руководства организации принимать решения и осуществлять действия, улучшающие использование природных ресурсов, что отвечает интересам как общества, так и самой компании.

Все компании несут ответственность перед государством за соблюдением действующего законодательства в отношении производственной деятельности. В первую очередь, это касается обеспечения того, чтобы показатели качества продукции отвечали существующим стандартам и сертификатам, ценовая политика – правилам конкуренции названий и др.

Ключевые слова: социально-экономическая ответственность, экономическая ответственность, социальная ответственность, предприятие, экономика, природные ресурсы, организация.

РОЗДІЛ V

Гроші, фінанси та кредит

UDC 336.226.212.1

Iryna Tsymbaliuk – Ph. D. in Economics, docent, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Lesya Ukrainka Eastern European National University;

Vladislav Kalchevskyy – student of Faculty of Economics and Management Lesya Ukrainka Eastern European National University

The Problems of Efficiency of a Property Tax in Ukraine

In the article are determined theoretical generalization property taxation problems; explored fiscal importance of property taxation in Ukraine; analyzed the structure and the dynamics of property tax revenues. The role of property taxes in the formation of local budgets Ukraine are determined. The basic change in the mechanism of taxation of property taxes are considered and identified existing problems of efficiency of their collection. Studied the international experience of taxation of property taxes. Substantiated promising areas of improvement tax property taxes and increase their efficiency.

Key words: property taxes, real estate property tax, transportation tax, land tax, tax problem, tax efficiency

Formulation of Scientific Problem and its Significance. The main element in the implementation of any model of economic development is taxation, because taxes played a leading role in the implementation of the basic functions of the state.

Find the optimal parameters of the tax system are the main problem [1, p. 89–90] at the macro level in Ukraine. In particular, determine its composition and structure; the optimal ratio between taxes paid by legal entities and individuals; between the taxation of income, consumption and property, and so on.

According to international experience personal income is the main source of revenue to the budgets of local government unitary European countries – members of the European Union. At the same time Ukraine is characterized by a small fraction of their own revenue, which is evidence of low levels of financial independence of local governments [12, p.146].

Solution these issues come down to setting priorities in taxation in the implementation of fiscal and regulatory functions. The fiscal function is implemented through the optimal tax burden as low tax rates lead to budget deficits, and high tax rates create preconditions for the transition of businesses in the «shadow» economy. Regulatory function makes it possible to affect certain areas of the economy or activities of economic entities and determined by the specific taxes imposed within the tax system.

World experience shows that property taxes enforce both functions, as in many countries ones provide the largest fraction of revenues to local budgets. In addition, property taxes are directly dependent on the size of property taxpayers and ones perform a social function as a form of luxury tax. Therefore, the introduction of property taxes always creates a resistance in certain category of people.

Research and Publications Analysis. The question of property taxation and improvement of its mechanism often attract the attention of domestic and foreign scientists. In particular, in the works of domestic economists discussed the problem of property tax in Ukraine [1; 4; 10] and the role of property taxes in filled of local budgets [12; 13; 14 ; 15; 16], studied the international experience of property tax [3; 7].

But, property taxes in Ukraine are at the stage of its development, and ongoing changes in property taxation mechanism necessitated the analysis and evaluation of their effectiveness.

The Goal of the Article. Purpose of this article is to study the problems of efficiency of a property tax in Ukraine and grounds areas to solve them. The objectives of the research is to study peculiarities of the taxation of property tax in Ukraine and in the world to develop proposals for further improvement.

Presentation of the Material and Results. Property tax in Ukraine since statehood consisted only of land tax and vehicle tax. Today, the property tax in Ukraine includes tax on real property other than land, land and vehicle tax.

Taxable only property that can be estimated as follows: «objects in tangible form, buildings, machinery and equipment, vehicles, etc; shares, securities; intangible assets, including intellectual property rights; integral property complexes of all ownership» [2, p. 317].

P. Hansel successfully expressed about the objectivity of property taxation «general property tax would supplement tax revenues to cover the so-called funded income, the taxpayer having income from property to obtain a secured income» [3, p. 206]. Although a lot of research point to problems of property taxes (table 1).

Table 1

Theoretical Generalization Property Tax Issues

Authors	The Essence of the Problem of Property Tax
M. Edel, E. Sklar, B. Hamilton, D. Apple, A. Zelintts M. Vissher, V. Fipel	Underlines the lack of communication between the tax rates on capital and its cost and level of service provision
J. Zodrrou, P. Mishkovskyy	In his research show that the introduction of property tax leads to distortions in the allocation of capital
B. Oates, John Inger Milton	Argued that the quality of services and the tax rate is directly proportional to affect the value of property
D. Nettser. G. Simon	They say that the introduction of property tax is transferred to the buyer by increasing property prices

Source. Compiled from [4, p. 95–101].

Among domestic issues of property tax are complex mechanism of taxation and inadequate and significant costs of administration property tax.

Objectively evaluate the property is difficult because there are frequent fluctuations in the value of real estate and land, which predict trends is difficult [1, p. 89–90].

Analysis of the dynamics indicates the absence of a sustainable trend. Revenues from property tax increased most, the amount of revenue which was increased significantly in the 2013–2015 years. Then other property tax increase was only in 2015, as a result of tax reform (table 2).

Table 2

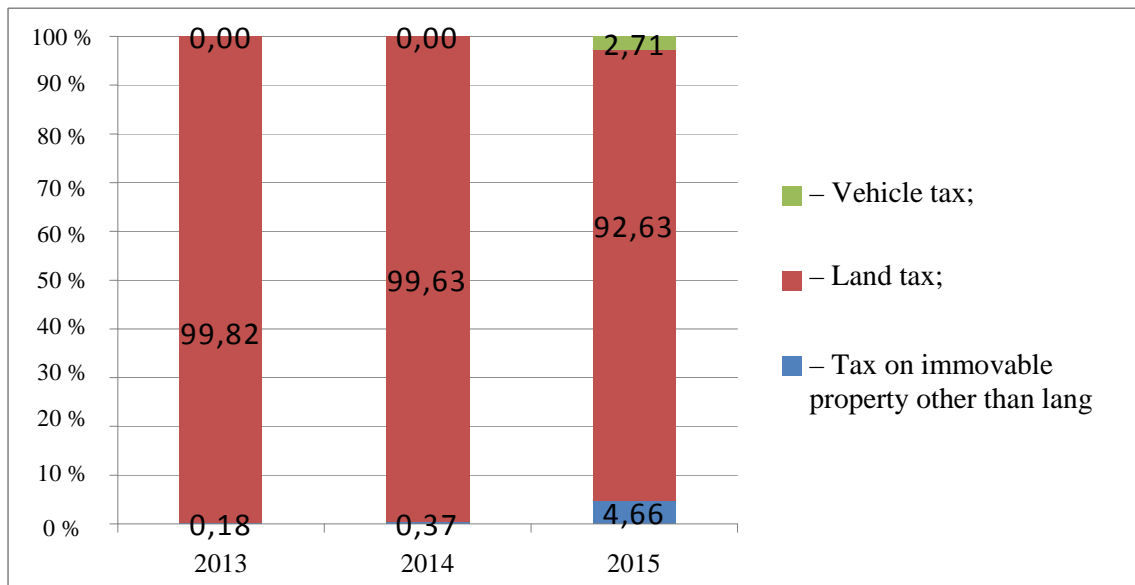
The Fiscal Value of Property Taxation in Ukraine*

Tax	2013 (UAH)	2014 (UAH)	2015 (UAH)	Increase, %	
				2013–2014	2015–2016
Tax revenues of the consolidated budget	353968,1	367511,9	507635,9	3,8	38,1
Tax revenues to local budgets	91191,1	87333,7	98218,4	-4,2	12,5
Property tax, incl.:	12825,4	12128,8	16011,1	-5,4	32,0
Tax on immovable property other than land	22,5	44,9	745,7	99,6	1560,8
Land tax incl.:	12802,9	12083,9	14831,4	-5,6	22,7
Land tax	3366,1	3161,3	4059,8	-6,1	28,4
Rent	9436,8	8922,6	10771,6	-5,4	20,7
Vehicle tax	-	-	434,0	x	x
The share of property taxes in the consolidated budget, %	3,62	3,30	3,15	-8,9	-4,4
The share of property taxes in local budgets, %	14,06	13,89	16,30	-1,3	17,4

* Built according to [11].

However, the share of property taxes has changed slightly, providing about 3 % in the tax revenues of the consolidated budget. As for the local budget share of property tax has increased, reaching in 2015 16,3 %, which was held partly by redistributing existing taxes between the state and local budgets.

It makes sense to examine the share of each tax in property taxation (Picture 1). Thus, in 2013 the share of the tax on real property other than land was only 0.18 % of property taxes or 22 540 000UAH, land tax – 99,82 %. Vehicle tax in the 2013–2014 was not. In 2015, property taxes amounted only 5,8 % of total revenues and 12,19 % of own revenues of local budgets.

Picture 1. Structure property tax Ukraine for 2013–2015

The structure of property taxes in 2014 compared to 2013 has not changed much, however, revenues from taxation of real estate in 2014 increased almost 2 times. Thus, the share of tax on immovable property other than land increased by only 0,19 points and made up 0,37 % of the property tax and land tax – 99,63 %. In the structure of revenues of local budgets share of property taxes decreased to 5,23 % of revenues and 12 % of their own revenues.

Property taxes in the 2013–2014 didn't play a leading role in shaping local revenues Ukraine, unlike foreign practice, where the share of income from municipal property tax is 75 %. The main role in property taxation 2013–2014 played payment for land that was more than 99 % of all property taxes. The structure of the land tax for those years was about 64 % rent with legal entities, 23 % – tax on legal entities, the remaining 13 % – tax and rent on individuals.

There are several reasons for low fiscal role of property taxation. In particular, this tax is new for the Ukrainian tax system is still under formation. Significant costs for its administration and maintenance. By 2014, there was a high privilege on areas of real estate, which aren't taxed, and commercial property didn't belong to taxable.

However, in 2015 amended the Tax Code of Ukraine State authority was approved to include taxation of real property other than land, facilities non-residential property and reduce the amount of allowances residential area to 60 square meters apartments, to 120 square meters for houses and 180 square meters for different types of residential real estate. This exemption applies only to property of an individual taxpayer [10]. Also, when calculating the amount of tax the tax base is changed from residential areas to the total area of taxation, which led to an additional tax burden for owners of residential property and increase local budget revenues.

Due to reforms in the tax system in 2015, revenues from property taxes to local budgets Ukraine increased by 3,88 million UAH. As a result, the share of revenues from taxation of real property other than land in the structure of property taxes 4,29 points to 4,66 %. The structure of the income of the land tax remained almost unchanged. The share of revenues from the land tax in property taxes although decreased by 7 % still remained the largest and accounted for 92,63 %.

As for the vehicle tax, the local budgets in 2015 received 434 million UAH. the largest portion of revenues made from individuals – 80,31 % of All revenues of the transport tax and the remaining 19,69 % – from legal persons. The proportion of vehicle tax part of the property taxes accounted for only 2,71 and 0,15 % of total local revenues, indicating a minor role vehicle tax in property taxation and revenues of local budgets in general.

The main innovation in property taxation was the introduction on January 1, 2015 the vehicles tax. But once there was a contentious issue for those vehicles that are operated on lease. It is believed that the taxpayer must be the lessee, as all vehicles are on his balance sheet. However, according to part 2 article 1 of the Law on Financial Leasing leased asset are the property of the lessor [5]. However, such an object is removed from its balance sheet with simultaneous recognition of long-term receivables according to article 10 Position (Standard) Accounting 14 [6]. Of course the correct statement is that the tax paid by the lessor, as the police registered the vehicle in his name. That's why we offer improve the Tax Code of Ukraine concerning the tax lessee for order to avoid similar misunderstandings

Introduced on January 1, 2016 changes to determine taxable vehicle tax based on the value of the vehicle and of its service life, allowed to include in their list of prestigious cars, the price of which is more than 1 million UAH – BMW, Mercedes-Benz, Porsche, Porsche, Range Rover, but the engine capacity of less than 3 liter. However, still remain out of sight of the Tax Code and still not taxed luxury vehicles such as boat, plane, helicopter.

To improve taxation of movable property should refer to foreign experience. In particular, it is advisable to pay vehicle tax of motor, for example, of 250 or more horsepower. Powerful motor usually a sign of an expensive car, because the ratio of «tax – luxury» is quite reasonable. In addition, vehicle tax can be paid depending on the size of emissions – owner of «dirty» engine should pay higher tax. Thus, there is a relationship between engine power and the price of the car.

In the UK the maximum size of vehicle tax can reach 1,090 pounds, in terms of – just over 35 thousand UAH. Thus, the amount of Ukrainian vehicle tax is very close to the tax rates in the European Union [7, p. 702–705].

There are many disputes regarding land tax. In our opinion, it is inappropriate to give a definition of «land» in the Tax Code of Ukraine, as this concept is typical for land rights. The Land Code of Ukraine definition of land is also included. However, neither the land law nor the tax law doesn't define the definition of «land share», and this is a gap in the legal regulation of the land tax [16, p. 39].

Certain problems are due to the moratorium on sale of agricultural land. In Ukraine, for 15 years, the owners of agricultural land can't sell it. There is a moratorium on sale of agricultural land, which is approved as a temporary act until formed land market. The term of the moratorium continued constantly – the last such ban is valid until January 1, 2018.

During the moratorium in Ukraine falls 96 % of agricultural land that is owned by 16 % of respondents of which 68 % is share property owners [8].

Today, Ukraine is the only democratic country in the world where landowners have no right to dispose of their property at their discretion. Prohibition to dispose of land only exists in China, Venezuela and North Korea. Today, landowners can neither give land secured funding for certain activities, or sell a share and invest in other asset or share areas if necessary. This all creates problems in the formation of Ukraine's of land capital and it doesn't allow creating effective tools for land taxation.

Building land market and the abolition of the moratorium on land sales necessary criteria for the formation of effective economic system of Ukraine. This will form the real market value of the land and determine the effective tax rate. In order to regulate advisable to introduce the possibility to sell the right to lease the land, and eventually impose a tax on the sale of land to eliminate speculative transactions.

Today disadvantage in the administration of the tax on real property other than land is not generated database of property owners. State Registration Service, where property rights registered in 2013 (before this was done Technical Inventory Office) persons who own real estate but carried with it no commercial operations in 2013 didn't receive a receipt for payment of property tax. These owners did not inform the authorities fiscal services about their property because until now the law expressly provides liability in such irresponsible citizens

All developed countries use the market value of the property for the taxation of real estate. Domestic scientists and practices also try to adapt this international experience to the national tax system.

However, the valuation can be carried out at market prices and non-market. In both cases, the calculations are based on the level to obtain additional capital from the use of property and on the amount of the costs to improve the land.

At first should define the basic principles of valuation of land, as components of property value. For the purpose of effective property taxation should be guided by the following principles of assessment of property: utility, expectations substitution changes the value of marginal productivity contribution, balance, most efficient use. The analysis of international experience can provide such classes of property:

- for the purposes of trading;
- for entities;

- as an object of investments;
- for personal use (such as house).

Real estate, which is the purpose of trade, usually is the inventory, not capital assets. The owner of this property gets pretty little income and then only from wholesalers.

Considering economic activities property can be viewed as one of the factors of production. In the US, for example, if the property is taxable and the owner has a property for more than six months, is also considered demolition buildings [9, p. 84].

Investments in real estate are a capital investment with a view to a future of greater value, not profit. The idea is that a significant amount of real estate bought and never used or owner leases it. In Ukraine, most lease agreements concluded not officially in order to avoid taxation, so we offer additional real estate tax at higher rates in the absence of the lease.

In the case of real estate taxation for personal use it is advisable to reduce the income before tax personal income tax on a share of the amount of property tax. That will reduce the tax burden on ordinary citizens.

Conclusions and Prospects for Further Research. At the present stage of the tax system property taxes don't play a significant role in the formation of local revenues in Ukraine. However, property taxation in Ukraine there is only at the stage of formation. For example, property tax in 2015 shows that for effective reform of the tax system, there is considerable potential for development and increased revenues through property taxes in the future.

The solution of urgent problems in property taxation, primarily possible by improving the tax code, the legal framework of Ukraine, which is not deny the law of one another, but rather complement and expand each other. Improvement should occur so that taxpayers can't evade tax. Also in determining tax rates it is necessary to take into account ability to pay property owners according to the value of the property.

Also consider necessary as soon as possible to update the State register of real rights on real estate for completeness and correctness of the tax and benefits, as a taxpayer may have properties not only in the place of residence, but also in other villages, cities and regions of Ukraine.

References

1. Долга Г. В. Проблеми майнового оподаткування в Україні / Г. В. Долга // Формування ринкових відносин. – 2013. – №1 (140). – С. 89–90.
2. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних організаціях : навч. посіб. / П. Й. Атамас. – Київ : Центр навч. л-ри, 2003. – 284 с.
3. Гензель П. П. Налог с наследства в Англии: исследование по истории английских финансов / П. П. Гензель // Ученые записки Императорского Московского университета, юридического факультета. – Вып. 29. – М. : Университет. тип., 1907. – 684 с.
4. Гузар Б. С. Проблеми майнового оподаткування в Україні / Б. С. Гузар // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 95–101.
5. Закон України «Про фінансовий лізинг» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 16. – С. 68 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>
6. Міністерство фінансів України Наказ «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку» від 02.10.1999 N 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
7. Данилишин В. І. Транспортний податок: зарубіжний досвід та Українські реалії / В. І. Данилишин, О. М. Стефанків, О. А. Ціжма // Глобальні та національні проблеми економіки: вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 3. – С. 702–705.
8. Мораторій на землі с/г призначення : Незалежна аналітична платформа VoxUkraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org>
9. Супян В. Б. Государственная экономическая политика США: современные тенденции / В. Б. Супян ; РАН. Ин-т США и Канады. – М. : Наука, 2002. – 348 с.
10. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки Державна фіскальна служба [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-zmini-2015/podatkovi-zmini-dlya-fizichnih-osib/mistseviy-podatok-na-mayno/podatok-na-neruhome-mayno--vidminne-vi/>
11. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за 2009–2015 роки : Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>
12. Цимбалюк І. О. Місцеві податки та збори в системі територіальних фінансових ресурсів України / І. О. Цимбалюк // Територіальні фінансові ресурси Західного прикордонного регіону України: історія, сьогодення, перспективи : кол. моногр. / А. В. Кулай, В. А. Гром, О. М. Карліна [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Карліна М. І. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 400 с. – С. 121–149.

13. Цимбалюк І. О. Сучасні реалії місцевого оподаткування / І. О. Цимбалюк, О. М. Гуменюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : Херсонський держ. ун-т. – 2014. – Вип. 5. – Ч. 3. – С. 183–185.
14. Цимбалюк І. О. Роль податків у забезпеченні фінансової автономії органів місцевого самоврядування / І. О. Цимбалюк, Б. В. Підцерковний // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ДВНЗ «Запорізький національний університет», 2014. – № 2. – С. 179–187.
15. Цимбалюк І. О. Місцеві податки та збори у формуванні фінансових ресурсів територій / І. О. Цимбалюк // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : [матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 трав. 2016 р.)] / І. О. Цимбалюк ; відп. ред. Л. Ліпич. – Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2016. – С. 155–157.
16. Шляхи підвищення ефективності оподаткування майна в Україні // Развитие науки в XXI веке : матеріали XIV міжнар. заочної наук.-практ. конф. : у 2 ч. – Харків : Наук.-інформ. центр «Знання», 2016. – 132 с.

Ірина Цимбалюк, Владислав Кальчевський. Проблеми ефективності майнового оподаткування в Україні. У статті наведено теоретичне узагальнення проблем майнового оподаткування; досліджено фінансове значення оподаткування в Україні; проаналізовано структуру майнових податків та динаміку їх надходжень. Розглянуто основні зміни в механізмі оподаткування майновими податками та визначено проблеми ефективності їх справляння.

Відзначено роль майнових податків у формуванні доходів до місцевих бюджетів України. Наведено причини незначної фінансової ролі податку на нерухоме майно. Проаналізовано надходження від транспортного податку та визначено проблеми його справляння. Особливо розглянуто особливості стягування земельного податку в Україні й проблеми з формуванням ринку землі, що прямо впливають на механізм оподаткування цим платежем.

Досліджено зарубіжний досвід оподаткування майновими податками. Обґрунтовано перспективні напрями вдосконалення оподаткування майновими податками та підвищення їх ефективності.

Ключові слова: майнові податки, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельний податок, транспортний податок, проблеми оподаткування, ефективність оподаткування.

Ирина Цимбалюк, Владислав Кальчевский. Проблемы эффективности имущественного налогообложения в Украине. В статье приводятся теоретическое обобщение проблем имущественного налогообложения; исследуется фискальное значение налогообложения в Украине; анализируется структура имущественных налогов и динамика их поступлений. Рассмотрены основные изменения в механизме налогообложения имущественными налогами и определены существующие проблемы эффективности их взимания.

Определяется роль имущественных налогов в формировании доходов местных бюджетов Украины. Указаны причины незначительной фискальной роли налога на недвижимое имущество. Анализируются поступления от транспортного налога и определяются проблемы его взимания. Отдельно рассмотрены особенности взимания земельного налога в Украине и проблемы с формированием рынка земли, что прямо влияет на механизм налогообложения этим платежом.

Исследован зарубежный опыт налогообложения имущественными налогами. Обоснованы перспективные направления совершенствования налогообложения имущественными налогами и повышения их эффективности.

Ключевые слова: имущественные налоги, налог на недвижимость, земельный налог, транспортный налог, проблемы налогообложения, эффективность налогообложения.

РОЗДІЛ VI

Бухгалтерський облік, аналіз, статистика та математичні методи й інформаційні технології в економіці

УДК 658.012

Алла Фатенок-Ткачук – кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

Облікові процедури в управлінських процесах

У сучасних реаліях облік може виступати функцією управління задля забезпечення контролю за процесами планування, виконання діяльності та корегування планових показників з урахуванням змін умов зовнішнього середовища. Визначено пріоритетність різних облікових процедур на різних етапах становлення підприємства. Виявлено принципи забезпечення якості інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Наведено особливості аналізу фінансової звітності з метою формування інформаційної бази для управління. Застосовано системний підхід до обліково-аналітичного забезпечення управлінського процесу.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, управлінські процеси, управлінський облік, фінансова звітність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перехід до інформаційного суспільства та наслідки світової фінансової кризи вимагають удосконалення облікових процедур для їх залучення в економічну діагностику підприємства, що сприятиме економії використання його ресурсів. Обліково-аналітична інформація забезпечує систему управління необхідними даними й дає змогу прийняти ефективні управлінські рішення.

Управлінські рішення в умовах невизначеності зовнішнього середовища повинні ґрунтуватися на точних розрахунках, глибокому та всебічному економічному аналізі й прогнозуванні. Щоденному дослідженню повинні підлягати витрати підприємства, контрактні умови з контрагентами, розмір дебіторської та кредиторської заборгованостей, у результаті чого стануть можливими ідентифікація та формування резервів задля їх подальшого використання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вагомий внесок у дослідження питання ролі й значення обліку та аналізу в процесі прийняття управлінських рішень зробили такі вчені, як П. Ю. Буряк, Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Верига, Т. П. Карпова, Л. В. Нападовська, О. Є. Ніколаєва, В. П. Палій, В. Я. Плаксієнко, М. С. Пушкар, В. В. Сопко. Теоретичні положення щодо організації інформаційно-аналітичного забезпечення фінансового планування як частини управління викладено в працях Ш. М. Акаєва, В. С. Анфілатов, І. І. Бажин, Е. П. Голенищев, Ю. М. Горський, А. Н. Дешин, Е. Е. Степанова, Г. С. Тесленко, С. І. Яковенко та ін. Проаналізувавши наявні дослідження, потрібно зазначити, що залишаються недостатньо розглянутими питання стосовно ідентифікації облікових процедур в процесі управління підприємством.

Мета статті – ідентифікація облікових процедур у процесі прийняття управлінських рішень та визначення їхнього змісту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Потреба в прийнятті рішення виникає у зв'язку із зовнішніми та внутрішніми обставинами. Рішення – це відповідна реакція на внутрішні та зовнішні впливи, які спрямовані на розв'язання проблем і максимальне наближення до заданої мети. Оскільки управлінський цикл містить функції планування, обліку, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень – управлінський облік повинен забезпечувати інформацією всі зазначені функції, охоплюючи три часові періоди – минулі, сучасні й майбутні події [2].

Задля забезпечення інформативності основними завданнями управлінського обліку застосовують операції з управління витратами, доходами та результатами діяльності та їх впливу як на витрати, так і на доходи. Управління результатами здійснюється через використання фінансових індикаторів. Оцінка лише результативності діяльності суб'єкта господарювання не дає можливості оцінити знання й досвід персоналу, відносини з клієнтами та партнерами, застосування новітніх технологій тощо, що й формує конкурентоспроможність підприємства. Унаслідок накопичення суперечностей управлінський облік, який ґрунтується на бухгалтерському обліку, може, у підсумку, показати фінансовий результат, далекий від реальності, у той час як власники та потенційні інвестори прагнуть отримувати інформацію про реальний стан справ на підприємстві задля порівняння альтернативних варіантів капіталовкладень. Лише фінансові показники не дають повної та адекватної оцінки розвитку підприємства й висвітлюють стан підприємства, що склався на момент оцінки, коли реагувати вже пізно [4]. З іншого боку, на відміну від фінансового обліку, у внутрішньогосподарському (управлінському) обліку використовують додаткову документацію, що значно підвищує його можливості.

Із входом підприємства в етап зростання продовжується збільшення доходів, але цей показник порівнюється з показниками рентабельності й управління активами (дохід на інвестиції, залишковий прибуток). На цьому етапі оцінка грошових потоків перестає бути пріоритетною. На етапі зрілості підприємства основну увагу приділяють поверненню залучених активів та капіталу. Виникає необхідність у врегулюванні бази активів і відповідних грошових потоків, а також рентабельності для підвищення доходів. На цьому етапі особливо важливо відслідковувати всі фінансові показники підприємства для досягнення омолодження. У період кризи важливого значення набувають грошові потоки. Керівництво повинно зважено підходити до інвестицій для підвищення рентабельності з метою збереження активів підприємства. При цьому довгострокові показники можуть мати відносно невелике значення [7].

Якість бухгалтерської інформації – запорука прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на зменшення витрат ресурсів, зростання прибутку й ринкової вартості підприємства. Дотримання якості інформаційного забезпечення можливе за умови дотримання таких принципів, як системність, комплексність, науковість, достовірність, доцільність, ефективність, пріоритетність, прозорість та цільове спрямування. Зміст принципів представлено на рис. 1.

Економічні відносини суб'єкта господарювання в зовнішньому середовищі, ґрунтуються на фінансовій інформації про це підприємство, що дає змогу оцінити можливість практичної реалізації своїх економічних інтересів. Фінансова інформація являє собою набір даних (у систематизованій певним чином формі) про стан господарських засобів, зобов'язань і фінансових джерел підприємства; рівень прибутку й витрат, що уможливають судження про очікувані доходи та пов'язані з ними ризики; обороти підприємства і якості її активів; обсяг та якість потоків грошових коштів.

Кожне підприємство розпоряджається трьома потоками фінансової інформації: нормативною, плановою й фактичною.

Інформаційне забезпечення процесу управління – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які забезпечують діяльність підприємства.

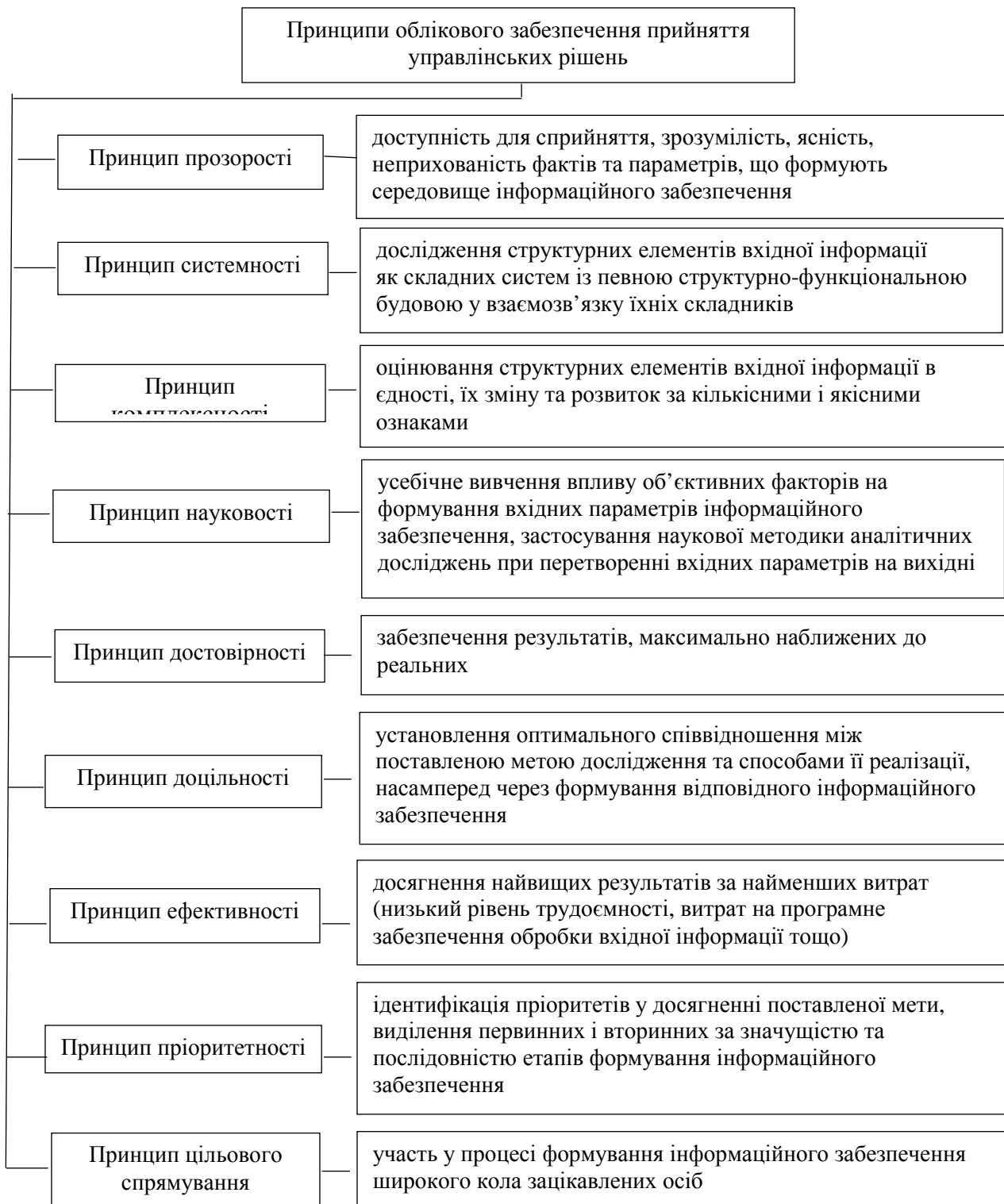

Рис. 1. Структура та зміст принципів облікового забезпечення прийняття рішень

Примітка. Сформовано на основі джерела [4].

Західні аналітики звикли використовувати у своїй роботі класичну схему градації інформаційних джерел про діяльність підприємства, властиву американській системі обліку (рис. 2) [3].

Інформація, що використовується при прийнятті інвестиційних, фінансових, кредитних й інших рішень					
Фінансова звітність підприємства в цілому					Інша інформація
Зовнішня фінансова звітність загального призначення				Інша фінансова звітність	
Обов'язкова інформація			Необов'язкова інформація		
Фінансова звітність підприємства в цілому	Примітки до фінансової звітності	Додаткова інформація			
		Додаткова інформація до звіту	Додаткова інформація за запитом		

Рис. 2. Склад фінансової звітності за GAAP

Примітки до фінансових звітів відокремлені від базової фінансової звітності, а додаткова інформація не кваліфікується як різновид приміток. Форма № 5 переважно стосується інформації, що розкривається відповідно до П(С)БО-7, П(С)БО-8, П(С)БО-9, П(С)БО-10, П(С)БО-11, П(С)БО-12, П(С)БО-15, П(С)БО-16, П(С)БО-17 і П(С)БО-18.

Аналіз інформаційної місткості основних форм фінансової звітності дає підставу стверджувати, що на сьогодні методика формування звітних показників націлена здебільшого на інформування акціонерів й інвесторів. При цьому «уніфікованість» відомої фінансової звітності не дає можливості повною мірою задовольняти інформаційні потреби інших груп користувачів.

У практичній діяльності керівники різних рівнів управління використовують залежно від конкретних ситуацій інформацію про фінансово-господарську діяльність. Інформаційні запити керівництва підприємства ґрунтуються на інтегрованій інформації, що надходить як від персоналу, так і від зовнішнього середовища через первинні документи, наприклад бартерні договори, каталог рахунків-фактур постачальника, планів постачання, маркетингових характеристик, аналізу конкурентів, особистих справ працівників тощо (рис. 3).

Структура інформаційної бази при прийнятті управлінських рішень заснована на декількох комплексах даних. 80 % необхідної інформації накопичуються й формуються в системі бухгалтерського обліку та звітності.

Місце бухгалтерської звітності в інформаційному забезпеченні управлінської діяльності зумовлюється різними організаційно-правовими формами та складністю організаційної структури. Для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень можна виокремити основні напрями її використання: контроль – для забезпечення достовірності фінансової інформації щодо діяльності підприємства; оцінка – для оцінки минулих та майбутніх подій; планування – одержання інформації про якісні й кількісні показники, а також вплив на організацію, використання цієї інформації як основи планування [1].

Облік як основа здійснення аналізу стає в нагоді для проведення аналізу внутрішнього середовища як у процесі стратегічного планування, так і під час формування поточних планів: бюджету, плану фінансових платежів. Розподіл аналітичної роботи між окремими відділами залежить від структури аналізованого підприємства, покладених на них обов'язків для виконання виробничих завдань та кваліфікації спеціалістів, котрі беруть участь у проведенні економічного аналізу.

Планово-економічний відділ здійснює керівництво проведенням аналізу в масштабі всього підприємства, проводить комплексний аналіз основних показників роботи аналізованого господарства, систематизує й узагальнює результати аналізу, шукає способи використання виявлених резервів і підвищення ефективності та якості виробленої продукції (виконаної роботи, наданих послуг).

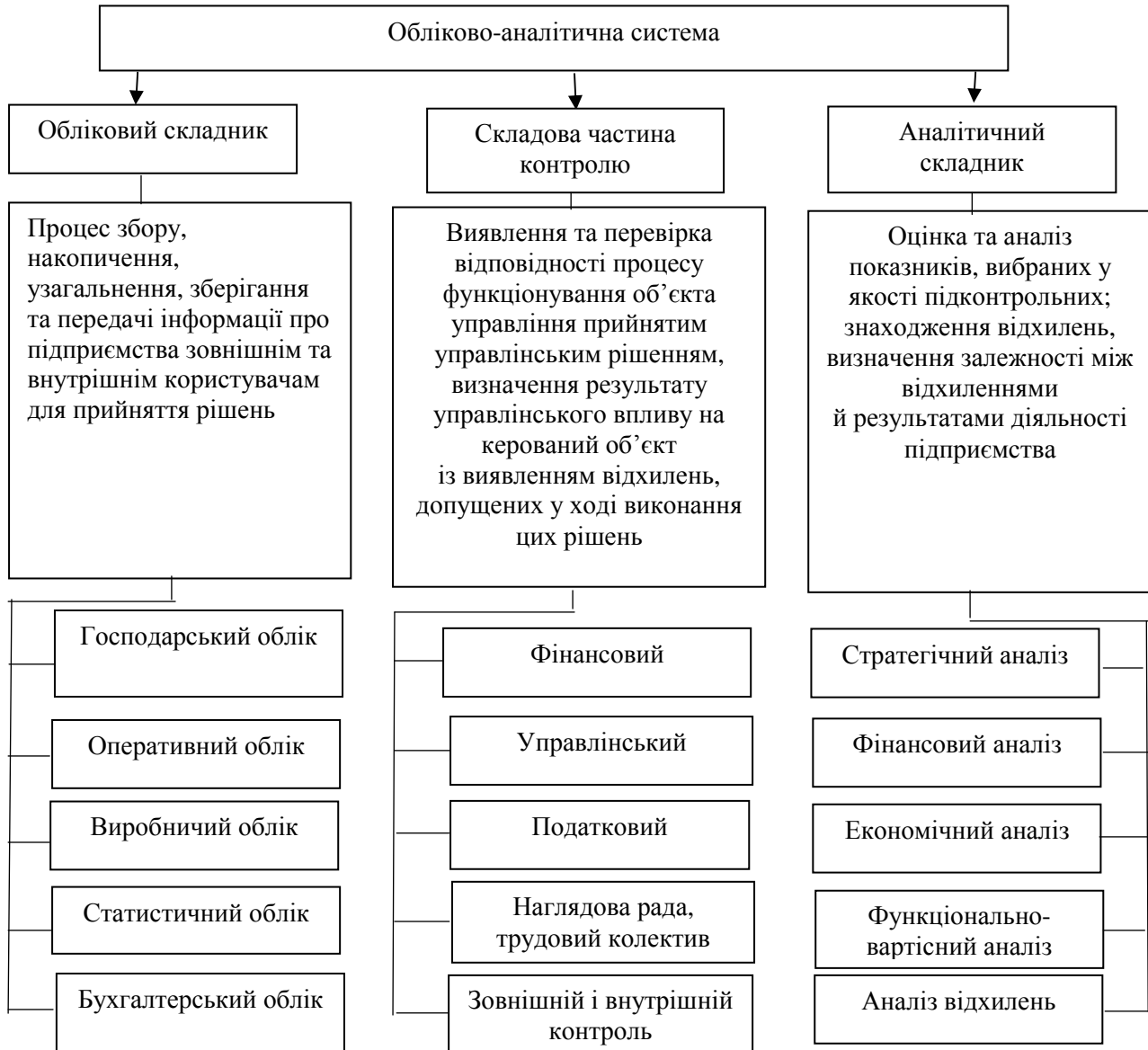

Рис. 3. Обліково-аналітична система на підприємстві

Відділ праці та заробітної плати аналізує рівень організації праці, розставлення робочої сили, чисельність працівників, використання робочого часу, ефективність застосування на підприємстві різних форм і систем оплати праці, використання фонду заробітної плати та ін.

Відділ бухгалтерії аналізує стан бухгалтерського обліку, виконання кошторисів доходів і витрат, витрачання заробітної плати, непродуктивні витрати, використання фінансових ресурсів, фінансовий стан аналізованого підприємства, розробляє заходи щодо покращення його фінансового стану, платоспроможності й організації облікової роботи.

Відділ кадрів аналізує рівень укомплектування підприємства працівниками, стан трудової дисципліни, досліджує мотиви й причини плинності кадрів, розробляє заходи щодо підвищення їх кваліфікації та забезпечення підприємства робочою силою.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Основна бухгалтерська процедура в управлінському процесі – це формування інформаційного забезпечення. Різні види обліку забезпечують виконання цього завдання на різних рівнях управління. Облік здійснює не лише одну з функцій управління, але й виступає сполучною ланкою аналізу контролю. Саме такий симбіоз сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень.

Джерела та література

1. Будько О. В. Фінансова звітність як джерело інформації для прийняття управлінських рішень / О. В. Будько // Ефективна економіка. – 2013. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1721
2. Нападівська Л. В. Управлінський облік: значення та застосування у практичній діяльності вітчизняних підприємств в умовах ринкових відносин / Л. В. Нападівська // Бух. облік і аудит. – 2009. – № 8–9. – С. 78–93.
3. Олійниченко О. М. Інформаційне забезпечення як важлива складова процесу підготовки, прийняття та контролю реалізації управлінського рішення на підприємстві / О. М. Олійниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/USER/Downloads/echp_2010_3_8.pdf
4. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії і практики / В. Я. Плаксієнко, Р. В. Ліпський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/039.pdf
5. Фатенок-Ткачук А. Обліково-аналітичне забезпечення прогнозування в стратегічному плануванні / А. Фатенок-Ткачук // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 4. – С. 140–147. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2015_4_25
6. Фоміна О. Облік в управлінні підприємством / О. Фоміна // Облік та аудит. Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/02/11.pdf>
7. Яремко А. О. Полівекторність інформаційно-аналітичного забезпечення фінансового менеджменту торговельних підприємств / А. О. Яремко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///C:/Users/USER/Downloads/ecnof_2012_9\(3\)__77.pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/ecnof_2012_9(3)__77.pdf)

Алла Фатенок-Ткачук. Учетные процедуры в управленческих процессах. В современных реалиях учет может выступать функцией управления с целью обеспечения контроля за процессами планирования, осуществления деятельности и корректировка плановых показателей с учетом изменений условий внешней среды. Определена приоритетность различных учетных процедур на различных этапах становления предприятия. Выявлены принципы обеспечения качества информации с целью принятия эффективных управленческих решений. Приведены особенности анализа финансовой отчетности с целью формирования информационной базы для управления. Использован системный подход к учетно-аналитическому обеспечению управленческого процесса.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, управленческие процессы, управленческий учет, финансовая отчетность.

Alla Fatenok-Tkachuk. Accounting Procedures in the Management Processes. In modern realities accounting may be a function of the management to ensure the control over the processes of planning, implementation and adjustment of plan indicators taking into account the changes in environmental conditions. The priority of different accounting procedures at different stages of the company has been determined. The principles for providing the quality of information have been discovered in order to make effective management decisions. The peculiarities of the financial statements analysis have been shown in order to develop the information base for the management. The systematic approach to the accounting and analytical software management process has been used.

Key words: accounting and analytical support, administrative processes, managerial accounting, and financial reporting.

Наукове видання

**Економічний часопис
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки**

Журнал видається з 2015 року

№ 4 (8)

2016

Редактор і коректор *Г. О. Дробот*
Технічні редактори: *І. В. Захарчук, Л. М. Козлюк*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21451-11251Р від 25.06.2015 р.

Сайт журналу: echas.eeuni.edu.ua

Формат 60×84¹/₈. Обсяг 13,11 обл. вид. арк., 13,48 ум.-друк. арк. Наклад 100 пр. Зам. 485.

Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, інститут економіки та менеджменту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тел. (0332) 24-89-78. Ел. адреса: econom.faculty@gmail.com.

Засновник і видавець – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
(43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4513 від 28.03.2013 р.

Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, Винниченка, 14, тел (0332)-29-90-65)

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.